

KURIER KONSERWATORSKI

NR 12 2012

ISSN 1899-9913

KURIER KONSERWATORSKI

NR **12** 2012

WYDAWCA

**NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA**
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

UL. SZWOLEŻERÓW 9, 00-464 WARSZAWA
TEL. 22 628 48 41, E-MAIL: INFO@NID.PL
WWW.ZABYTEK.PL

REDAKTOR NACZELNY

PAULINA FLORJANOWICZ

REDAKCJA

TOMASZ BŁYSKOSZ

MARIUSZ CZUBA

ELŻBIETA JAGIELSKA

IWONA LIŻEWSKA

ANNA RADŹWICKA-MILCZEWSKA

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

AGATA KŁOCZKO

EWA POPLAWSKA-BUKAŁO

KOREKTA

TADEUSZ SADOWSKI

OPRACOWANIE GRAFICZNE

PIOTR BEREZOWSKI

DRUK

GEOKART RZESZÓW

KURIER KONSERWATORSKI

NR 12 2012

ISSN 1899-9913

Sprawozdanie krajowe z weryfikacji rejestru zabytków nieruchomych, prowadzonej przez Oddziały Terenowe NID. Lata 2009-2010

Wstęp <i>(Agata Kłoczko)</i>	5
Obiekty nieistniejące <i>(Jerzy Szałygin)</i>	9
Obiekty przeniesione do skansenów <i>(Jerzy Szałygin)</i>	12
Obiekty translokowane <i>(Jerzy Szałygin)</i>	13
Obiekty niezidentyfikowane w terenie <i>(Ewa Popławska-Bukała)</i>	15
Obiekty o utraconych wartościach zabytkowych <i>(Anna Lorek)</i>	17
Obiekty zagrożone, które nie utraciły wartości zabytkowych <i>(Anna Lorek)</i>	21
Obiekty proponowane do wpisu do rejestru <i>(Ewa Popławska-Bukała)</i>	28
Zakończenie <i>(Agata Kłoczko)</i>	35
Tabele	37
Załączniki	47

Pod koniec 2008 roku kierownictwo Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (ob. Narodowy Instytut Dziedzictwa) podjęło decyzję o rozpoczęciu szeroko zakrojonych działań związanych z analizą stanu zabytków nieruchomych na obszarze całego kraju, objętych ochroną na podstawie decyzji o wpisie do rejestru zabytków. Zadanie to, traktowane jako priorytetowe, ściśle wiązało się z podjęciem prac nad rozbudową i modyfikacją ogólnopolskiej bazy danych o zabytkach, której źródłem były gromadzone w Ośrodku odpisy decyzji o wpisie do rejestru zabytków. Od dłuższego czasu środowisko konserwatorskie zwracało uwagę na rozbieżność pomiędzy stanem prawnym a rzeczywistym zasobu zabytkowego objętego prawną ochroną konserwatorską, m.in. wskazując na występowanie „martwych dusz”, to jest obiektów wykazywanych w obowiązującym rejestrze, faktycznie zaś nieistniejących. Potwierdzały to także wyrywkowe lustracje w terenie prowadzone przez pracowników Regionalnych Ośrodków Badań i Dokumentacji Zabytków oraz urzędów konserwatorskich. Uznano zatem, iż chcąc prowadzić bazę danych odzwierciedlającą aktualny zasób zabytkowy Polski, nie sposób opierać się wyłącznie na niezweryfikowanych odpisach decyzji, zawierających informacje z okresu dokonania urzędowego wpisu. Założono, że dane gromadzone w Ośrodku powinny odzwierciedlać zarówno stan prawny, jak i faktyczny, który z kolei stale powinien podlegać weryfikacji i aktualizacji. Tym samym aby uzyskać właściwą informację o stanie zabytków w Polsce, należy w możliwie krótkim czasie dotrzeć do każdego z nich i w oparciu o jednolite kryteria dokonać jego oceny, równoległe sporządzając syntetyczną i miarodajną dokumentację pozwalającą na analizę i przetwarzanie uzyskanych danych. Te zaś stanowiąc mogą podstawę do przeprowadzenia odpowiednich działań prawnych. Ten drugi aspekt, związany z właściwą weryfikacją rejestru zabytków przypisaną ustawowym organom konserwatorskim, stanowił również istotny czynnik przemawiający za koniecznością przeprowadzenia lustracji wszystkich zabytków w terenie, a następnie publikacji jej wyników. Gwarancją powodzenia realizacji tak pomyślanego zadania stanowiła sieć terenowych oddziałów Ośrodka, zlokalizowanych w miastach wojewódzkich, dysponujących odpowiednio przeszkoloną kadrą i zapleczem badawczym. Koordynacja prac terenowych i gromadzenie danych z całego kraju powierzono zostało Działowi Ewidencji i Rejestru Zabytków, w ramach którego archiwizowana jest krajowa ewidencja zabytków. Po kilkumiesięcznych przygotowaniach i wewnętrznej dyskusji nad planem, logistyką i systemem dokumentowania uzyskanej wiedzy, w połowie 2009 roku zapoczątkowano zaplanowane na kilka lat prace terenowe związane z lustracją i analizą stanu poszczególnych zabytków. Na potrzeby organizacyjne zadanie otrzymało roboczą nazwę „weryfikacja rejestru zabytków”.

Celem niniejszego opracowania jest prezentacja części rezultatów dotychczas przeprowadzonych prac oraz wstępna – oparta na materiale z 89 powiatów – ocena stanu zabytków w Polsce, a zwłaszcza identyfikacja istniejących zagrożeń. Opracowanie zawiera wnioski, które wydają się prezentować pewne tendencje i formułować oceny dotyczące aktualnego stanu zachowania obiektów zabytkowych. W pełni zostaną one przedstawione dopiero w raporcie końcowym, a ich ostateczna prezentacja oraz dokładna analiza możliwa będzie po zakończeniu prac terenowych i opracowaniu ich wyników.

Mariusz Czuba

Zastępca Dyrektora
Narodowego Instytutu Dziedzictwa

Sprawozdanie krajowe z weryfikacji rejestru zabytków nieruchomych, prowadzonej przez Oddziały Terenowe NID. Lata 2009-2010

Dział Ewidencji i Rejestru Zabytków

WSTĘP

I. CEL WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTKÓW

Zasadniczym celem weryfikacji rejestru zabytków jest określenie faktycznego stanu chronionych prawem obiektów nieruchomych. Weryfikacja koncentruje się na działaniach zmierzających do wskazania obiektów nieistniejących oraz obiektów, które utraciły wartości zabytkowe lub są bezpośrednio zagrożone ich utratą.

Nie mniej istotnym rezultatem akcji prowadzonej w oparciu o dane DEiRZ NID będzie aktualizacja i uzupełnienie podstawowych danych, dotyczących zabytków wpisanych do rejestru, a także uporządkowanie dokumentacji rejestru. Wynikiem podjętych prac będzie uzupełnienie bądź aktualizacja wymienionych informacji w prowadzonej w DEiRZ NID bazie danych rejestru zabytków nieruchomych.

Ponadto, podczas weryfikacji terenowej gromadzony jest aktualny materiał fotograficzny o ogromnej wartości dokumentalnej, który istotnie wzbogaci zbiory NID.

Przy okazji prac związanych z weryfikacją rejestru zabytków gromadzone są również dane do tworzonej w NID przestrzennej bazy danych o zabytkach.

Ponadto rezultatem kompleksowej lustracji terenowej będzie wskazanie obiektów i zespołów, które powinny zostać objęte ochroną prawną, a dotychczas nie zostały wpisane do rejestru zabytków.

II. ZAKRES WERYFIKACJI ZABYTKÓW

Weryfikacja rejestru zabytków nieruchomych docelowo obejmie wszystkie obiekty wpisane do rejestru

zabytków nieruchomych (Księga A) przed wrześniem 2008 roku, które do tego momentu nie zostały skreślone z rejestru. Weryfikacji nie podlegają obiekty wpisywane do rejestru po jej rozpoczęciu. Uznano, że nowo wpisywane obiekty nie wymagają dodatkowej lustracji terenowej. Obejmuje ona zabytki architektury i budownictwa oraz ich zespoły, założenia zieleni, a także cmentarze. Z weryfikacji rejestru na obecnym etapie prac – ze względu na odmienny charakter i zakres niezbędnych działań – wyłączone zostały wpisy/obiekty obszarowe.

Prace są prowadzone równocześnie na terenie wszystkich województw.

III. GRUPY WERYFIKACYJNE

W celu określenia faktycznego stanu chronionych prawem obiektów nieruchomych oraz ich zespołów zdefiniowano siedem grup weryfikacyjnych, z których sześć odnosi się do obiektów figurujących w rejestrze zabytków. Pięć z nich klasyfikuje obiekty zabytkowe według ich stanu zachowania oraz miejsca obecnej lokalizacji. Do szóstej zaś zaliczane są obiekty niezidentyfikowane. Siódmą grupę weryfikacyjną stanowią obiekty proponowane do wpisu do rejestru.

1. OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE – obiekty rozebrane, spalone, zburzone, których zarówno historyczne istnienie, jak i obecne nieistnienie nie budzi wątpliwości;
2. OBIEKTY PRZENIESIONE DO SKANSENÓW – obiekty, pozostające w rejestrze zabytków, mimo fizycznego przeniesienia ich do skansenów i wpisania do inwentarza muzealnego;
3. OBIEKTY PRZENIESIONE/TRANSLOKOWANE –

- obiekty przeniesione w inne miejsce po dacie wpisania ich do rejestru zabytków;
4. **OBIEKTY NIEZIDENTYFIKOWANE W TERENIE** – obiekty, których wskazanie w terenie na podstawie danych i opisów zawartych w decyzji o wpisie jest niemożliwe;
 5. **OBIEKTY O UTRACONYCH WARTOŚCIACH ZABYTKOWYCH** – obiekty, które w wyniku daleko posuniętej dezintegracji substancji zabytkowej lub niszczącej przebudowy utraciły wartości, dla zachowania których zostały wpisane do rejestru zabytków; do grupy tej kwalifikowane są również obiekty o wątpliwej zasadności wpisu, co do których zachodzi podejrzenie, że nigdy takowej wartości nie posiadały;
 6. **OBIEKTY SZCZEGÓLNIE ZAGROŻONE, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH** – obiekty, które zachowały wartości zabytkowe, dla których wpisano je do rejestru zabytków, lecz których dalsze trwanie jest zagrożone z jakichkolwiek przyczyn;
 7. **OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW** – obiekty, będące integralnymi elementami wpisanych do rejestru zespołów zabytków, nieujęte istniejącymi wpisami do rejestru lub wymagające ochrony prawnej obiekty samodzielne i zespoły niefigurujące dotychczas w rejestrze zabytków.

Poza powyższą kwalifikacją znalazły się obiekty zabytkowe (jest ich przeważająca większość), których stan faktyczno-prawny jest zadawalający, a sprawowana nad nimi opieka i ochrona realizowana jest w sposób poprawny, umożliwiający ich zachowanie dla przyszłych pokoleń.

IV. METODA I PRZEBIEG PRAC

1. Materiał wyjściowy

Materiałami wyjściowymi, wykorzystywanymi podczas prac nad weryfikacją rejestru zabytków nieruchomości, są wyciągi z prowadzonej w DEiRZ NID bazy danych rejestru zabytków nieruchomości oraz kopie decyzji o wpisie do rejestru zabytków. Jako materiał pomocniczy wykorzystywana jest również istniejąca dokumentacja ewidencyjna (karty ewidencyjne, fiszki adresowe, ewidencje parków) oraz dostępne opracowania historyczne i konserwatorskie.

W grudniu 2008 roku Oddziały Terenowe NID otrzymały od DEiRZ aktualne (stan na 30.09.2008 r.) wyciągi z bazy rejestru zabytków w formie tabel Excel. W przekazanych plikach znajdują się kolumny zawierające dane NID oraz kolumny przeznaczone

do wpisywania uwag zgodnych z zakresem weryfikacji rejestru zabytków. Do tego materiału dołączona została szczegółowa instrukcja merytorycznego wypełniania pól oraz słowniki z definicjami haseł. Sprawdzane dane dotyczą podstawowych informacji o obiektach zabytkowych (np. adres, określenie obiektu, przynależność do zespołu, datowanie, materiał, forma własności). Ponadto zbierane są informacje uzupełniające obecny zakres danych NID (np. wnioskodawca wpisu, numery działek wymienione w decyzjach) oraz informacje o obecnym użytkowaniu i stanie zachowania zabytków.

2. Digitalizacja decyzji o wpisie do rejestru zabytków

W celu uzyskania przez Oddziały Terenowe NID swobodnego dostępu do decyzji o wpisie do rejestru zabytków oraz dokumentacji ewidencyjnej konieczna okazała się digitalizacja tego zasobu.

W DEiRZ opracowano jednolity wzór opisu plików, wykorzystujący do ich nazwania identyfikatory z bazy rejestru i mający na celu umieszczenie przygotowanych plików w zintegrowanej ogólnopolskiej bazie danych o zabytkach.

Do końca 2009 roku zeskanowano lub zreprodukowano jako materiał roboczy do wykorzystania w prowadzonych pracach weryfikacyjnych około 97% decyzji o wpisie do rejestru zabytków.

3. Działania związane z weryfikacją

Zakres prac przewidzianych w trakcie weryfikacji rejestru zabytków obejmuje analizę decyzji o wpisie do rejestru zabytków i istniejącej dokumentacji oraz lustrację terenową.

Analizie podlegają wszystkie decyzje ostateczne dotyczące obiektu/zespołu, tj. również te wydane na gruncie innych postępowań administracyjnych, a dotyczące tego samego przedmiotu ochrony obiektu/zespołu, które to w odmienny sposób określają zakres przedmiotowy ochrony konserwatorskiej.

Wstępna analiza gabinetowa polega na porównaniu treści decyzji z zapisami w bazie rejestru DEiRZ (wyciąg w tabeli Excel) oraz zapoznaniu się z dostępną dokumentacją zabytków na danym terenie (powiat, gmina, miasto lub jego fragment), ze szczególnym uwzględnieniem historycznych materiałów ikonograficznych i kartograficznych.

Podczas lustracji terenowej, wykonywanej przez poszczególne Oddziały Terenowe NID na obszarach swego działania, sporządzana jest dokumentacja fotograficzna zidentyfikowanych obiektów. Oceniany jest stan ich zachowania, poprawność zakresu wpisu i granic ochrony, a także określane są istniejące za-

grożenia. Z przekazanych dokumentów wynika, że częstokroć przeprowadzany jest wywiad środowiskowy. W niedalekich planach jest również gromadzenie danych GPS.

Ostatnim etapem pracy jest opracowanie zebranych informacji, ewentualna kwalifikacja zlustrowanych obiektów do grup weryfikacyjnych i sporządzenie stosownej dokumentacji.

4. Materiały opracowywane w trakcie weryfikacji

Podczas prac związanych z weryfikacją rejestru zabytków opracowywane są następujące materiały: ankieta terenowa, szczegółowe kwestionariusze obiektów zakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych, opis zasobu zabytkowego powiatu, tabela weryfikacyjna oraz opisany i skatalogowany komplet dokumentacji fotograficznej dla każdego zabytku.

Ponadto opracowywana jest comiesięczna statystyczna tabela sprawozdawcza (tzw. żółta). Zawiera ona liczbę zlustrowanych obiektów w poszczególnych gminach oraz liczbę obiektów proponowanych do poszczególnych grup weryfikacyjnych (Załącznik 1). Na jej podstawie DEiRZ cyklicznie opracowuje zestawienia statystyczne monitorujące postęp prac (Tabela 1).

Ankieta terenowa jest dokumentem roboczym (nieprzekazywanym do DEiRZ), sporządzanym dla wszystkich wpisanych do rejestru zabytków obiektów/zespołów. Zawiera rubryki zgodne z tabelą weryfikacyjną, mogące służyć aktualizacji zawartych w nich danych, a także rubryki służące ocenie stanu zachowania obiektu oraz istniejących i potencjalnych zagrożeń, których treść może zostać wykorzystania do sporządzenia bardziej szczegółowego kwestionariusza w przypadku zakwalifikowania obiektu do jednej z grup weryfikacyjnych (Załącznik 2).

Kwestionariusze obiektów zakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych, są sporządzane na formularzach zawierających dane administracyjno-adresowe wraz z numerem i datą wpisu do rejestru zabytków. Napisane są według schematu zdefiniowanego dla każdej z grup, z rozbudowanym uzasadnieniem kwalifikacji do niej danego obiektu. Do kwestionariuszy dodawane są wybrane fotografie obiektów. Kwestionariusze, stanowiące obowiązkowy element raportów powiatowych, są jednocześnie odrębnymi dokumentami, które docelowo zostaną przekazane wojewódzkim konserwatorom zabytków (Załączniki 3-9).

Opis zasobu zabytkowego to formularz zawierający podsumowane dane dotyczące zweryfikowanego powiatu oraz krótki, napisany według wyznaczonego schematu opis obiektów z jego terenu, zakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych, a także luźne uwa-

gi dotyczące kondycji zabytków na omawianym terenie (Załącznik 10).

Tabela Excel, zawierająca dane z bazy rejestru NID oraz kolumny przeznaczone do wpisywania uwag zgodnych z zakresem weryfikacji rejestru zabytków, jest najważniejszym dokumentem powstającym w Oddziałach Terenowych. Dzięki zaktualizowanym informacjom o wszystkich obiektach wpisanych do rejestru tabela ta posłuży jako materiał do aktualizacji danych, zawartych w prowadzonej w Dziale bazy rejestru.

Po zakończeniu prac terenowych i gabinetowych na terenie powiatu Oddział Terenowy NID przygotowuje Raport Powiatowy, który zawiera: opis zasobu zabytkowego na terenie powiatu, komplet kwestionariuszy oraz wypełniony fragment tabeli weryfikacyjnej. Raport ten przekazywany jest do DEiRZ. Dokumentacja fotograficzna pozostaje w archiwum Oddziałów Terenowych NID.

5. Przebieg prac

W pierwszym półroczu 2009 roku działania skoncentrowane były na gromadzeniu informacji i dokumentacji niezbędnych do dalszych prac. Jednocześnie – na podstawie uzyskanych list – prowadzono weryfikację terenową obiektów nieistniejących oraz obiektów przeniesionych do skansenów.

Następnie – od połowy 2009 roku – skoncentrowano się na systematycznej weryfikacji wybranych jednostek administracyjnych. Priorytetowo potraktowano powiaty grodzkie. Do końca grudnia zweryfikowano 12 157 obiektów nieruchomości (19% całości). W 2009 roku zakończono weryfikację 32 powiatów, w tym 19 powiatów grodzkich.

W 2010 roku kontynuowano prace rozpoczęte w drugim półroczu 2009 roku, koncentrując się na powiatach grodzkich. Do końca 2010 roku zakończono prace w 96 powiatach, w tym w 48 powiatach grodzkich. Łącznie zweryfikowano 30 478 obiektów nieruchomości (49% całości) (Tabela 1).

V. SPRAWOZDANIE Z WERYFIKACJI

1. Zakres terytorialny obiektów objętych sprawozdaniem z weryfikacji

Prezentowany raport obejmuje powiaty, których weryfikację przeprowadzono w 2009 i 2010 roku i których dokumentację przekazano DEiRZ do końca stycznia 2011 roku. Prace prowadzono na terenie **160** powiatów, z których w 96 je zakończono, a z **89** przekazano pełną dokumentację. Sprawozdanie obejmuje 89 powiatów ze wszystkich województw (w tym dwa niezakończone), co stanowi 23,5% powiatów.

Wspomniane wyżej założenie, że w pierwszej kolejności weryfikowane będą powiaty grodzkie znalazło odbicie w niniejszym sprawozdaniu. Miasta na prawach powiatu, stanowiące 17% jednostek administracyjnych, to połowa uwzględnionych w raporcie powiatów. Na ich terenie znajduje się aż 9366, czyli 63,8% obiektów uwzględnionych w sprawozdaniu.

Stan zaawansowania prac terenowych i liczba zakończonych powiatów przekazanych materiałów w poszczególnych województwach są mocno zróżnicowane. Zależy ona m.in. od rozległości województwa, liczby obiektów i ich zagęszczenia w terenie, jakości/jednoznaczności decyzji o wpisie do rejestru, liczby osób zatrudnionych w danym Ośrodku Terenowym, organizacji pracy oraz od przyjętych metod działania.

W województwach: opolskim, śląskim i podkarpackim zakończono weryfikację terenową i opracowano kompletną dokumentację dla ponad 40% powiatów. Z województwa świętokrzyskiego raport powiatowy przekazano tylko dla m. Kielce, a z województwa łódzkiego tylko dla dwóch powiatów ziemskich (rawskiego i skierniewickiego).

W województwach: lubuskim, małopolskim, opolskim, podkarpackim, pomorskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim zakończono weryfikację powiatów grodzkich i przekazano DEiRZ komplety raportów powiatowych. Weryfikację powiatów grodzkich zakończono również w województwie lubelskim, z którego nie przekazano dokumentacji do Zamościa. Ośrodek Terenowy Mazowsze zweryfikował 45% obiektów zlokalizowanych na terenie Warszawy i przekazał dokumentację dla poszczególnych dzielnic (Bemowo, Bielany, Praga Południe, Praga Północ, Rembertów, Targówek, Ursus, Usynów, Wawer, Włochy), co umożliwiło uwzględnienie ich w sprawozdaniu za lata 2009-2010.

Weryfikacja powiatów ziemskich najbardziej zaawansowana jest w województwach: opolskim (45% powiatów zweryfikowanych i objętych raportem), podlaskim (43% powiatów zweryfikowanych, 36% objętych raportem) podkarpackim (38% powiatów zweryfikowanych, 33% objętych raportem) oraz zachodniopomorskim (33% powiatów zweryfikowanych i objętych raportem). W województwach: dolnośląskim, małopolskim i świętokrzyskim zweryfikowano po jednym powiecie (4%, 5% i 8% powiatów ziemskich), ale nie przekazano materiałów umożliwiających objęcie ich niniejszym raportem. W województwach: mazowieckim, pomorskim i śląskim weryfikację terenową zakończono w mniej niż 10% powiatów ziemskich. Ośrodek Terenowy Zielona Góra zweryfikował 67% obiektów zlokalizowanych

na terenie powiatu zielonogórskiego i przekazał dokumentację dla poszczególnych gmin (Czerwieńsk, Sulechów, Świdnica, Zabór, Zielona Góra), co umożliwiło uwzględnienie ich w sprawozdaniu za lata 2009-2010 (Tabela 2).

2. Liczba obiektów objętych sprawozdaniem z weryfikacji

Według przekazywanych na bieżąco przez Oddziały Terenowe danych statystycznych do końca grudnia 2010 roku łącznie zweryfikowano w terenie 30 478 obiektów.

Opracowano i przekazano łącznie 2365 kwestionariuszy obiektów i zespołów zaliczonych do grup weryfikacyjnych, 86 opisów zasobu zabytkowego dla powiatów, 57 powiatowych tabel Excel, na których oparto niniejsze opracowanie.

Zgodnie z zaleceniem weryfikacja zabytków nieruchomych skoncentrowana była na powiatach grodzkich. Zakończono weryfikację 48 powiatów grodzkich, co stanowi 74% ich ogólnej liczby. Równolegle prowadzono prace w powiatach ziemskich, z których zakończono również 41, co stanowi 13% ich ogólnej liczby.

Na terenie 96 opracowanych przez Ośrodek Terenowy powiatów łącznie zlustrowano 16 538 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, z czego **14 667** znajdowało się na terenach, z których przekazano dokumentację. Tę ostatnią liczbę przyjęto jako wyjściową we wszelkich obliczeniach procentowych zamieszczonych w niniejszym opracowaniu. Rozbieżności pomiędzy oficjalnie dotąd prezentowanymi całkowitymi wynikami weryfikacji rejestru zabytków (Tabela 1) a liczbą obiektów, których dotyczy niniejszy raport (Tabela 2) wynikają z różnicy w zakresie podawanych danych ilościowych. Liczby w Tabeli 1 dotyczą wszystkich dotychczas zlustrowanych obiektów rejestrowych – także z powiatów i gmin niezakończonych – a w Tabeli 2 jedynie z obszarów objętych niniejszym opracowaniem.

Należy podkreślić, że dysproporcje w liczbie obiektów kwalifikowanych do grup weryfikacyjnych na terenie poszczególnych województw w znacznej mierze wynikają z uwarunkowań historycznych i specyfiki zabudowy regionów (materiał, czas powstania, rodzaj i funkcja obiektów). Jednak na obecnym etapie prac trzeba pamiętać, że są one również skutkiem zróżnicowanego zaawansowania lustracji terenowej.

Podkreślić należy, że niniejsze wstępne sprawozdanie faktycznie dotyczy **1509 (czyli 10,3%)** zabytków łącznie zaliczonych przez Oddziały Terenowe do grup weryfikacyjnych spośród 14 667 obiektów wpisanych do rejestru w 89 powiatach, z których prze-

kazano dokumentację oraz 1516 obiektów zaproponowanych do wpisu na rzeczonym terenie. Jednym z celów weryfikacji rejestru zabytków nieruchomości jest wskazanie obiektów nieistniejących, obiektów, które utraciły wartości oraz obiektów zagrożonych ich utratą. Czytając niniejsze opracowanie należy więc nieustannie pamiętać, że w przypadku 89,7% zlustrowanych obiektów wpisanych do rejestru zabytków nie stwierdzono problemów. Relatywnie dużą liczbę obiektów proponowanych do wpisu należy tłumaczyć faktem, że od ostatniej systematycznej lustracji terenowej całego kraju minęło około 30 lat, a w tym czasie istotnie zmieniły się kryteria oceny wartości zabytkowej.

3. Obiekty zakwalifikowane do grup weryfikacyjnych

Spośród **14 667** zabytków z powiatów objętych niniejszym opracowaniem do sześciu pierwszych grup weryfikacyjnych zakwalifikowano łącznie 1509 obiektów (10,2%) (Tabela 2). Jako zasługujące na wpis do rejestru wskazano 1516 obiektów, z czego aż 773 to obiekty nowe, niezwiązane z obiektami/zespołami już wpisanymi do rejestru zabytków. W niektórych województwach uzgodniono z wojewódzkimi konserwatorami zabytków, że Ośrodki Terenowe przy okazji lustracji terenowej wskażą obiekty zasługujące na wpis do rejestru zabytków w większym zakresie niż przewidywały założenia weryfikacji.

Spośród obiektów wpisanych do rejestru i zaliczonych do grup weryfikacyjnych ponad połowę (866) zakwalifikowano jako „szczególnie zagrożone, które nie utraciły wartości zabytkowych”. Stanowią one 5,9% obiektów objętych niniejszym opracowaniem. Stwierdzono, że nie istnieje 340 (2,3%), a wartości zabytkowe utraciło 178 (1,2%) obiektów. Nie zdołano zidentyfikować 66 (0,4%) obiektów. Do skansenów przeniesiono 34 (0,2%), a w inne miejsca 25 (0,17%) obiektów.

Zdefiniowane grupy weryfikacyjne skoncentrowane są na obiektach, których wartości zabytkowe, a czasem i dalsze istnienie są zagrożone. Warto jednak zauważyć, że w pięciu spośród 48 zakończonych powiatów grodzkich nie zakwalifikowano ani jednego obiektu do żadnej z grup. Są to Biała Podlaska, Chełm, Mysłowice, Nowy Sącz i Siedlce. Może to świadczyć o dobrej kondycji zabytków w wymienionych miastach.

4. Obiekty niezwyfikowane w terenie

Podczas dotychczasowych prac w 20 przypadkach nie zweryfikowano pojedynczego zabytku lub kilku zabytków, stanowiących zespół obiektów, czego

powodem były najczęściej trudności z dotarciem do rzeczonych zabytków – problemy z dojazdem lub wejściem na teren posesji. W jednym przypadku przyczyną niezlustrowania obiektu jest jego trwała niedostępność (Warszawa – elementy podziemne w zespole Stalowni Praskiej).

OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE

Spośród wszystkich zweryfikowanych obiektów wpisanych do rejestru zabytków nie istnieje 1013, co stanowi 3,3% zlustrowanych obiektów (Tabela 1). Do grupy tej zaliczono obiekty rozebrane, spalone, zburzone po dacie wpisania ich do rejestru zabytków i nieskreślone do dnia przeprowadzenia lustracji terenowej, których zarówno historyczne istnienie, jak i obecne nieistnienie nie budzą wątpliwości. Istotnym kryterium kwalifikacji do tej grupy było ustalenie lokalizacji opisywanego zabytku.

Zgodnie z przyjętym założeniem, w 2010 roku do DEiRZ przekazane zostały kwestionariusze z 89 zakończonych powiatów, obejmujące 340 obiektów, co stanowi 2,3% obiektów na ich terenie. Najwięcej nieistniejących obiektów jest położonych na obszarze południowej i wschodniej Polski, w województwach: opolskim (78), śląskim (43), podlaskim (40), podkarpackim (32) i małopolskim (22), a także w północno-zachodniej części kraju, w województwach: lubuskim (26) i zachodniopomorskim (24). (Tabela 2)

Biorąc pod uwagę informacje zawarte w ankietach, ale również fakt, że budynki drewniane stanowią niewiele ponad 11% obiektów wpisanych do rejestru zabytków, należy stwierdzić, że to właśnie one uległy zniszczeniu w największym stopniu. W liczbach bezwzględnych straty rozkładają się praktycznie równo pomiędzy obiekty murowane – dominujące w północnej i zachodniej części kraju – i drewniane, przeważające na obszarze wschodniej i południowej Polski. Zniszczeniu uległy tylko nieliczne obiekty o konstrukcji mieszanej (murowano-drewnianej), a także kilka o konstrukcji metalowej. O 15 obiektach wpisanych do rejestru zabytków, a już niezachowanych, nie dysponujemy informacjami, również dotyczącymi materiału czy konstrukcji, w jakiej były wykonane.

Pod względem funkcji wśród obiektów nieistniejących dominują budynki mieszkalne (122) i gospodarcze (81) – łącznie stanowią one prawie 60% grupy weryfikacyjnej (wyjaśnienie klasyfikacji obiektów zabytkowych stosowanej w DEiRZ znajduje się w tabeli – załącznik 11). Licznie reprezentowane są także obiekty folwarczne (36), sakralne (19) oraz inne (35),

obejmujące m.in. małą architekturę. W przeważającej mierze położone były one na terenach powiatów ziemskich.

Ponad połowa obiektów uznanych za nieistniejące, dla których czas powstania jest znany, zbudowana została w wieku XIX (173). Pozostałe obiekty powstały głównie w XVIII (51) i XX (43) wieku. Nieliczne pochodziły z okresów wcześniejszych – XVI (7) i XVII (8) wiek. Najstarszymi obiektami, które przestały istnieć są trzy obiekty wpisane do rejestru zabytków jako ruiny – XIII-wieczne kościoły zniszczone przed 1945 rokiem. Dla prawie 16% obiektów z tej grupy brak jest w chwili obecnej informacji o ich dacie powstania.

Zebrane informacje pozwalają stwierdzić, że przeważająca większość zweryfikowanych do 2010 roku obiektów uznanych za nieistniejące uległa zniszczeniu w latach 80. i 90. XX wieku oraz na początku wieku XXI. Nieliczne obiekty zniszczone zostały w dekadach wcześniejszych, tj. latach 60. i 70. XX w. Jedynie niektóre z nich zostały wykreślone z rejestru zabytków (Tabela 3). Dla kilkunastu obiektów wszczęto procedurę wykreślenia z rejestru, lecz w dalszym ciągu jest ona w toku. Na stronie internetowej NID, prezentującej rejestr zabytków dla całej Polski przy obiektach, o których wiemy, że przestały istnieć (i mamy skądinąd tego potwierdzenie) a wciąż figurują w rejestrze, zamieszczane są informacje o ich zniszczeniu.

Obiekty sukcesywnie znikające z polskiego krajobrazu kulturowego zostały rozebrane głównie z powodu złego stanu technicznego, będącego wynikiem zaniedbania oraz zaniechania bieżących remontów, często na skutek braku funduszy. W przypadku obiektów drewnianych destrukcja potęgowana była działaniem owadów i grzybów niszczących drewno. Sposobem na ratowanie podupadających zabytków, stosowanym szczególnie w latach 80. i 90. XX wieku, było ich „ratownicze” wpisywanie do rejestru zabytków. Ta forma nacisku na właścicieli była całkowicie nieskuteczna, a nierzadko zdarzało się, że wpisywano obiekty zachowane już tylko częściowo, a nawet całkowicie zniszczone.

Częstym powodem zniszczenia zabytków jest nieprzestrzeżenie nakazów konserwatorskich dotyczących np. konieczności przeprowadzenia remontu czy rewaloryzacji obiektu, których zaniechanie przez właściciela kończyło się powstaniem na miejscu budynku wpisanego do rejestru zabytków całkowicie nowego obiektu, tak jak to miało miejsce w przypadku murowanego XVII-wiecznego domu usytuowanego przy ul. Rynek 20 w Rzeszowie czy też dawnej szkoły ewangelickiej, obecnie plebanii usytuowanej

przy ul. ks. Stanisława Zawadzkiego 4 w Gdyni. Proceder ten niejednokrotnie jest efektem niskiej świadomości społecznej właścicieli obiektów, ale również celowego działania, zmierzającego do zniszczenia obiektu.

Obiekty rozbierano również z powodu nowych inwestycji, tj. budowy murowanych domów mieszkalnych czy gospodarczych, na miejscu lub obok starych zabytkowych – rozbieranych. Rozwój tkanki miejskiej także doprowadzał do niszczenia murowanych budynków gospodarczych w dużych aglomeracjach. Przykładem może być budynek gospodarczy w zespole klasztornym Sióstr Miłosierdzia przy ul. Skawińskiej 8 w Krakowie, gdzie obiekt całkowicie rozebrano, a w jego miejscu wzniesiono galerię handlową z „zamarkowanym” w jednej z elewacji zarysem ściany dawnego obiektu zabytkowego.

Do zastąpienia obiektów zabytkowych całkowicie nowymi dochodzi czasem również podczas rozbudowy zabytków, tak jak to miało miejsce w latach 80. XX wieku w przypadku kościoła pw. Matki Boskiej Królowej Polski przy ul. Robotniczej 69 w Elblągu (murowany, 1905-1910).

Inwestycje przekształcające tradycyjne układy komunikacyjne stanowią kolejną przyczynę zniszczenia zabytków. Poszerzenie ul. Partyzantów w Białymostku w latach 70. XX wieku stało się przyczyną rozbiórki trzech murowanych domów z XVIII/XIX wieku i pierwszej połowy XIX wieku, w dalszym ciągu figurujących w rejestrze zabytków. Podobne przykłady znaleźć można w innych miastach (Warszawa, Gorzów Wielkopolski, Katowice).

W latach 90. XX wieku niszczone były zwłaszcza zabytki przemysłowe. Na terenie województwa śląskiego, wskutek likwidacji kopalni, rozebrano obiekty z zespołu szybu „Franciszek” (portiernia, łaźnia – później hala sportowa, cechownia, stolarnia – później magazyn) położone przy ul. Konopnickiej w Rudzie Śląskiej.

Ważną przyczyną zniszczenia zabytkowych kościołów – szczególnie drewnianych czy szachulcowych – były pożary wzniesione również w celu zatarcia śladów włamania połączonego z kradzieżą. W skali całego kraju rocznie ulega zniszczeniu przeciętnie 5 tego typu obiektów. Na terenie objętym weryfikacją przykładem jest spalony w 2002 roku i skreślony w 2008 roku kościół pw. Matki Boskiej Królowej Polski w Krakowie-Woli Justowskiej.

Przykładem nieudanej próby ratowania zabytku może być spichlerz należący do prepozytury kościoła Mariackiego w Krakowie (Bronowice Małe, ul. Pod Strzechą 11). Jak napisano w kwestionariuszu: „Wybudowany został w 1646 r. W chwili wpisu do rejestru zabytków w 1969 r., stanowił rzadki przykład

a

b

OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE

Ruina zamku, Biała Nyska, gm. Nysa, pow. nyski, woj. opolskie

Zamek został zbudowany w 1487 r., przebudowany w XVI w. oraz w latach 1882-1897, uległ zniszczeniu w 1945 r. Ruina zamku została rozebrana 28.09.1973 r. w ramach akcji "porządek" w niedzielę czynów społecznych, bez zgody WKZ. Obecnie teren pozamkowy stanowi część parku.

a) fot. 1963 r. („zielona karta”, WUOZ Opole)

b) fot. pocz. XX w. (J. v. Golitschek, *Schlesien-Land der Schlösser*, Bd. I, Mannheim 1978)

drewnianego budownictwa gospodarczego. Zachował pierwotną konstrukcję i ciesiołkę, z nieznacznymi przeróbkami pokrycia dachowego wykonanymi w XX w. W latach 70. XX w. został rozebrany z zamiarem przeniesienia do skansenu w Bronowicach Małych. Skansen nigdy nie powstał, a elementy spichlerza złożone zostały w stodole na terenie dawnego folwarku plebańskiego. W latach 90. XX w. elementy, które wówczas były już częściowo zniszczone, przeniesione zostały na teren posesji przy ul. Tetmajera 36. Obiekt nie istnieje, nie został zrekonstruowany, a elementy uległy całkowitej destrukcji. W trakcie

OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE

Spichlerz plebański, Śmicz, gm. Biała, pow. prudnicki, woj. opolskie

Spichlerz wzniesiony został w XIX w. w konstrukcji zrębowej, obrzuconej gliną. Nie użytkowany od lat, zawalił się w 1993 r. ze względu na zły stan techniczny. Jego ruiny zostały rozebrane. Miejsce, w którym stał pozostaje niezabudowane.

Fot. 1963 r. („zielona karta”, WUOZ Opole)

rozpatrywania jest wniosek o skreślenie obiektu z rejestru zabytków.”

Zabytki przestawały istnieć również wskutek źle planowanych i źle prowadzonych remontów. Spektakularnym przykładem jest pochodzący z drugiej połowy XIX wieku murowany budynek ujeżdżalni przy ul. Mazurskiej w Elblągu (w zespole parku „Modrzewie”). W latach 80. planowano rozbudowę ujeżdżalni, pełniącej wówczas funkcję hali sportowej, na halę widowiskowo-sportową. W 1988 roku rozpoczęto prace, które ze względu na brak środków finansowych nie zostały zakończone. Warunkiem sfinansowania budowy było powstanie hali z trybunami na około 2500 miejsc, co nie było możliwe przy wykorzystaniu już istniejących zrębów budowy. Ostatecznie rozbiórka obiektu nastąpiła w 2006 roku.

Duża część obiektów rozbieranych jest bez wiedzy i zgody WKZ, co wielokrotnie zostało potwierdzone podczas lustracji terenowej. Najbardziej chyba bulwersujący okazał się przypadek rozbiórki kościoła w miejscowości Siadło Górne (gm. Kołbaskowo, pow.

OBIEKTY PRZENIESIONE DO SKANSENU

Dawny zbór ewangelicki z Nowosolnej (gm. Nowosolna, pow. łódzki wschodni, woj. łódzkie), obecnie kościół rzymskokatolicki pw. św. Andrzeja Boboli, Skansen Architektury Drewnianej przy Centralnym Muzeum Włókiennictwa

Wzniesiony w latach 1846-1848 wg projektu z 1811 r. architekta Sylwestra Szpilowskiego. Przeniesiony na teren skansenu w 2007 r.

OBIEKTY PRZENIESIONE DO SKANSENU

Masztalnia z 1799 r. pierwotnie zlokalizowana w Wiśle Wielkiej (gm. Pszczyna, pow. pszczyński, woj. śląskie)

Drewniana wozownia, określane również jako masztalnia – skansen „Zagroda Wsi Pszczyńskiej” w Pszczynie. Przeniesiona w obecne miejsce po 1975 r.

Fot. A. Olczyk

policki, woj. zachodniopomorskie) wpisanego do rejestru w 1956 roku jako ruina. W latach 70. XX wieku zabytek został rozebrany a odzyskany materiał wykorzystano do budowy drogi, natomiast działkę kościelną w latach 80. XX wieku rozparcelowano wśród właścicieli prywatnych.

OBIEKTY PRZENIESIONE DO SKANSENÓW

Spośród wszystkich zweryfikowanych obiektów wpisanych do rejestru zabytków 110 zostało przeniesionych do skansenów i nadal pozostaje w rejestrze (Tabela 1). Stanowią one niespełna 0,4% zlustrowanych obiektów. Do grupy tej zaliczono obiekty pozostające w rejestrze zabytków mimo fizycznego przeniesienia ich do formalnie działających skansenów i wpisania do inwentarza muzealnego, a także obiekty zachowane *in situ*, które stały się załącznikiem muzeów skansenowskich lub ich oddziałów.

Zgodnie z przyjętym założeniem, w 2010 roku do DEiRZ przekazane zostały kwestionariusze z 89 zakończonych powiatów, obejmujące 34 obiekty położone na obszarze następujących województw: lubuskiego (1), łódzkiego (3), małopolskiego (11), opolskiego (7), podkarpackiego (10) i wielkopolskiego (2) (Tabela 2).

Praktycznie wszystkie przeniesione budynki – z wyjątkiem murowano-drewnianego młyna wodne-

go ze Starych Siołkowic (gm. Popielów, pow. opolski, woj. opolskie) oraz murowanej kuźni ze wsi Skrzetusz (gm. Ryczywół, pow. obornicki woj. wielkopolskie) – wykonane są z drewna, w zdecydowanej większości mają konstrukcję wieńcową (29 z 34 – 85%), konstrukcję słupowo-ryglową reprezentują jedynie dwie dzwonnice.

Obiekty te powstały głównie w XIX wieku (20). Dwa najstarsze – przeniesione do Muzeum Wsi Opolskiej: dzwonnica kościelna ze wsi Gola (gm. Świerczów, pow. namysłowski, woj. opolskie) oraz pawilon chiński z Karczowa (gm. Dąbrowa, pow. opolski, woj. opolskie) – wzniesione zostały odpowiednio w wieku XVII i na przełomie XVII/XVIII wieku. Dla niektórych obiektów brak jest informacji o dacie powstania i materiale, z jakiego zostały zbudowane. Zaliczone do tej grupy budynki reprezentują głównie zabudowę wiejską: mieszkalną (chałupy, plebania) i gospodarczą (spichrze, stodoły, stajnie) – łącznie 23 obiekty, a także folwarczną (3 – spichlerze) i przemysłową (3 – młyn wodny, wiatrak, kuźnia), sakralną (4 – kościół, 3 dzwonnice) i inną (pawilon chiński).

Większość obiektów zostało przeniesionych na teren placówek muzealnych głównie w latach 70. i 80. XX wieku, jak choćby spichlerz folwarczny ze Sławęcic (ob. cz. miasta Kędzierzyn-Koźle, woj. opolskie), powstały na przełomie XVIII/XIX wieku, który trafił do Muzeum Wsi Opolskiej.

Jeden obiekt z grupy obiektów przeniesionych do skansenów uległ zniszczeniu zanim stał się elemen-

tem ekspozycji. Zbyt długotrwałe magazynowanie elementów budowlanych jednobudynkowej zagrody ze wsi Roztoki Dolne (gm. Baligród, pow. leski, woj. podkarpackie), powstałej w końcu XIX wieku, wpisanej do rejestru zabytków, a jednocześnie wprowadzonej przed rozebraniem do inwentarza muzealnego skansenu w Sanoku, stało się powodem jej całkowitego zniszczenia.

Na bazie jednej zagrody we wsi Markowa (gm. Markowa, pow. łańcucki, woj. podkarpackie) – praktycznie zachowanej *in situ*, bo przeniesionej w granicach tej samej miejscowości – zorganizowano w 1984 roku skansen w Markowej – „Zagrodę – Muzeum w Markowej”, na terenie którego znajduje się w chwili obecnej 9 obiektów, w większości wcześniej niewpisanych do rejestru zabytków.

Liczba obiektów przeniesionych do skansenu, które do chwili obecnej wpisane są w dalszym ciągu do rejestru zabytków, nie jest duża. Wskazuje to na dobrą pracę służb ochrony zabytków, które wnioskują o wykreślenie z rejestru zabytków obiektów przenoszonych i wprowadzonych do inwentarza muzealnego. Z drugiej strony faktem jest, że przed przeniesieniem do placówek muzealnych niewielka liczba tradycyjnej – najczęściej drewnianej – architektury i budownictwa była prawnie chroniona wpisem. Dlatego też niejednokrotnie przeniesienie do skansenu było jedyną drogą uratowania obiektów czy zespołów obiektów, posiadających nieprzeciętne walory historyczne, artystyczne i naukowe. Dzięki takiej realizacji idei ochrony drewnianej architektury udało się uratować dla przyszłych pokoleń kilkadziesiąt tysięcy obiektów dużej i małej architektury. Niemniej jednak praktyczny brak ochrony podobnych zabytków *in situ* skutkowało zniszczeniem zdecydowanie większej liczby równie cennych obiektów.

OBIEKTY TRANSLOKOWANE

Spośród wszystkich zweryfikowanych obiektów wpisanych do rejestru zabytków jedynie 45 translokowanych zostało na inne miejsce. Stanowią one niespełna 0,2% zlustrowanych obiektów (Tabela 1). Do grupy tej zaliczono obiekty przeniesione w inne miejsce – także do nieformalnie działających „skansenu” prywatnych lub związanych ze stowarzyszeniami – po dacie wpisania ich do rejestru zabytków.

Zgodnie z przyjętym założeniem do DEiRZ przekazane zostały kwestionariusze z zakończonych powiatów, obejmujące 25 obiektów położonych na obszarze następujących województw: kujawsko-pomorskiego (1), małopolskiego (3), opolskiego (1),

podkarpackiego (4), podlaskiego (3), pomorskiego (2), warmińsko-mazurskiego (7) i wielkopolskiego (4) (Tabela 2).

Większość translokowanych obiektów przenoszona była w granicach tego samego powiatu. Tylko 5 obiektów przeniesionych zostało do innych (przeważnie sąsiednich) powiatów w ramach tego samego województwa. Na dotychczas zlustrowanych terenach nie odnotowano ani jednego przypadku przeniesienia obiektu poza granice województwa. W wielu przypadkach natomiast translokacja następowała w obrębie jednej miejscowości.

Spośród 20 zaliczonych do tej grupy budynków drewnianych 4 wykonane są w konstrukcji szachulcowej (1 dom, 1 spichlerz i 2 kościoły), 3 – w konstrukcji słupowo-ryglowej (3 wiatraki), a pozostałych 13 – w wieńcowej (3 kościoły, 1 cerkiew, 1 kaplica cmentarna, 1 dworek, 3 domy, 3 spichlerze, 1 chlew). Z drewna wykonana jest również przydrożna figura św. Jana Nepomucena, przeniesiona do miejscowej plebanii. Pozostałe 4 translokowane (wszystkie w granicach Elbląga) budynki są murowane z cegły.

Najliczniejszą grupę zabytków translokowanych stanowią zabytki sakralne. Reprezentuje je aż 8 obiektów (5 kościołów, 1 cerkiew, 1 kaplica cmentarna, 1 figura przydrożna). Do pozostałych należą obiekty: o funkcji mieszkalnej – 5 obiektów (5 domów), gospodarczej – 4 obiekty (3 spichlerze, 1 chlew), publicznej – 1 obiekt (szkoła, ob. biblioteka), rezydencjonalnej – 1 obiekt (dwór, ob. plebania), przemysłowej – 3 obiekty (wiatraki), innej – 1 obiekt (domek bramny).

Trzy spośród translokowanych obiektów sakralnych powstały w XVII wieku. Są to: wzniesiony w 1649 roku kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Wojciecha, translokowany na terenie tej samej gminy, z Cmolasu (gm. Cmolasa, pow. kolbuszowski, woj. podkarpackie) do Poręb Dymarskich oraz pochodzący z lat 1646-1674 kościół szpitalny, ob. fil. pw. Przemienienia Pańskiego, translokowany na obszarze tego samego Cmolasu, na miejsce kościoła parafialnego, przeniesionego w 1979 roku do Poręb Dymarskich. Trzecim obiektem jest zdemontowany i przechowywany do dnia dzisiejszego na terenie Muzeum Wsi Opolskiej, zbudowany w 1685 roku drewniany kościół par. pw. Wszystkich Świętych ze wsi Rogi (gm. Niemodlin, pow. opolski, woj. opolskie), będący w dalszym ciągu własnością Kościoła. W wieku XVIII powstało 7 obiektów. Najciekawsze z nich to: zbudowany w 1705 roku szachulcowy zbór mennonitów, pierwotnie ulokowany w miejscowości Kaczynos (gm. Stare Pole, pow. elbląski, woj. warmińsko-mazurskie) i translokowany do Elbląga (ul. Rawska 16a)

OBIEKTY TRANSLOKOWANE

Kościół pw. św. Barbary i Józefa, Jastrzębie Zdrój, ul. Księdza Biskupa Herberta Bednorza 1a, woj. śląskie

Kościół parafialny pw. św. Barbary, obecnie parafialny pw. św. Barbary i Józefa, zbudowany został w 1. poł. XVII w. w miejscowości Jedłownik. Drewniany, wzniesiony w konstrukcji zrębowej, pierwotnie orientowany, jednonawowy z zachodnią wieżą, przeniesiony został (1974 r.) krótko po wpisie do rejestru zabytków (1966 r.) do miejscowości Jastrzębie Zdrój. Przyczyną przeniesienia obiektu do innej miejscowości było nieużytkowanie go, spowodowane wybudowaniem w Jedłowniku nowego, murowanego i większego kościoła pw. Matki Bożej Wszechpośredniczki Łask i św. Antoniego z Padwy.

jako główny element zespołu kościoła rzymskokatolickiego pw. bł. Doroty; powstała w 1726 roku cerkiew, ob. kościół rzymskokatolicki pw. Narodzenia NMP, przeniesiona z Ropienki (gm. Ustrzyki Dolne, pow. bieszczadzki, woj. podkarpackie) do Wańkowej (gm. Oleśnica, pow. leski, woj. podkarpackie); kaplica cmentarna przeniesiona na terenie jednej gminy z miejscowości Klimkówka (gm. Ropa, pow. gorlicki, woj. małopolskie) do wsi Łosie. Wśród obiektów translokowanych wskazano także pochodzącą z 1745 roku figurę św. Jana Nepomucena z miejscowości Wielen Zaobrzański (gm. Przemęt, pow. wolsztyński, woj. wielkopolskie), pierwotnie znajdującą się przy drodze do kościoła, przeniesioną w związku zagrożeniem kradzieżą na plebanię. Ponadto przeniesiono 13 XIX-wiecznych obiektów reprezentujących głównie zabudowę mieszkalną (domy), gospodarczą (chlew, spichlerz), przemysłową (wiatraki) oraz XX-wieczne dom i spichlerz wkomponowane w nowe siedliska.

Obiektem przeniesionym najwcześniej (w 1953 roku) na inne miejsce (w ramach jednej miejscowości)

jest wiatrak paltrak usytuowany w Budzynie (gm. Budzyna, pow. chodzieski, woj. wielkopolskie). W 1979 roku przeniesiony został z Cmolasu do Poręb Dymarskich wyżej wspomniany kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Wojciecha. W przeważającej mierze obiekty translokowane były od początku lat 80. XX wieku (7 obiektów), przez lata 90. (3 obiekty), aż do chwili obecnej (po 2000 roku przeniesiono 7 obiektów). Kolejne 2 znajdują się w trakcie prac. Są to: facherkowa willa z 1902 roku znajdująca się w trakcie prac konserwatorskich i restauratorskich, przeniesiona z Torunia do miejscowości Podzamek Golubski (gm. Golub Dobrzyń, pow. golubsko-dobrzyński, woj. kujawsko-pomorskie) oraz murowany budynek szkoły zw. Hanza Schule w Elblągu, ob. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka, powstały w 1900 roku, translokowany z ul. Pocztowej 2 na Kościuszki 132.

Niezwykle cennym obiektem czekającym w dalszym ciągu na rewaloryzację i konserwację, jest – stanowiący własność samorządową, kilkakrotnie już przenoszony żuławski wiatrak melioracyjny powstały w XVIII wieku, pochodzący z Ostaszewa na Żuławach. W 2005 roku, po uzyskaniu odpowiednich zezwoleń konserwatora i władz Gdańska, obiekt (nieformalnie jeszcze) został przejęty przez Klub Nowodworski – Stowarzyszenie Miłośników Nowego Dworu Gdańskiego. Od czerwca do października 2005 roku dokonano translokacji obiektu do Nowego Dworu Gdańskiego, gdzie zabezpieczony wiatrak czeka na dalszą konserwację i rekonstrukcję brakujących elementów, a także montaż i wyeksponowanie.

Zebrane w trakcie weryfikacji rejestru zabytków informacje pozwalają stwierdzić, że translokacja w większości przypadków uratowała obiekty przed utratą wartości zabytkowych, dewastacją i zniszczeniem. Część obiektów po przeniesieniu zachowała swoją pierwotną funkcję (12), części z nich nadano nową (9 – mieszkalną, rekreacyjną, użyteczności publicznej lub kulturalną), 2 obiekty, pomimo przeniesienia, w dalszym ciągu są nieużytkowane (wiatraki), pozostałe 2 – żuławski wiatrak oraz kościół z Rogów oczekują na zmontowanie.

Znamienny jest fakt, iż translokacja w Elblągu dotyczy obiektów murowanych (czerwona cegła licowa). Z uwagi na to, że były one przenoszone w odległe punkty miasta, obiekty rozebrano, a następnie wzniesiono na nowo, z wykorzystaniem (w mniejszym lub większym zakresie) oryginalnych materiałów. Jedna z inwestycji jest jeszcze w trakcie realizacji (budynek dawnej szkoły, ob. Biblioteka Wojewódzka, ul. Pocztowa 2). Trudno zatem ocenić stopień zachowania bądź utraty wartości zabytkowych tego obiektu.

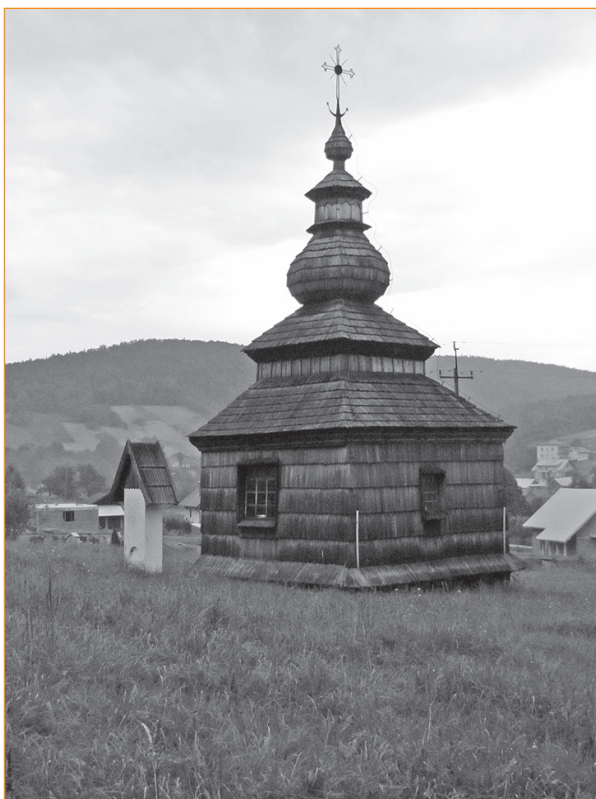
Dwa obiekty spośród wszystkich translokowanych: dawna cerkiew, ob. kościół rzymskokatolicki pw. Narodzenia NMP, przeniesiona z Ropienki (gm. Ustrzyki Dolne, pow. bieszczadzki, woj. podkarpackie) do Wańkowej (gm. Oleśnica, pow. leski, woj. podkarpackie) oraz szachulcowa willa z 1902 roku, znajdująca się w trakcie prac konserwatorskich i restauratorskich, przeniesiona z Torunia do miejscowości Podzamek Golubski (gm. Golub Dorzyń, pow. golubsko-dobrzyński, woj. kujawsko-pomorskie), uległy nieznacznej przebudowie, która jednak nie naruszyła ich wartości, leżącej u podstaw objęcia wpisem do rejestru zabytków.

OBIEKTY NIEZIDENTYFIKOWANE W TERENIE

Podczas dotychczasowych prac nad weryfikacją rejestru odnotowano 168 obiektów, których nie udało się zidentyfikować w terenie, co stanowi ok. 0,5% zlustrowanych obiektów (Tabela 1). Do grupy tej zaliczono obiekty, których wskazanie w terenie na podstawie posiadanych danych administracyjno-adresowych oraz opisów zawartych w decyzjach o wpisie do rejestru okazało się niemożliwe. Niektóre z obiektów kwalifikowanych do tej właśnie grupy mogą nie istnieć – w tych przypadkach decydującym kryterium był brak możliwości określenia ich lokalizacji i identyfikacji cech charakterystycznych, wykluczających pomylenie szukanego zabytku z innym obiektem – podobnym i znajdującym się w pobliżu. Do obiektów niezidentyfikowanych nie zaliczono zabytków, których lustracja terenowa okazała się trwale lub czasowo niemożliwa.

Z powyższej liczby 66 obiektów wpisanych jest do rejestru na terenie 89 zakończonych dotychczas powiatów. Obiekty te występują przede wszystkim na terenie powiatów ziemskich w następujących województwach: lubuskim (6), mazowieckim (4), opolskim (17), podkarpackim (15), podlaskim (3), pomorskim (1), śląskim (7), warmińsko-mazurskim (4), wielkopolskim (6) oraz zachodniopomorskim (3). W pozostałych województwach nie wystąpiły żadne problemy z identyfikacją zabytków (Tabela 2).

Największą grupę obiektów niezidentyfikowanych stanowią domy mieszkalne – 26, drugą – obiekty folwarczne (budynki mieszkalne, inwentarskie, gospodarcze) – 15. Trzecia to obiekty obronne – 8, wśród których można wymienić pozostałości działobitni i umocnień ziemnych w Warszawie oraz murów miejskich w Przemyślu. Kolejne grupy stanowią

OBIEKTY TRANSLOKOWANE

Kaplica cmentarna, Łosie, gm. Ropa, pow. gorlicki, woj. małopolskie

Przeniesiona z Klimkówki około 1989 r. w związku z budową w tej miejscowości zapory i utworzeniem na jej terenie zbiornika wodnego. Obecna lokalizacja korzystna, o dużych walorach widokowych.

Fot. A. Laskowski

obiekty klasyfikowane jako przemysłowe (5 obiektów) i zieleń (4 obiekty). Te ostatnie to park dworski w Stawiskach, ogród w zespole dworskim w Romanach (gm. Stawiska, pow. kolneński), park w Knyszynie (gmina Knyszyn, pow. moniecki) – wszystkie w woj. podlaskim oraz park dworski w Białej Błotnej (gm. Kroczyce, pow. zawierciański, woj. śląskie). Grupę obiektów sakralnych reprezentują 2 kaplice: w Brynicy (gm. Łubiany, pow. opolski, woj. opolskie) i w Woli Rzeczyckiej (w zespole kościoła parafialnego pw. Nawiedzenia NMP, gm. Radomyśl nad Sanem, pow. stalowowolski, woj. podkarpackie). Równoważnymi grupami pod względem ilościowym są „dwory”, „gospodarcze” i „cmentarze” – po jednym obiekcie. Są to dwór w Bytomiu-Stolarzowicach przy ul. Ptakowickiej 4, zabudowania gospodarcze w Przemyślu przy ul. Rolniczej 10 (ze względu na brak możliwości wyjaśnienia liczby przyjęto 1 obiekt) i cmentarz ewangelicki w Laskowie (gm. Szamocin, pow. chodzieski, woj. wielkopolskie). Ponadto jako nieziden-

OBIEKTY NIEZIDENTYFIKOWANE W TERENIE
Zajazd, Ścibórz, gm. Paczków, pow. nyski, woj. opolskie

Murowany zajazd kryty dachem mansardowym, pochodzący z początku XIX w. nie został zlokalizowany – w 2. połowie XX w. (po 1966 r.). Budynek przebudowano lub rozebrano.

Fot. K. Czartoryski

tyfikowane określono 3 obiekty z grupy „inne”, tj. oranżerię w zespole pałacowo-parkowym w Tarnobrzegu-Dzikowie (ul. Sandomierska 27), budynek bramny w zespole szkoły przy ul. Niemierzyńskiej 17 w Szczecinie oraz ogrodzenie z bramą i furtką w zagrodzie nr 10 w miejscowości Królowe (gm. Głubczyce, pow. głubczycki, woj. opolskie).

Spośród zabytków niezidentyfikowanych ponad 90% stanowią obiekty murowane. Wyjątkiem są 4 budynki o drewnianej strukturze: wiatrak koźlak z Chlebczyna (gm. Sarnaki, pow. łosicki, woj. mazowieckie), 2 zagrody jednobudynkowe z Michnowca – nr 26 i 47 (gm. Czarna, pow. bieszczadzki, woj. podkarpackie) oraz wiatrak koźlak z Markowej – nr 514 (gm. Markowa, pow. łańcucki, woj. podkarpackie). Jedynie na terenie województwa warmińsko-mazurskiego stwierdzono 1 obiekt drewniano-murowany – dom z Trygortu (gm. Węgorzewo, pow. węgorzewski).

Główną i nierzadko jedyną przyczyną problemów z identyfikacją obiektów w terenie są nieprecyzyjne zapisy określające przedmiot ochrony oraz brak załączników graficznych w decyzjach wpisujących zabytki do rejestru. W wielu przypadkach identyfikację zabytków uniemożliwiły: zmiany nazewnictwa ulic, numeracji domów, wtórne podziały działek itp. Poszukiwania dodatkowo utrudnia brak właściwego opisu inwentaryzatorskiego. Wykorzystywane podczas weryfikacji archiwalne fotografie obiektów ze względu na liczne przekształcenia obiektów lub ich stopień zniszczenia – nie zawsze wystarczają do jednoznacznej identyfikacji. Warto nadmienić, że dla

OBIEKTY NIEZIDENTYFIKOWANE W TERENIE
Kapliczka, Twardawa, gm. Głogówek, pow. prudnicki, woj. opolskie

W miejscowości Twardawa znajdują się 3 kapliczki wpisane do rejestru zabytków. W trakcie weryfikacji odnaleziono 2 oraz inne, nie wpisane do rejestru zabytków. Lakoniczny opis obiektu, zawarty na wypisie z decyzji, nie pokrywa się ze znalezionymi w terenie obiektami.

Fot. K. Czartoryski

wielu obiektów brakuje jakiegokolwiek dokumentacji: fotograficznej, kartograficznej, architektonicznej itp.

Wielokrotnie przyczyną niezidentyfikowania obiektów były zbyt ogólne lub wadliwe decyzje o wpisie do rejestru zabytków (pozbawione załączników graficznych), wydawane zwłaszcza w latach 60. XX wieku, ale także niezgodne ze stanem faktycznym opisy obiektu w uzasadnieniu decyzji. Przykładem jest decyzja o wpisie młyna wodnego w Krępie (gm. Zielona Góra, pow. zielonogórski, woj. lubuskie). Został on wpisany jako obiekt o konstrukcji szachulcowej, tymczasem zarówno wg karty ewidencyjnej, jak i przeprowadzonej wizji terenowej w Krępie istnieje wyłącznie murowany młyn wodny. Innym przykładem jest kilkakrotny wpis do rejestru domu w Trygortcie, określonego również jako chałupa w Perłach. Dom ten, przeniesiony z Pereł do Trygorttu, w żadnej z decyzji nie został prawidłowo opisany i mimo wnikliwych kwerend archiwalnych nie odnaleziony w terenie.

W województwie podlaskim w kilku przypadkach nie udało się odnaleźć w terenie parków i ogrodów dworskich. Jako przyczynę podano trudności z odczytaniem w terenie granic założeń. Relikty zaniedbanych, zarosniętych parków czy cmentarzy były nierzadko również trudne do zidentyfikowania. Niewykluczone, że w wyniku kolejnych etapów weryfikacji niektóre z tych obiektów zostaną ostatecznie sklasyfikowane jako obiekty o utraconych wartościach zabytkowych.

Reasumując, istnieją trzy podstawowe powody uniemożliwiające rozpoznanie w terenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków: wadliwe, nieprecyzyjne decyzje, bez określonego prawidłowo przedmiotu i zakresu ochrony; brak dokumentacji archiwalnej; brak dostępu do obiektu. Pozostałe problemy związane są ze zmianami adresowymi budynków oraz daleko idącymi przekształceniami ich substancji zabytkowej. Odrębnym problemem natury merytorycznej, który nierzadko przysparzał trudności osobom weryfikującym, było przyporządkowanie obiektów do tej konkretnej grupy. Po konsultacji z DEiRZ część obiektów pierwotnie sklasyfikowanych jako niezidentyfikowane przeniesiono do grupy „nieistniejące” bądź o „utraconych wartościach zabytkowych”. Problem ten dotyczy oczywiście również pozostałych grup weryfikacyjnych. Z pewnością najbardziej jaskrawo uwidacznia się on w przypadku obiektów przyporządkowanych do grupy „obiekty o utraconych wartościach zabytkowych” i do grupy „obiekty zagrożone, które nie utraciły wartości zabytkowych”. Klasyfikacja zabytków jest bowiem bardzo subiektywna.

OBIEKTY O UTRACONYCH WARTOŚCIACH ZABYTKOWYCH

Podczas dotychczasowych prac nad weryfikacją rejestru odnotowano łącznie 271 obiektów, które utraciły wartości zabytkowe, co stanowi niespełna 1% zlustrowanych obiektów (Tabela 1). Do grupy tej zaliczano przede wszystkim obiekty, które w wyniku daleko posuniętej dezintegracji substancji zabytkowej lub niszczącej przebudowy utraciły wartości, dla zachowania których zostały wpisane do rejestru zabytków. Jako obiekty o utraconych wartościach umownie wskazywane są również obiekty wymienione w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków, co do których zachodzi podejrzenie, że nigdy nie posiadały walorów zabytkowych, a wyszczególnione zostały jedynie jako elementy znajdujące się na terenie chronionych zespołów.

Przekazane kwestionariusze z powiatów zakończonych obejmują 178 zabytków wpisanych do rejestru, które utraciły wartości zabytkowe (1,2% zlustrowanych obiektów) (Tabela 2).

Na terenie 48 zlustrowanych powiatów grodzkich w 28 stwierdzono utratę wartości 50 zabytków. Zdecydowanie gorzej wygląda sytuacja na obszarze 27 (spośród 41 objętych raportem) powiatów ziemskich, gdzie walory zabytkowe utraciło 128 obiektów.

W świetle przedstawionych materiałów weryfikacyjnych największa liczba zabytków o utraconych wartościach występuje na zlustrowanych terenach województwa opolskiego. Na tym terenie zaliczono do tej grupy 55 obiektów, co stanowi 4% zweryfikowanego zasobu zabytkowego województwa. Najbardziej niepokojąca jest sytuacja w powiecie głubczyckim, gdzie przekształceniu i zniszczeniu w znacznym stopniu uległo 31 zabytków (12% zasobu). Duża liczba obiektów, które utraciły wartości zabytkowe odnotowana została również w powiatach ziemskich województwa podlaskiego i województwa podkarpackiego. Na tych terenach do grupy zaliczono zbliżoną liczbę zabytków – 25 w województwie podkarpackim i 18 w województwie podlaskim – co nie oznacza takiego samego uszczerbku w zasobie zabytkowym tych terenów. Ze względu na mniejszą liczbę zabytków w województwie podlaskim – mamy tu do czynienia z degradacją 3,6% zasobu. W województwie podkarpackim sytuacja wygląda lepiej, gdyż obiekty tej grupy stanowią 1,8% zasobu. Podkreślić należy, że również w województwie lubuskim – zarówno w zlustrowanych powiatach grodzkich, jak i w częściowo tylko zweryfikowanym powiecie zielonogórskim – stwierdzono wiele przypadków utraty walorów zabytkowych (17 obiektów – 2,6% zasobu). Jak dotychczas najlepsza sytuacja jest w województwie kujawsko-pomorskim, gdzie problem dotyczy jednego obiektu na terenie powiatu ziemskiego – parku dworskiego w Gronówku (gm. Lubicz, powiat toruński) i w województwie pomorskim, gdzie do grupy tej zaliczono tylko dom szachulcowy z XVIII/XIX wieku, znajdujący się przy ul. Bytowskiej 2 w Gdańsku.

Pośród zlustrowanych obiektów wartości zabytkowe utraciło 110 obiektów murowanych i 4 murowano-drewniane. Wśród zakwalifikowanych do grupy 25 zabytków drewnianych oraz 2 gliniobitych dużą grupę stanowią obiekty zagrod na terenie wsi powiatu sejneńskiego w województwie podlaskim. Zostały one zniszczone, rozebrane lub przebudowane, a tym samym utracona została wartość i integralność całej zagrody wcześniej świadczącej o historycznym sposobie zagospodarowania wsi tego regionu. Obiektem szachulcowym, który utracił wartości zabytkowe jest zniszczona i zaniedbana chata rybacka z początku XIX wieku w Świnoujściu przy ul. Wierzbowej 7. Pozostałe obiekty to założenia obszarowe: 24 parki i ogrody przywillowe, aleja oraz 6 cmentarzy. Dla 5 obiektów nie określono materiału, z którego zostały wykonane.

Zdecydowana większość to zabytki XIX-wieczne (około 100 obiektów) i z początku XX wieku (32 obiekty). Są to głównie budynki mieszkalne. Dość

OBIEKTY O UTRACONYCH WARTOŚCIACH ZABYTKOWYCH
Dom, Białystok, ul. św. Rocha 5, woj. podlaskie

Kamienica wzniesiona w końcu XIX w. Prezentuje typ kamienicy z centralnie umieszczoną bramą przejazdową i dwiema oficynami, z których zachowana jest jedna. W znacznym stopniu zachowany jest detal architektoniczny. W 1996 r. nastąpił generalny remont kamienicy i jej adaptacja na cele usługowe. Całkowicie zmieniono dach, zlikwidowano lukarny, wymieniono stropy, zastosowano nową stolarkę okienną i drzwiową, nowy detal, zmieniono częściowo układ wewnętrzny (trakty).

Fot. J. Kotyńska-Stetkiewicz

liczną grupę stanowią obiekty XVIII-wieczne (23 zabytki), których najwięcej stwierdzono w województwie lubuskim (8 obiektów), gdzie spektakularnym przykładem jest kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki pw. św.św. Antoniego i Stanisława Kostki przy pl. Staromiejskim w Gorzowie Wielkopolskim. Obiekt ten, wzniesiony w 1776 roku i posiadający duże wartości historyczne, został przekształcony w latach 70. i na początku lat 90. XX wieku. W województwie opolskim stwierdzono 5 XVIII-wiecznych obiektów, które utraciły wartości zabytkowe. Są to głównie budynki mieszkalne. Najstarszymi zabytkami z tej grupy są 2 ogrody. W XVI wieku założony był ogród w zespole Dworku Kanonika przy ul.

Zamkowej 1 w Przemyślu. Z XVII wieku pochodzi ogród w zespole Biblioteki im. Łopacińskiego przy ul. Narutowicza 4 w Lublinie. O ile w pierwszym przypadku, ze względu na brak opisu przedmiotu ochrony w decyzji o wpisie do rejestru, trudno ocenić czy obiekt utracił wartości czy w momencie wpisu ich nie posiadał, o tyle w drugim – dokonano przekształceń, usunięto starodrzew i zmieniono funkcję tego obszaru na parking, co spowodowało całkowitą utratę wartości założenia.

Największą grupę obiektów, które utraciły wartości zabytkowe stanowią budynki mieszkalne. Odnotowano ich 72. Zlokalizowane są głównie w powiatach ziemskich. W województwie opolskim do grupy tej zaliczono 35 z 405 obiektów mieszkalnych wpisanych do rejestru zabytków w zakończonych powiatach ziemskich, co stanowi niemal 9% zasobu, podlaskim – 7 obiektów, lubuskim – 5, w powiatach grodzkich – 8 (lubuskim – 4, Olsztyn – 4).

Na odrębne omówienie zasługują obiekty 26 zagród wiejskich z województw opolskiego i podlaskiego. Pomimo odrębności stylistycznej obiektów mamy do czynienia z podobną problematyką w przypadku 19 zagród typu frankońskiego w powiecie głubczyckim (gdzie utraciło wartości zabytkowe 26 obiektów i znacznie więcej zostało rozebranych lub uległo zniszczeniu) i 7 w powiecie sejneńskim (gdzie utraciło wartości 18 obiektów, a wiele zostało rozebranych lub zniszczonych). Przyczynami degradacji substancji zabytkowej elementów tych zespołów (domów, spichlerzy, budynków inwentarskich lub ogrodzeń) są zarówno wieloletnie zaniedbanie, doprowadzające do degradacji obiektu, a w jej rezultacie często do ich rozbiórki (głównie zagrody w województwie podlaskim), jak i przekształcenia architektury obiektów najczęściej w zakresie bryły, artykulacji i uproszczenia detalu architektonicznego oraz zmiany materiałów na niehistoryczne (głównie zagrody w województwie opolskim). Wartości zabytkowe utraciły nie tylko poszczególne elementy zespołu, lecz wraz z nimi całe zagrody – nieczytelny stał się charakterystyczny dla tych regionów historyczny sposób zabudowy i zagospodarowania.

W tym kontekście należy wspomnieć o budynkach gospodarczych, które są obiektami towarzyszącymi najczęściej zabudowie mieszkalnej – do grupy obiektów o utraconych wartościach zabytkowych zakwalifikowano 19 budynków gospodarczych. Większość (15) z tych obiektów to elementy zagród wiejskich.

Budynkom mieszkalnym towarzyszą też obiekty małej architektury zakwalifikowane do kategorii „inne”. Wśród 9 wskazanych obiektów znalazły się głównie ogrodzenia z bramami zagród frankońskich

w województwie opolskim, które były rozbierane lub przekształcane z powodu konieczności przystosowania ich do współczesnych sposobów gospodarowania. W tej kategorii znalazła się również zaniedbana i zrujnowana eklektyczna oranżeria z XIX wieku w zespole pałacowo-folwarcznym w miejscowości Rudziczki (gm. Węgorzewo, woj. warmińsko-mazurskie).

Do grupy zakwalifikowano ponadto 25 zabytkowych założeń zieleni. Niemal połowa z nich to ogrody przy willach miejskich lub w otoczeniu zabytków architektury w województwie podkarpackim – 6 z nich to założenia, które mogły nie posiadać wartości zabytkowej w chwili wpisu do rejestru. Jak wynika z analizy decyzji i wizji terenowych wpisane zostały ze względu na ochronę wartości widokowych obiektów architektury a nie własne walory kompozycyjne. Pozostałe parki, ogrody i aleje zakwalifikowano do tej grupy najczęściej z powodu znacznego zniszczenia starodrzewu lub zmiany funkcji (np. parkingi, podjazdy), co pozbawiło je walorów kompozycyjnych i przyrodniczych. Jak opisano w części wstępnej, znalazły się tu najstarsze objekty tej grupy założone w XVI i XVII wieku oraz znaczna liczba ogrodów z XVIII wieku.

Problem utraty wartości obiektów folwarcznych dotyczy zabytków w 8 województwach, z których najstarsze pochodzą z XVII i XVIII wieku. Łącznie wartości utraciły 24 objekty tego typu. Odnotowano je głównie na terenach województw: opolskiego (7), lubuskiego (4), dolnośląskiego (3), lubelskiego (3). Są to spichlerze, wozownie, stajnie, dom rządcy, oficyna dworska, czworak. Zostały one przekształcone w trakcie remontów i adaptacji prowadzonych w ostatnim dwudziestolecu bez należytego poszanowania oryginalnej substancji. Kilka z nich znajduje się w ruinie.

Wśród 8 zakwalifikowanych do tej grupy zabytków przemysłowych 4 zlokalizowane w województwie śląskim pozbawione zostały wartości zabytkowych z powodu utraty walorów użytkowych. Związane jest to z likwidacją zakładów przemysłowych oraz trudnością zagospodarowania, odznaczających się specyficzną formą budynków. Przykładem może być kotłownia z zespołu szybu „Franciszek” przy ul. Kopnickiej w Rudzie Śląskiej. W związku z likwidacją kopalni, brakiem użytkownika i zaniechania prac remontowych i zabezpieczających budynek sukcesywnie ulegał niszczeniu – obecnie zachowała się jedynie ściana szczytowa obiektu. W grupie tej znalazł się również drewniany wiatrak koźlak z Barchlina (gm. Przemęt, woj. wielkopolskie), z którego pozostały tylko fragmenty konstrukcji. Większość obiektów

przemysłowych, wraz ze zniszczeniem murów i detalu architektonicznego, nieodwracalnie utraciła wartości zabytkowe i kwalifikuje się do wykreślenia z rejestru zabytków.

Wszystkie 7 obiektów zakwalifikowanych do tej grupy, a pełniących pierwotnie funkcję budowlu użyteczności publicznej, utraciło wartości zabytkowe

OBIEKTY O UTRACONYCH WARTOŚCIACH ZABYTKOWYCH Dwór, Kawęczyn, gm. Piaski, pow. świdnicki, woj. lubelskie

Obiekt utracił wartości zabytkowe na skutek prac remontowych prowadzonych w latach 2000-2006 niezgodnie z wydanym pozwoleniem konserwatorskim i dokumentacją techniczną. Zabytkowa część budynku (korpus główny) wzniesiona ok. 1880 r. została całkowicie rozebrana, a następnie odbudowana od fundamentów z użyciem nowoczesnych materiałów i przykryta nowym dachem. Skrzydła boczne wzniesione w latach 50. XX w. są w złym stanie technicznym. Od lat budynek nie jest zabezpieczony przed działaniem czynników atmosferycznych (brak drzwi i okien, niekompletność rur spustowych i rynien). Deklaracja właściciela o chęci sprzedaży obiektu i złożenia wniosku o skreślenie z rejestru zabytków województwa lubelskiego nie rokuje dobrze dla przyszłości całego założenia dworskiego.

Fot. A. Sikora-Terlecka

z powodu niewłaściwie prowadzonych prac remontowych, bez uwzględnienia pierwotnej formy, materiału i wystroju architektonicznego. W województwach lubuskim i wielkopolskim odnotowano po dwa takie objekty, a w województwach: mazowieckim, opolskim i warmińsko-mazurskim – po jednym. W województwie lubuskim 2 budynki z zespołu domu ss. Czerwonego Krzyża Bethesda przy ul. Walczaka 16 w Gorzowie Wielkopolskim z drugiej połowy XX wieku zostały przekształcone podczas współcześnie prowadzonego remontu. Podobnie wygląda sytuacja w przypadku ratusza z początku XIX wieku w Niemodlinie (woj. opolskie). Zmiany w architekturze obiektów i częściowa utrata wartości zabytkowych w większości powyższych przypadków miały miejsce w ostatnich latach.

a

Na terenie objętym weryfikacją, stwierdzono, że 6 nieczynnych cmentarzy nie posiada obecnie wartości zabytkowej (w województwach: podkarpackim – 3, zachodniopomorskim – 2, mazowieckim – 1). Są to cmentarze przykościelne, cmentarz żydowski w Tarnobrzegu, cmentarz rodowy w zespole pałacowym z początku XIX wieku w Warszynie (gm. Dolice, pow. stargardzki, woj. zachodniopomorskie) i dawny wiejski cmentarz z początku XIX wieku w Klepinie (gm. Stargard Szczeciński, pow. stargardzki, woj. zachodniopomorskie). W większości przypadków nieczytelny jest ich pierwotny układ, nie zachowały się nagrobki. Zwykle pozostał nieogrodzony teren porośnięty samosiewami.

W odniesieniu do wszystkich obiektów zweryfikowanych stosunkowo niewiele siedzib ziemiańskich uległo zniszczeniu lub przekształceniom wskutek czego utraciły wartości zabytkowe 2 pałace (z województwa śląskiego) oraz 2 dwory (z województw mazowieckiego i opolskiego). Poza dworem w Nowej Jamce (woj. opolskie, pow. opolski), który w wyniku przekształceń całkowicie utracił cechy zabytkowe i estetyczne, wszystkie obiekty są w ruinie i ulegają dalszej destrukcji. Do stanu takiego zniszczenia doprowadziło je wieloletnie zaniedbanie i dewastacja. Pozostały zniszczone mury obwodowe, fragmentarycznie detal architektoniczny. W innych przypadkach zniszczenia doprowadziły do całkowitej utraty wartości i należy się liczyć z wykreśleniem obiektów z rejestru.

Wartości zabytkowe utraciły 4 cenne obiekty sakralne. Wspomniany już kościół ewangelicki pw. św.św. Antoniego i Stanisława Kostki w Gorzowie Wielkopolskim i drewniana cerkiew grekokatolicka pw. św. Michała Archanioła w Dwerniku (gm. Lutowiska, powiat bieszczadzki, woj. podkarpackie) utraciły wartości zabytkowe z powodu przekształceń, które przeprowadzono w latach 70., 80. i 90. XX

b

OBIEKTY O UTRACONYCH WARTOŚCIACH ZABYTKOWYCH Kościół w Dwerniku, gm. Lutowiska, pow bieszczadzki, woj. podkarpackie

Wzniesiony w latach 1980-1981 ze zdemontowanej cerkwi grekokatolickiej pw. św. Michała Archanioła w Lutowiskach. Przy restytucji zatarciu uległy cechy stylowe zabytkowego obiektu. Całkowicie przekształcone zostały partie dachu i nawy. Zachowano ogólną dyspozycję przestrzenną głównie korpusu, w którym pozostawiono część oryginalnego zrębu ścian i zewnętrzne rysy wspierające opasanie. Obiekt jest usytuowany w nowym miejscu i jest całkowicie nową kreacją.

a) cerkiew w Lutowiskach, fot. Z. Postępski, przed 1970 r.

b) kościół w Dwerniku, fot. R. Kwołuk, 2009 r.

wieku. Późnogotycki murowany kościół ewangelicki w Świątoszewie (gm. Przybiernów, pow. goleniowski, woj. zachodniopomorskie), nieużytkowany, stopniowo niszczał. W trakcie weryfikacji stwierdzono, że zachowały się jedynie reliktury kamiennych murów nawy kościoła. Również kaplica grobowa – mauzoleum rodziny Lefevre z 1936 roku w Rydzówce (gm. Węgorzewo, powiat węgorzewski, woj. warmińsko-mazurskie) z powodu wieloletniego zaniedbania znalazła się w stanie ruiny.

Z przekazanych dotychczas materiałów wynika, że najwięcej obiektów utraciło wartości z powodu daleko idących przekształceń. Są to 83 zabytki architektury, z czego aż 32 obiekty z województwa opolskiego i 16 z województwa lubuskiego. Jak wynika z opisów zawartych w przesłanych materiałach, weryfikacyjnych, degradacja wartości zabytkowych była rezultatem samowolnych działań właścicieli lub użytkowników tych obiektów.

Liczną grupę – 60 obiektów – stanowią zabytki zaniedbane i zniszczone w stopniu powodującym znaczną utratę ich wartości. Brak działań zabezpieczających i – chociażby doraźnych – remontów oraz brak przeciwdziałania grabieży i dewastacji to główne przyczyny wieloletniego procesu degradacji

OBIEKTY O UTRACONYCH WARTOŚCIACH ZABYTKOWYCH
Kościół pw. św. Antoniego i Stanisława Kostki, Gorzów Wielkopolski, gm. Gorzów Wlkp., pow. gorzowski, woj. lubuskie

Wzniesiony w latach 1696-1699 (wnętrze 1704 r.) jako świątynia protestancka. W okresie późniejszym przebudowywany m.in. wg projektu architekta Hahna. W latach 90. XX w. w wyniku przekształceń utracił wartości zabytkowe, z wyjątkiem wieży o formach neoromańskich.

a) fot. 1965 r. („zielona karta” NID)

b) fot. K. Słowiński, 2010 r.

substancji historycznej, co – szczególnie w przypadku obiektów drewnianych – doprowadziło do nieodwracalnych zmian, a w rezultacie do całkowitego zniszczenia tych zabytków. Najwięcej obiektów zdegradowanych poprzez zaniedbanie stwierdzono w województwie podlaskim – jest to 14 bardzo zniszczonych budowli drewnianych, wchodzących w skład zagród. Obiekty te, jak wynika z analizy dokumentacji przeprowadzonej przez Oddział Terenowy, do rejestru zabytków wpisywane były już w złym stanie technicznym, zagrożone rozbiórką lub zawaleniem. Ewentualne prace naprawcze miały charakter doraźny i przeważnie nie były konsultowane z wkz.

Z przesłanych materiałów nie wynika zazwyczaj, kiedy nastąpiła utrata wartości. Na podstawie przekazanych fotografii i opisów aktualnego stanu obiektów można jedynie wnioskować, że był to zazwyczaj wieloletni proces zniszczeń i przekształceń. W przypadku przebudów i remontów, wykonywanych bez należytego poszanowania substancji zabytkowej, obserwuje się nasilenie tego zjawiska w ostatnich 20 latach. Cezurą czasową wydaje się rok 1989 – przełomowy dla intensywnych zmian, w tym prac modernizacyjnych w budownictwie zabytkowym.

W świetle dotychczas przedstawionych materiałów weryfikacyjnych grupą obiektów zagrożonych z powodu utraty wartości zabytkowych są najczęściej obiekty budownictwa mieszkalnego wraz z towarzy-

szącą im zabudową gospodarczą. Na terenie omawianych powiatów nie stwierdzono utraty wartości zabytków architektury obronnej i zamków.

Należy podkreślić, że wśród obiektów o utraczonych wartościach zabytkowych zdarzają się takie, które prawdopodobnie nie posiadały walorów zabytkowych już w momencie wpisu do rejestru. Mowa tu zwłaszcza o terenach wokół zabytków architektury, błędnie określanych jako ogrody oraz o obiektach wpisywanych w trybie interwencyjnym, będących już wówczas w bardzo złym stanie technicznym. Wpis do rejestru nie uchronił ich przed zniszczeniem w stopniu, który spowodował całkowitą utratę wartości.

Do opisywanej grupy zakwalifikowano obiekty wpisane do rejestru zabytków, w których autentyczna forma i substancja historyczna uległy zniszczeniu w znacznym zakresie, powodując utratę wartości zabytkowej. Są to budowle i założenia przestrzenne, w których zmiany z powodu rozbiórek, destrukcji, przekształceń są najczęściej nieodwracalne, co często kwalifikuje je do skreślenia z rejestru zabytków. W grupie tej znalazły się również obiekty, których wartości zabytkowe zostały utracone tylko częściowo – w tych przypadkach istnieje jeszcze szansa na uratowanie zabytku i odtworzenie części utraczonych, w oparciu o istniejące dokumentacje i przekazy historyczne.

OBIEKTY ZAGROŻONE, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

Obiekty zagrożone, które nie utraciły wartości zabytkowej stanowią największą grupę weryfikacyjną. Do końca grudnia 2010 roku zakwalifikowano do niej aż 1088 obiektów, czyli 3,5% zlustrowanego zasobu (Tabela 1). Do grupy tej zaliczano obiekty, które – niezależnie od stanu technicznego – zachowały wartości zabytkowe, dla jakich wpisano je do rejestru zabytków, lecz ich dalsze trwanie jest zagrożone czy to z powodu postępującej destrukcji substancji zabytkowej wskutek uwarunkowań atmosferycznych i geologicznych lub przyczyn ekonomicznych, czy też z powodu nieuregulowanej własności.

Na podstawie opracowanych kwestionariuszy stwierdzono 866 obiektów zagrożonych, które nie utraciły wartości zabytkowych. Stanowią one niemal 6% zlustrowanego zasobu udokumentowanego w przekazanych do DEiRZ kwestionariuszach. Wśród 48 zlustrowanych powiatów grodzkich w 38 stwierdzono, że łącznie zagrożonych jest 398 zabyt-

ków. Jeszcze gorzej wygląda sytuacja w powiatach ziemskich. W 37 spośród 41 zakończonych powiatów ziemskich zagrożonych jest 468 obiektów (Tabela 2).

W świetle przedstawionych materiałów weryfikacyjnych największa liczba obiektów zagrożonych występuje na zlustrowanych terenach województw: zachodniopomorskiego (229), śląskiego (166) i opolskiego (125 obiektów). Duża liczba obiektów zagrożonych zniszczeniem odnotowana została też w województwach: pomorskim (56) i małopolskim (55). Są to jednocześnie obszary, gdzie działania weryfikacyjne są najbardziej zaawansowane – zlustrowano na nich od 30 do 50% zasobu zabytkowego. Dość wyrównany, nieco niższy poziom zagrożeń stwierdzono w województwach: kujawsko-pomorskim (29), łódzkim (16), dolnośląskim (20), wielkopolskim (33), warmińsko-mazurskim (33) – liczby w poszczególnych województwach wskazują na zagrożenie około 5% zasobu. Lepsza sytuacja zabytków rysuje się w pozostałych województwach. Z przekazanych materiałów wynika, że w gorszej kondycji znajdują się zabytki zlokalizowane poza dużymi miastami.

Należy podkreślić, że w przypadku województw, w których stwierdzono największą liczbę zagrożonych obiektów, zły stan zachowania zabytków wynika często z uwarunkowań historycznych lub terytorialnych, większego zaawansowania prac weryfikacyjnych czy odmienności materiałowej. Pomimo tego, że weryfikacja była prowadzona w oparciu o jednolite dla całego kraju schematy, to odnosiła się jednak do rejestru zabytków, który ma zróżnicowany charakter – powstawał w latach 1929–2008, w oparciu o zmieniające się przepisy prawne, doktryny konserwatorskie, kryteria oceny wartości. Różnorodna problematyka i polityka konserwatorska poszczególnych regionów znalazła odbicie w zróżnicowanym obrazie zasobu zabytkowego, który oceniono jako zagrożony. Pomimo tego wskazanie zagrożeń podczas weryfikacji pozwoliło na wyodrębnienie grupy obiektów, wobec których należy podjąć działania interwencyjne i ratunkowe w odpowiednim czasie, zanim zbyt daleko posunięta destrukcja substancji zabytkowej uniemożliwi ich ocalenie.

Zdecydowaną większość zagrożonych obiektów stanowią budowle murowane. Jest to około 528 obiektów wzniesionych z cegły i sporadycznie z kamienia, wśród nich jest siedem obiektów murowano-drewnianych. Na terenie województw: dolnośląskiego, kujawsko-pomorskiego, lubelskiego, łódzkiego, mazowieckiego, małopolskiego, śląskiego, świętokrzyskiego wszystkie lub prawie wszystkie zakwalifikowane do tej grupy zabytki architektury są muro-

wane. Zostały one scharakteryzowane poniżej przy omawianiu poszczególnych rodzajów budowli.

Na szczególną uwagę zasługuje natomiast 36 zabytków drewnianych, które – ze względu na nie trwałość materiału – powinny zostać potraktowane priorytetowo w podejmowaniu działań ratowniczych. W tym przypadku nawet krótkotrwałe zanie dbania, brak prewencyjnych zabezpieczeń skutkują nieodwracalnym zniszczeniem substancji historycznej. Najwięcej zagrożonych budowli drewnianych stwierdzono w województwie wielkopolskim (7), podlaskim, gdzie jest ich więcej niż murowanych (6 drewnianych na 4 murowane), podkarpackim (5) oraz opolskim (5). Wśród zakwalifikowanych do tej grupy obiektów drewnianych znalazła się dość znaczna liczba wiatraków typu koźlak. W województwie podlaskim zagrożona jest unikatowa – ze względu na funkcję, materiał i powiązanie z zespołem dworskim – kuźnia w Szejpiskach (gm. Krasnopol, pow. sejneński). W województwie podkarpackim powolnemu zniszczeniu ulegają m.in. drewniana cerkiew grekokatolicka pw. Nawiedzenia Marii z 1832 r. w Liszkowatym (gm. Ustrzyki Dolne, pow. bieszczadzki), młyn wodny w Budach Łańcuckich z połowy XIX wieku oraz karczma z pierwszego ćwierćwiecza XIX wieku w Rakszawie (gm. Rakszawa, pow. łańcucki), a w województwie opolskim m.in. 2 XVIII-wieczne spichlerze i lamus, spichlerz w Łanach (gm. Cisek, pow. kędzierzyńsko-kozielski), spichlerz i lamus wzniesiony w mieszanym materiale w Dąbrówce Łubniańskiej (gm. Łubniany, pow. opolski). Wszystkie te obiekty zasługują na szczególną uwagę ze względu na wyjątkowe obecnie występowanie drewna jako budulca w istniejących zabytkowych obiektach tej funkcji. Większość z nich została skazana na sukcesywne niszczenie w momencie utraty pierwotnego przeznaczenia.

Wśród zabytków zagrożonych o zachowanych wartościach zabytkowych najliczniejszą grupę stanowią obiekty mieszkalne. Nie znaczy to, że są najbardziej zagrożone, gdyż jest ich w rejestrze najwięcej. Łącznie do grupy tej zaliczono 174 domy i kamienice. Najwięcej zagrożonych zabytków tej funkcji stwierdzono w województwie śląskim, gdzie zakwalifikowano aż 73 budynki, co stanowi 9% zabytkowych obiektów mieszkalnych na zweryfikowanym terenie województwa śląskiego. Wśród nich znalazła się specyficzna dla Śląska grupa budynków mieszkalnych osiedli górniczych. Wiele z nich, np. 22 domy osiedla „Nowa Kolonia” w Bytomiu (1907-1912) czy 13 domów zespołu osiedla „Kolonia Zgorzelec” w Bytomiu (1897-1901), ulega sukcesywnemu niszczeniu z powodu braku użytkownika lub zanie dbania.

Budynki te są murowane głównie z cegły, nieliczne z kamienia i w większości pochodzą z XIX i XX wieku. Poza domami osiedli robotniczych w grupie znalazły się również samodzielne kamienice na terenie zespołów miejskich Bielska-Białej, gdzie zagrożone są m.in. podcieniowe kamienice z XVII wieku oraz obiekty z XVIII wieku. Liczną grupę stanowią zagrożone murowane budynki mieszkalne w województwie opolskim (19). Większość z nich zlokalizowana jest na terenie powiatu głubczyckiego i stanowi charakterystyczną grupę obiektów głównie z pierwszej połowy XIX wieku, tworzących wraz z budynkami gospodarczymi zagrody frankońskie. Są one zagrożone z powodu braku remontów, zaniedbania, a w wielu przypadkach również przekształceń związanych z niewłaściwie prowadzonymi pracami remontowymi (wprowadzanie elementów wtórnych, niszczenie elementów wystroju architektonicznego). Wśród zagrożonych obiektów mieszkalnych zdarzają się przykłady domów drewnianych, lecz są to wyjątkowe przypadki – prawdopodobnie z powodu niewielkiej liczby zachowanych przykładów tego budownictwa. Najstarszym zagrożonym zabytkiem o funkcji mieszkalnej jest pochodząca z XV wieku kamienica przy ul. Dominikańskiej 7 w Lublinie.

Kolejną grupą zabytków ocenionych jako zagrożone są obiekty związane z dawnymi majątkami ziemskimi: założeniami pałacowymi, dworskimi, folwarcznymi. Zagrożenia zazwyczaj występują w całym zespole i dotyczą wszystkich elementów założenia. Wielokrotnie w jednym zespole stwierdzano wpisane do rejestru obiekty nieistniejące, o utraconych wartościach i zagrożone.

Wśród obiektów zagrożonych stwierdzono 124 parki pałacowe i dworskie oraz sporadycznie powiązane z tymi zespołami aleje, odnotowane głównie na terenie zweryfikowanych powiatów ziemskich. Ulegają one degradacji z powodu zaniedbania i braku pielęgnacji, co prowadzi do zacierania pierwotnej kompozycji układów. Często też zdarza się dewastacja niezabezpieczonych, pozbawionych dozoru obiektów. Do zniszczenia prowadzą też niewłaściwie wykonywane – bez należytego rozpoznania historycznego – prace uznawane za rewaloryzacyjne, powodujące w rezultacie przekształcenia tych obiektów. Niestety, stwierdzono też przypadki świadomego niszczenia historycznych założeń – wtórne podziały własnościowe, sprzedaż działek, a następnie dopuszczenie nowych inwestycji, niezgodnych z pierwotnym sposobem zagospodarowania tych terenów. W większości niewłaściwemu użytkowaniu tych obiektów sprzyjała powojenna polityka państwa, a więc początkowe przekazanie ich instytucjom państwowym,

OBIEKTY ZAGROŻONE, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

Kamienica z 1904-1905 r. w stylu historyzmu, Bydgoszcz – pow. grodzki, ul. Garbary 12, woj. kujawsko-pomorskie

Stan zachowania tynków na elewacjach bardzo zły. Detale i liczne partie wypraw tynkarskich odspojone lub całkowicie złuszczone. Poważnie uszkodzona dekoracja floralna i taśmowa obokni wraz z częściowo wymienioną stolarką okienną na stolarkę typu PCV powoduje zagrożenie utraty wartości plastycznych i architektonicznych opisywanej kamienicy. Obiekt wymaga pilnego remontu kapitalnego. Ogólnie w złym stanie zachowania (uwaga dotyczy elewacji).

Fot. P. Tuliszewski

a następnie wtórne podziały założeń na mniejsze działki. Stan ten potwierdza weryfikacja, np. w województwie zachodniopomorskim, gdzie zlustrowano aż 42% zasobu zabytkowego, w tym 218 z 709 wpisanych do rejestru założeń zieleni. W sześciu powiatach ziemskich stwierdzono zagrożenie 85 (39%) założeń zieleni z XVIII i XIX wieku, w tym 44 z powodu niewłaściwego użytkowania. Na pozostałych zlustrowanych obszarach województw – pomimo niskiej liczby parków ocenionych jako zagrożone, należy stwierdzić stan zachowania założeń zieleni jako bardzo niepokojący ze względu na wysoki procent zniszczenia obiektów w stosunku do całości zasobu zabytkowego parków na tych terenach. I tak w zweryfikowanych powiatach województwa opolskiego: 8 zagrożonych założeń zieleni stanowi 8% ich zasobu, śląskiego: 6 – również 8% zasobu, lubelskiego: – 5-6% zasobu, łódzkiego: 3-6% zasobu.

Także siedziby dawnych właścicieli majątków ziemskich stanowią bardzo liczną grupę – jako zagrożone o zachowanych wartościach zabytkowych wymieniono 50 pałaców i 48 dworów. Prawie wszystkie

OBIEKTY ZAGROŻONE, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

Pałac, Górzyn, gm. Rudna, pow. lubiński, woj. dolnośląskie

Rycerska, a następnie szlachecka siedziba w Górzynie musiała istnieć już w XIV w. Na początku XVII w. zastąpił ją obecny dwór, założony na planie dziewięciopółowym z wewnętrznym dziedzińcem, wzniesiony zapewne przez przedstawiciela rodziny von Thadder. Dziedziniec dworu pozostawał jeszcze nieosłonięty około roku 1824. Około połowy XIX w., prawdopodobnie w czasach, gdy dobra należały do rodziny von Krockow, dwór ten przebudowano w stylu neogotyckim i podwyższono o jedną kondygnację. Obecnie znajduje się w złym stanie technicznym, jest nieużytkowany (otwory okienne parteru zamurowane). Zawilgocone ściany, zły stan tynków, ubytki wystroju architektonicznego. Teren przy obiekcie ogrodzony i zabezpieczony.

Fot. B. Oszczanowska

te obiekty są murowane i pochodzą z XVIII i XIX wieku. Zdarzają się jednak dwory z XVI wieku, np. w województwie podkarpackim dwór z drugiej połowy XVI wieku w Uhercach Mineralnych (gm. Olszanica, pow. leski) i w województwie opolskim ruina dworu z drugiej połowy XVI wieku w Bukowej Śląskiej (gm. Namysłów, pow. namysłowski) oraz obiekty z XVII wieku, jak pałac w Sztynorcie (gm. Węgorzewo, pow. węgorzewski, woj. warmińsko-mazurskie), pałac w Pilicy (gm. Pilica, pow. zawierciański, woj. śląskie), pałac w Wełnie (gm. Rogoźno, pow. obornicki, woj. wielkopolskie), czy ruina dworu w Szydłowcu Śląskim (gm. Niemodlin, pow. opolski, woj. opolskie). Podobnie jak w przypadku parków, dotychczas najczęściej zagrożonych pałaców (26 z 63 – 41% zasobu) i dworów (9 z 31 – 29%) stwierdzono w województwie zachodniopomorskim, gdzie powodem zniszczenia jest głównie brak użytkownika (24 pałace i 9 dworów z XVIII i XIX wieku), co doprowadziło wiele obiektów do ruiny. Brak użytkownika oraz zabezpieczenia terenu, a co za tym idzie łatwy dostęp z ze-

wnątrz, sprawił, że obiekty te były systematycznie rozbierane przez okoliczną ludność i bardzo szybko popadły w ruinę, tak jak pałac w Rynowie z początku XX wieku (gm. Łobez, pow. łobeski).

W złym stanie technicznym są też budynki z zespołów folwarcznych. Za zagrożone utratą zachowanych wartości zabytkowych uznano 80 obiektów. Są to przede wszystkim murowane spichlerze, obory, stajnie, stodoły i inne budynki gospodarcze pochodzące najczęściej z XVIII i XIX wieku. Jednak występuje też wiele starszych, np. prawdopodobnie XVI-wieczny spichlerz w Myczkowcach (gm. Solina, pow. leski, woj. podkarpackie). Zagrożone są w tej grupie również cenne XVIII-wieczne obiekty drewniane. Najwięcej – 25 obiektów, co stanowi 24,5% obiektów folwarcznych na zlustrowanym terenie, zakwalifikowano jako zagrożone w województwie opolskim. Niepokojąca jest sytuacja obiektów folwarcznych w województwie śląskim, gdzie stwierdzono zagrożenie 9 obiektów, w tym 7 na terenie jedyne zlustrowanego powiatu ziemskiego. W województwie śląskim, ze względu na niewielką liczbę obiektów folwarcznych, zagrożenie dotyczy aż 45% zweryfikowanego zasobu. Trzeba zaznaczyć, że w przypadku zespołów dworsko- i pałacowo-folwarcznych zwykle zagrożenia dotyczą wszystkich elementów zespołu.

Na terenie objętym weryfikacją stwierdzono zagrożenie 95 obiektów przemysłowych. Zabytki przemysłowe wydają się jednak grupą bardziej niż inne narażoną na zniszczenie. Do niedawna niedoceniane XIX- i XX-wieczne dziedzictwo przemysłowe dopiero w ostatnich latach zaczęto wpisywać do rejestru zabytków, często w odpowiedzi na próby niszczenia, zwykle już po utracie pierwotnej funkcji. W konsekwencji zasób zabytków przemysłowych wpisanych do rejestru jest stosunkowo niewielki. Dlatego w województwie śląskim 28 obiektów wytypowanych jako zagrożone stanowi aż 25% zasobu zabytków przemysłowych na terenie zweryfikowanego obszaru, dla którego przecież to dziedzictwo jest charakterystyczne. W województwie opolskim za zagrożone uznano 16 obiektów co stanowi 31% zasobu, w zachodniopomorskim 15 obiektów – 23% zasobu, a w małopolskim 8 obiektów – aż 27% zasobu budownictwa przemysłowego. Główną przyczyną niszczenia obiektów z tej grupy jest przede wszystkim utrata pierwotnej funkcji, spowodowana przemianami polityczno-gospodarczymi i problemy w znalezieniu nowych współczesnych funkcji dla obiektów o charakterystycznej, trudnej do adaptacji formie architektonicznej. Dziedzictwo to – do niedawna niedoceniane – w złym stanie technicznym było już w chwili wpisu do rejestru, a samo ustanowienie ochrony konser-

OBIEKTY ZAGROŻONE, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

Ratusz, Rostarzewo, gm. Rakoniewice, pow. grodziski, woj. wielkopolskie

Zachowany w pierwotnej niezmienionej formie i wystrój architektoniczny ratusz w Rostarzewie, zbudowany w 1768 r., odrestaurowany w 1954 r., jest przykładem barokowej architektury w Wielkopolsce o znaczeniu krajowym. Na osi drogi z Poznania do Wolsztyna znajduje się przelotowa sień ratusza z okazałymi drewnianymi wrotami. Pierwotnie główna droga biegła przez bramę ratusza, który pełnił również funkcję rogatki. Obecnie bardzo intensywny ruch drogowy biegnący z dwóch stron ratusza w odległości ok. 1 m jest bezpośrednim zagrożeniem dla budynku. Obiekt zagrożony katastrofą budowlaną został rok temu wyłączony z użytkowania przez Powiatowego Inspektora Nadzoru Budowlanego.

Fot. R. Banach

watorskiej to za mało, by zahamować jego postępującą degradację. Omawiając obiekty przemysłowe związane z produkcją, przetwórstwem, wydobywaniem kopalni, nie sposób pominąć obiektów związanych z tymi zespołami, lecz pełniących funkcje związane z obsługą przedsiębiorstw, kopalń, hut i ich pracowników (obiekty kolejki wąskotorowej, budynki administracyjne, szkoły, obiekty handlowe, osiedla mieszkalne). Generalnie kondycja tych obiektów jest lepsza ze względu na łatwiejsze możliwości adaptacyjne. Jednak wiele z nich jest również zagrożonych. Prócz omówionych wyżej, na uwagę zasługują inne dwie grupy zagrożonych obiektów przemysłowych, których znaczenie dla dziedzictwa kulturowego zostało dostrzeżone już w latach 50. XX wieku. Są to zlokalizowane w województwie świętokrzyskim obiekty Staropolskiego Okręgu Przemysłowego oraz – przede wszystkim – drewniane – wiatraki i młyny zlokalizowane głównie na terenie województw: opolskiego, podkarpackiego, a przede wszystkim wielkopolskiego. W Kielcach wszystkie 4 wpisane do rejestru zabytki

przemysłowe uznano za zagrożone. Są to szczególnie cenne budynki z zespołu fabrycznego Białogon, który zaczął istnieć jako osada przemysłowa w pierwszej połowie XVII wieku, wraz ze wzniesieniem tu huty miedzi i ołowiu.

Niepokojący jest stan zachowania 53 zagrożonych obiektów gospodarczych, których najwięcej stwierdzono w województwach: pomorskim (14–21% zweryfikowanego zasobu), opolskim (12–29%) oraz śląskim (11–9%). W tym przypadku są to głównie obiekty murowane z XIX i z początku XX wieku, towarzyszące zabudowie mieszkalnej – co pozwala na zachowanie pełniejszego obrazu historycznej zabudowy miejskiej i wiejskiej. Brak działań zabezpieczających czy remontowych doprowadzi do utraty wartości zabytkowej lub zniszczenia nie tylko tych obiektów, lecz może wpłynąć na zachowanie całych zespołów. Odrębną grupę zabytków zagrożonych stanowią spichrze w Gdańsku i Toruniu. Gdańskie spichrze zlokalizowane na Wyspie Spichrzów to wielokubaturowe budowle magazynowe, które odgrywają ważną rolę w krajobrazie miasta. Obecnie spośród zagrożonych 11 obiektów 7 jest w stanie ruiny, a 4 pozostałe są nieużytkowane.

Wśród zabytkowych obiektów użyteczności publicznej stwierdzono zagrożenie w 55 przypadkach, głównie w województwach: zachodniopomorskim (14 obiektów) i śląskim (13 obiektów). W województwach: małopolskim, opolskim i pomorskim zagrożone są po 3 zabytki o pierwotnej funkcji publicznej. Do najstarszych obiektów tej grupy wznoszonych w zróżnicowanym materiale (murowane, drewniane, szachulcowe) zaliczono murowany szpital (ob. dom) z XIII wieku w Toruniu przy ul. Przedzamcze 6c oraz karczmę z XVIII wieku, m.in. murowaną karczmę z końca XVIII wieku przy ul. Księcia Józefa 199 w Krakowie.

Podczas prac terenowych za zagrożone uznano 49 obiektów sakralnych – głównie murowanych kościołów wzniesionych od XIII wieku do pierwszej połowy XX wieku. Trzy spośród tej grupy wykonane są z drewna: szachulcowy kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, pw. św. Michała Archanioła z XVIII wieku w Niemicy (gm. Golczewo, pow. kamieński, woj. zachodniopomorskie) oraz dwa obiekty całkowicie drewniane – cerkiew greckokatolicka pw. Narodzenia Marii z 1832 w Liskowatym (gm. Ustrzyki Dolne, pow. bieszczadzki, woj. podkarpackie) i drewniana wieża kościoła w Kępnie (gm. Dobrzany, pow. starogardzki, woj. zachodniopomorskie). Najwięcej zabytków tej grupy odnotowano w województwie zachodniopomorskim. Mniejsza skala zagrożeń jest w województwach: opolskim i podkarpackim. Pojedyncze

zabytki sakralne wskazano w województwach: małopolskim, dolnośląskim, śląskim, warmińsko-mazurskim, wielkopolskim i lubelskim. Znaczącą liczbę stanowią obiekty najstarsze, wzniesione od XIII do XVI wieku, których zakwalifikowano 20. Poza trzema przypadkami pozostałe, najstarsze obiekty to ruiny 18 średniowiecznych kościołów i jednego klasztoru w województwie zachodniopomorskim. Świątynie te zostały częściowo zniszczone w czasie II wojny światowej i nieużytkowane po 1945 roku popadły w ruinę. Część obiektów z tej grupy wpisanych zostało do rejestru zabytków jako ruiny. Ich zagrożenie wynika z braku odpowiedniego zabezpieczenia, co jest przyczyną postępującego procesu niszczenia konstrukcji i materiału pod wpływem warunków atmosferycznych oraz porastającej mury roślinności.

Bardzo zróżnicowana jest grupa 49 zagrożonych zniszczeniem obiektów zakwalifikowanych do kategorii „inne”. Wymieniane są w tej grupie obiekty małej architektury, będące elementami zespołów architektonicznych o różnych funkcjach. Najczęściej są to murowane lub murowano-metalowe ogrodzenia. W grupie tej wskazano również dwa obiekty w Kielcach, których ochrona dotyczy zarówno walorów zabytkowych jak i przyrodniczych: rezerwat geologiczno-przyrodniczy Kadzielnia, który obejmuje kamieniołom i wapiennik oraz teren na północnym stoku Góry Karczówka, na której zlokalizowany jest zespół klasztorny bernardynów (zarazem rezerwat Przyrody Góra Karczówka znajdujący się w otulinie Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego).

Zagrożenie obiektów architektury obronnej stwierdzono dla 35 zabytków. Zdecydowanie najwięcej tego typu budowli wskazano w województwie małopolskim (14 obiektów, co stanowi 40% zasobu z całego zlustrowanego zasobu). Szczególnie zagrożone są forty oraz poszczególne ich elementy, zakwalifikowane do kategorii „inne”, jak schody terenowe czy słupek graniczny, stanowiące elementy XIX-wiecznej Twierdzy Kraków. W 90% są one nieużytkowane.

Podczas weryfikacji uznano za zagrożone 37 cmentarzy. Są to głównie nieczynne cmentarze przykościelne oraz opuszczone cmentarze żydowskie i ewangelickie. Najbardziej niepokojący jest stan cmentarzy nieogrodzonych, dewastowanych lub nawet nieidentyfikowanych jako miejsca pochówku przez okolicznych mieszkańców, zwłaszcza w województwach: zachodniopomorskim (18 cmentarzy – 25% zweryfikowanego zasobu), łódzkim (4 cmentarze – 9%) i woj. opolskim (4 – również 9% zasobu). W województwie zachodniopomorskim są to głównie cmentarze przykościelne o średniowiecznym rodowodzie, wpisane do rejestru wraz z omawianymi już ruinami kościołów.

Odrębnego omówienia wymagają zamki, których 7 uznano za zagrożone. Wszystkie te obiekty należą do grupy najstarszych, bardzo cennych zabytków. Wznoszone były od XIII do XVII wieku, a do rejestru zabytków wpisane zostały najczęściej jako ruiny. Część z nich występuje na terenie województwa opolskiego. Są to: ruina zamku z XVI, XVII wieku w Nowej Cerekwi (gm. Kietrz, pow. głubczycki), zamek z XIV, XVI, XVIII wieku w Karłowicach (gm. Popielów, pow. opolski), zamek z XIV/XV wieku w Niemodlinie (gm. Niemodlin, pow. opolski) oraz ruina zamku z Polskiej Cerekwi z XVII wieku (gm. Polska Cerekiew, pow. kędzierzyńsko-kozielski). Kolejne obiekty zlokalizowane są w województwach: podkarpackim (ruina zamku Sobień w Monastercu z pierwszej połowy XIV wieku, gm. Lesko, pow. leski.), śląskim (ruina zamku z połowy XIV, XVI, początku XVII wieku w Smoleniu, gm. Pilica, pow. zawierciański). Obiekty, pomimo niezaprzeczalnej wartości historycznej i zabytkowej, nie zostały w sposób właściwy zabezpieczone i obserwuje się pogarszający stan zachowanych ich murów. Tak jak w przypadku zamku w Smoleniu, gdzie brak zabezpieczenia korony oraz lica murów i narażenie ich na działanie czynników atmosferycznych i biologicznych skutkuje wykruszeniem spoin i znacznymi ubytkami w kamiennych licach murów, a także stopniowym zawalaniem się niektórych partii. Wyjątkowo jest przypadek reliktyw zamku (XIII-XIX wiek) w Nowogardzie (gm. Nowogard, pow. goleniowski, woj. zachodniopomorskie). XIX-wieczne więzienie, w którym zachowały się relikty zamku jest zagrożone rozbudową i zabudową nowymi obiektami.

Prace weryfikacyjne w terenie wykazały, że najczęstszą przyczyną zagrożenia obiektów wpisanych do rejestru jest – zazwyczaj wieloletni – brak użytkownika, który stwierdzono w 577 przypadkach, czyli w 67% obiektów zagrożonych. Prowadzi on do stopniowego pogarszania się stanu zachowania zabytków. Z powodu braku zabezpieczenia obiekty te są zaniedbane, zawilgocone, zagrzybione, mają ubytki tyków i pokrycia dachowego, a często osłabioną konstrukcję. Długotrwale nieużytkowane budynki ulegają postępującej degradacji, prowadzącej w konsekwencji do zniszczenia. Stan techniczny obiektów w tej grupie jest zróżnicowany – od niewielkich zniszczeń jedynie elementów budowli, stanowiących dopiero zapowiedź poważniejszych niekorzystnych zmian, poprzez obiekty o uszkodzeniach konstrukcyjnych i znacznej destrukcji substancji historycznej, aż po ruiny. Procesy te przyspiesza dewastacja pozostawionych bez dozoru obiektów – grabież, celowe niszczenie, podpalenia. Również w przypadku parków i cmentarzy wieloletnie nieużytkowanie prowa-

dzi do degradacji walorów zarówno całych założeń, jak i ich poszczególnych elementów.

Drugą pod względem liczebności obiektów grupą zabytków zagrożonych o zachowanych walorach zabytkowych są obiekty nadal użytkowane, które z powodu braku działań ze strony właścicieli i użytkowników znajdują się w złym stanie technicznym, wobec których zaniechano prac remontowych oraz zabezpieczających przed działaniem czynników zewnętrznych. Zagrożenie 251 obiektów (29% obiektów zagrożonych) o znacznym zużyciu konstrukcji i materiału związane jest z niepodjęciem bieżących prac remontowo-konserwatorskich czy choćby zabezpieczających przed dalszym niszczeniem, a w przypadku założeń zieleni – prac pielęgnacyjnych. W wielu przypadkach niezbędne jest określenie, a następnie zlikwidowanie przyczyn zawilgocenia murów i podjęcie kompleksowych prac konserwatorskich. W pozostałych przypadkach prawdopodobnie wystarczające byłyby jedynie prace naprawcze tynków, detalu, stolarki. Zaniechanie działań ze strony właścicieli zabytków wynika najczęściej z braku środków finansowych, niekiedy nieświadomości, jak wielkie i nieodwracalne zniszczenia może spowodować zaniechanie remontów bieżących lub prac zabezpieczających.

Innym rodzajem zagrożeń są szkodliwe działania inwestycyjne wobec obiektu, takie jak niewłaściwie prowadzone prace remontowe i konserwatorskie lub inwestycje w jego najbliższym sąsiedztwie. W wyniku prac terenowych wskazano łącznie 28 obiektów (3% obiektów zaliczonych do grupy) zagrożonych m.in. przez wprowadzanie dysharmonijnej zabudowy w strukturę staromiejską, niewłaściwie (często samowolne) prowadzone prace rewaloryzacyjne niszczące zabytek, różnego rodzaju przekształcenia, przebudowy i modernizacje, podczas których elementy oryginalne zastępuje się nowymi rozwiązaniami. Założenia zieleni – wraz ze zmianą funkcji obiektów, przy których powstały – zagrożone są wtórnie zlokalizowanymi na ich terenie budowlami niezgodnymi z pierwotnym sposobem zagospodarowania tych obszarów i zakłócającymi pierwotną kompozycję. Istotnym zagrożeniem jest również samowolne wykonywanie robót budowlanych bez nadzoru urzędów konserwatorskich nad prowadzonymi pracami remontowymi i konserwatorskimi oraz niska jakość tych prac.

W odniesieniu do kolejnych 7 zabytków lub zespołów zabytkowych stwierdzono zagrożenie, które spowodowane jest prowadzeniem inwestycji w sąsiedztwie obiektu, m.in. wprowadzanie zabudowy na tereny dotychczas niezabudowane, często o formach

OBIEKTY ZAGROŻONE, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

Kaplica grobowa, Trawniki, gm. Trawniki, pow. świdnicki, woj. lubelskie

Kaplica wzniesiona w 1911 r., stanowi element pozostałości zespołu dworskiego wpisanego do rejestru zabytków w 1977 r. Wieloletnie zaniedbanie, brak remontu i użytkownika (od lat 70. XX w.) budynku spowodowały, że w chwili obecnej obiekt ma zrujnowane wnętrze, zniszczoną w całości stolarkę okienną i drzwiową, częściowo popękane i uszkodzone ściany zewnętrzne (od pd. wydatna dziura) oraz znaczne ubytki w połaci dachowej.

Fot. A. Sikora-Terlecka

dysharmonijnych, powodujące zakłócenie kompozycji, odwrócenie dominat kompozycyjnych w widoku na zabytek lub wręcz uniemożliwiający ich ekspozycję w terenie. W tej grupie znalazły się założenia dworskie, obiekty architektury mieszkalnej i obronnej.

Poważnym zagrożeniem dla obiektów zabytkowych, stwierdzonym na obszarze opracowanych powiatów, bywa również nieuregulowany stan prawny. Problem ten dotyczy 9 obiektów. Niewyjaśniona sytuacja własnościowa lub konflikty między właścicielami/użytkownikami uniemożliwiają podejmowanie prac konserwatorsko-remontowych w obiektach będących współwłasnością. nierozstrzygnięte kwestie własnościowe przedwojennych i obecnych właścicieli nadal stanowią ważny problem, tak jak w przypadku obiektów zespołu pałacowego w Pilicy (pow. Pilica, woj. śląskie), fortyfikacje bastionowe, których zagrożenie wynika przede wszystkim z zaprzestania działań remontowych i konserwatorskich na skutek wieloletniego procesu o ustalenie prawa własności.

W 7 przypadkach stwierdzono, że sposób użytkowania zabytku niezgodny i jednocześnie kolidujący z pierwotnym jego przeznaczeniem może dopro-

wadzić obiekt do zniszczeń i przekształceń. Między innymi problem ten dotyczy założeń zieleni przekształcanych na działki budowlane oraz budowli, w których nowa funkcja narzuca zmiany w architekturze tych obiektów, tak jak w przypadku młyna przy ul. Wrocławskiej 69 w Jeleniej Górze. Zabytek ten wskutek adaptacji na cele mieszkalno-gospodarcze, prowadzonej niezgodnie z zasadami konserwatorskimi, częściowo już utracił cechy stylowe i zagrożony jest dalszą ich utratą.

Niektóre zagrożenia są specyficzne tylko dla pewnych regionów, np. na terenie woj. śląskiego zagrożenie zabytków na obszarze dwóch założeń staromiejskich związane jest z występowaniem szkód górniczych. W województwie podkarpackim, w powiecie tarnobrzeskim, zagrożone są dwa zabytki usytuowane na terenach zalewowych. Po powodzi w 2010 roku utrzymuje się ich zły stan. Istnieje też zagrożenie ponownego zalania i zniszczenia. Ponownej weryfikacji wymagać będą nadwiślańskie gminy z powiatu opolskiego (woj. lubelskie) zweryfikowane w 2009 roku i niemal całkowicie zalane podczas powodzi w 2010 roku. W 2009 roku zagrożenia powodziowego na ich terenie nie odnotowano. W województwie lubelskim na terenie zagrożonym osuwiskiem zlokalizowany jest pałac przy ul. Rybnej 10 w Lublinie, który ucierpiał na skutek katastrofy budowlanej w 2007 roku, spowodowanej podmyciem fundamentów północno-zachodniego narożnika przez wody gruntowe.

Powyższe niepokojące zjawiska stwierdzono we wszystkich kategoriach zabytków. Jednak na tym etapie weryfikacji najbardziej zagrożone wydają się budowle przemysłowe, folwarczne i gospodarcze – z powodu stosunkowo nielicznie wpisanych do rejestru zabytków wymienionych kategorii zaniechanie działań konserwatorskich względem tych obiektów może doprowadzić do znaczącego uszczerbku ilościowego zasobu, jak również do pozbawienia reprezentatywnych przykładów tego budownictwa.

OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU

W procesie weryfikacji do grupy obiektów kwalifikujących się do wpisu do rejestru zabytków wytypowano ogółem 1747 obiektów (Tabela 1), z czego dla 1516 obiektów przekazano do DEiRZ stosowne kwestionariusze. Do grupy tej kwalifikowano obiekty będące integralnymi elementami chronionych zespołów nieuwjęte dotychczasowymi wpisami do rejestru oraz wymagające ochrony prawnej obiekty samodzielne i zespoły niewpisane do rejestru zabytków.

Najwięcej obiektów proponowanych do wpisu wskazano na terenie zachodniej i północnej Polski w województwach: zachodniopomorskim (457), lubuskim (317), wielkopolskim (211), pomorskim (100) i dolnośląskim (71) (Tabela 2).

Spśród wszystkich typowanych do ochrony prawnej obiektów wyodrębniono dwie grupy: obiekty kwalifikujące się do wpisu jako uzupełnienie dotychczas chronionych zespołów oraz samodzielne obiekty i zespoły kwalifikujące się do wpisu do rejestru zabytków, a dotychczas w nim niefigurujące.

Pierwszą grupę, liczącą 743 obiekty, tworzą budynki znajdujące się w obrębie zespołów lub w najbliższym sąsiedztwie obiektów już wpisanych do rejestru zabytków, będące ich integralnymi elementami (uzupełnienie wpisów). Postulaty wpisu umotywowane są względami historycznymi (lokalizacja na jednej posesji, jednakowa, wspólna funkcja zespołu), kompozycyjnymi (pierwotnie jedna posesja lub jednorodny sposób zagospodarowania terenu) i artystycznymi (jednorodność lub niejednorodność stylistyczna) (Tabela 4).

Druga grupa jest nieznacznie liczniejsza. Do wpisania do rejestru zabytków zaproponowano 773 nowe obiekty. W przypadku województwa śląskiego wytypowano pięć zespołów składających się łącznie z kilkudziesięciu budynków (Tabela 5).

Zachowanie wszystkich wytypowanych obiektów zaproponowanych do wpisu do rejestru zabytków dla przyszłych pokoleń leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną przez nie wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zdaniem Oddziałów Terenowych są one na tyle cenne, że nie tylko same obiekty, ale również ich otoczenie oraz ekspozycja na nie winny stać się przedmiotem ochrony przed niekontrolowaną zabudową i przekształceniami. Dodatkowym ważnym powodem zakwalifikowania poszczególnych obiektów do tej grupy jest potrzeba uporządkowania – często nieprecyzyjnych lub zdublowanych – istniejących wpisów. Zmiana zakresu ochrony, objęcie jednym wpisem kilku obiektów niezadko do tej pory ujętych osobnymi decyzjami niewątpliwie przyczyni się do uracjonalnienia dotychczasowej ochrony.

I. OBIEKTY KWALIFIKUJĄCE SIĘ DO WPISU JAKO UZUPEŁNIENIE ISTNIEJĄCYCH DECYZJI

Podczas weryfikacji stwierdzono konieczność uzupełnienia zakresu ochrony konserwatorskiej zespołów i obiektów położonych na terenie 14 województw, praktycznie na terenie wszystkich zweryfikowanych powiatów (zarówno grodzkich, jak i ziemskich).

Obiektów proponowanych jako uzupełnienie istniejących wpisów nie wskazano na terenie województwa lubuskiego i małopolskiego.

Największą grupę obiektów zasługujących na uzupełnienie wpisu do rejestru zabytków stanowią zabytki klasyfikowane jako inne – 236. Należą do nich głównie ogrodzenia zespołów sakralnych, istniejące w formie kamiennych (granit polny w woj. pomorskim) lub ceglanych pełnych murów albo ażurowych metalowych prętów na kamiennej albo ceglanej podmurówce. Są one związane z okresem powstania zespołów, a więc przeważnie pochodzą z XIV-XV wieku, czasem XVI, XVII wieku. Zdarzają się również – pominięte w decyzjach wpisujących świątynie – przykłady XX-wieczne, takie jak ogrodzenie kościoła parafialnego pw. NMP Królowej Polski w Krośnie przy ul. Desowskiego 39 (woj. podkarpackie), zaprojektowane w latach 1927-1928 wspólnie z całym kompleksem. Postulowane do wpisu ogrodzenia obiektów świeckich oraz parków datują się przeważnie na przełom XIX i XX wieku oraz na drugą dekadę XX wieku. Przykładami mogą być liczne metalowe ogrodzenia willi o ażurowej formie i oryginalnej dekoracji z zachowanymi bramami i furtkami.

Wśród obiektów zaliczanych do tej kategorii znajdują się także: bramy, kordegardy, pomniki, tarasy widokowe, tzw. mała architektura parkowa, tj. altany, grotty, pawilony. Na uwagę zasługują np. galerie spacerowe oraz muszla koncertowa wchodząca w skład Ogrodu Zdrojowego w Sopocie (woj. pomorskie), które nie tylko wyróżniają się swoją funkcją, ale i modernistyczną, unikatową w tego rodzaju obiektach formą architektoniczną. Największą liczbę obiektów z tej kategorii wytypowano w województwie zachodniopomorskim – 124. W województwie pomorskim, drugim pod względem zaproponowanych w tej grupie obiektów – 44, znalazły się charakterystyczne elementy dopełniające modernistyczne założenia w Gdyni, np. baseny-zbiorniki wodne, garaże.

Kolejne grupy pod względem liczebności tworzą cmentarze – 164 i obiekty sakralne – 72. Pierwsza grupa to dawne średniowieczne cmentarze przykościelne (obecnie w przeważającej mierze nieczynne), stanowiące otoczenie zabytkowych kościołów wpisanych już do rejestru zabytków. W województwie zachodniopomorskim wytypowano aż 131 takich cmentarzy, w pozostałych województwach – tylko pojedyncze cmentarze. Niemal wszystkie charakteryzuje zachowany układ przestrzenny, wyznaczany przez ogrodzenia z bramami lub ich pozostałości oraz starodrzew. Sporadycznie zachowane są elementy sepulkralne: nagrobki, krzyże, pomniki, obe-

OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTEKÓW

Sąd z aresztem, Twardogóra, gm. Twardogóra, pow. oleśnicki, woj. dolnośląskie

Wzniesiony został w latach 1900-1902. Areszt sądowy rozebrano po 1945 r. Budynek sądu, obecnie ratusza, zasługuje na wpis do rejestru zabytków w granicach murów obwodowych ze względu na wartości artystyczne, naukowe i historyczne jako przykład gmachu wymiaru sprawiedliwości o neorenesansowym kostiumie stylistycznym.

Fot. E. Dymarska

liski – w większości pochodzące z XIX wieku. Postulowane wpisy dotyczą nie tylko rozszerzenia zakresu ochrony na tereny dawnych cmentarzy, ale także na zachowane w najbliższym otoczeniu, przynależne historycznie i przestrzennie do zabytkowych zespołów: dzwonnice, kaplice, plebanie, domy parafialne. Do wyodrębnionej grupy obiektów sakralnych zalicza się kościoły różnych wyznań, klasztory, dzwonnice, kaplice cmentarne, kostnice, kapliczki przydrożne itp. Zabytki te reprezentują przeważnie ten sam okres powstania co obiekty już objęte ochroną prawną. Zdecydowana większość to budowle mury-kamienne. Wyjątek stanowi kilka drewnianych dzwonnice. W tej grupie najwięcej propozycji wpisów do rejestru zabytków wskazano w województwie podkarpackim – 22 oraz w województwie zachodniopomorskim – 21. Jedynie w tym ostatnim województwie, ze względu na znanych wykonawców, wyjątkowo zaproponowano do wpisów uzupełniających także wyposażenie kościołów – kościół w Sielsku (gm. Węgorzyno, pow. łobeski) i Rogowie (gm. Radowo Małe, pow. łobeski).

OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTEKÓW

Cmentarz wojenny nr 68 z I wojny światowej, Ropica Górna, gm. Sękowa, pow. gorlicki, woj. małopolskie

Zbudowany w 1915 r., stanowi ważny dokument czasów I wojny światowej, związany z toczonymi pod Gorlicami potyczkami. Usytuowany jest na zboczu wzniesienia, ok. 200 m od głównej drogi wiodącej do Bodaków i Bartnego, co udanie wykorzystał w kompozycji cmentarza autor jego projektu, wybitny wiedeński architekt Hans Mayr. Jego walory podnoszą dodatkowo zachowany centralny, kamienny pomnik oraz żeliwne krzyże na betonowych postumentach.

Fot. A. Laskowski

OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTEKÓW

Cmentarz wojenny 1914-1918, Cielądz, gm. loco, pow. rawski, woj. łódzkie

Cmentarz otoczony wałem ziemnym i rowem o czytelnych w terenie granicach. Zachowane płyty nagrobne żołnierzy niemieckich i częściowo starodrzew.

Fot. Z. Lechowicz

Wśród propozycji wpisów uzupełniających znaczące miejsce zajmują propozycje objęcia ochroną otoczenia zabytku nieruchomego. Sytuacja ta spowodowana jest dążeniem do wykluczenia niewłaściwego zagospodarowania terenu wokół obiektów zabytkowych, które ma negatywny wpływ na jego ekspozycję oraz obniża jego wartości. Innym powtarzającym się argumentem dla ochrony otoczenia zabytków jest konieczność zachowania relikwów dawnych układów przestrzennych, a zwłaszcza założeń ogrodowych. Elementy komponowanych założeń zieleni, aleje, parki, ogrody wytypowane do wpisu sklasyfikowano jako zieleń. W sumie wskazano ich 58, z czego najwięcej w województwie zachodniopomorskim – 24. Wiele obiektów wskazano również w województwie pomorskim (16) i wielkopolskim (14), gdzie zachowały się XVIII-wieczne aleje, szpalery, stawy. Istnieją tam też czytelne do dziś osie widokowe, układy tarasowe i starodrzew.

Jako uzupełnienia istniejących wpisów do rejestru zabytków zaproponowano 45 budynków mieszkalnych. Mają zachowaną bryłę i formę architektoniczną, a także detal, stolarkę i – nierzadko – wyposażenie z okresu powstania. Reprezentują duże wartości historyczne i artystyczne. Są to: murowane

wille, kamienice (wielokrotnie wpisywane do rejestru bez oficyn), plebanie, organistówki. Budynki te, zróżnicowane pod względem form i stylów, powstały w różnym okresie. Najstarszymi budynkami mieszkalnymi w tej podgrupie są: XVI-wieczna, przekształcona w późniejszym czasie, kamieniczka w zespole kościoła pw. Świętej Trójcy w Gdańsku oraz pochodząca z drugiej połowy XVIII wieku organistówka w zespole kościoła farnego pw. Świętej Trójcy w Krośnie. Spośród budynków tej grupy ilościowo wyróżniają się domy z końca XIX i początku XX wieku (ponad połowa). Ciekawymi przykładami są budynki tworzące osiedla mieszkaniowe, będące dopełnieniem innych założeń. W wyniku weryfikacji województwa zachodniopomorskiego zaproponowano łącznie 19 obiektów, m.in. 7 murowanych domów pracowniczych, wzniesionych w Goleniowie w latach 30. zeszłego stulecia dla pracowników pobliskiego zespołu więziennego (ul. Grenadierów, pow. goleniowski). Podczas weryfikacji bardzo rzadko proponowano rozszerzenie wpisów zasadniczych o wyposażenie np. domów mieszkalnych. Wyjątek stanowi willa fabrykanta mebli w Słupsku, w której przetrwał pierwotny bogaty i wysokiej jakości wystrój ekлекtyczny holu i klatki schodowej.

Łącznie zaproponowano 50 obiektów folwarcznych. Grupa ta najliczniej reprezentowana jest w województwie zachodniopomorskim, gdzie występuje 31 budynków o różnych funkcjach (w samym

OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW

Dwie oficyny z końca XIX wieku, Wilkowice, ul. Świąteczowska, gm. Lipno, pow. leszczyński, woj. wielkopolskie

Obiekty w zespole rezydencjonalnym złożonym z relikwów dworu z 2. poł XVIII w. i parku krajobrazowego z 2. połowy XIX w.

Fot. M. Wróbel

pow. łobeskim aż 16). Interesującym zabytkiem w tej kategorii, o bardzo rzadko spotykanej funkcji, jest niewielka murowana łaźnia dla koni w zespole pałacowo-folwarcznym w Weryni (gm. Kolbuszowa, pow. kolbuszowski, woj. podkarpackie), prawdopodobnie z drugiej połowy XIX wieku. Innym obiektem jest owczarnia w dawnych dobrach Ordynacji Potockich zbudowana jako murowana w pierwszej połowie XIX wieku (Wierzawice, gm. Leżajsk, pow. leżajski, woj. podkarpackie). Wszystkie zakwalifikowane do wpisów obiekty z tej grupy zostały wykonane z cegły. Wyjątek stanowi szachulcowy dom ogrodnika w miejscowości Sądów (gm. Dolice, pow. stargardzki, woj. zachodniopomorskie).

Typowym uzupełnieniem wpisu do rejestru zabytków zdawałyby się pomijane we wcześniejszych decyzjach obiekty gospodarcze. Jednak w tej kategorii do wpisu uzupełniającego wskazano tylko 32 obiekty. Obecnie wiele tradycyjnych budynków tej funkcji już nie istnieje lub jest w bardzo złym stanie technicznym. Do wpisu sugeruje się albo te najwarto-

ściowsze albo – wręcz odwrotnie – najbardziej typowe, konieczne ze względów kompozycyjnych, będące integralnymi elementami dawnych zespołów wiejskich czy miejskich. Obiekty te reprezentują przede wszystkim XIX wiek. Nieliczne są budynki starsze. Przykładem może być pochodzący z XIV wieku, przebudowany w latach późniejszych, spichlerz klasztorny w zespole pocysterskim w Gdańsku-Oliwie (ul. Cystersów).

Stosunkowo niewiele, bo tylko 30, wskazano do wpisu obiektów użyteczności publicznej. Pojedyncze propozycje wpisów uzupełniających dotyczą terenu województw: dolnośląskiego, podkarpackiego, pomorskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego. Najwięcej zabytków z tej grupy, bardzo różnorodnej pod względem funkcji, zaproponowano w województwie wielkopolskim i zachodniopomorskim. Wszystkie murowane, powstawały w drugiej połowie XIX wieku lub na początku XX wieku. Jak wynika z informacji dostarczonych przez Oddział Terenowy w Szczecinie, niektóre z proponowanych obiektów, np. budynek frontowy restauracji „Tiergarten” (Szczecin, ul. Chmielewskiego 18), nie zachowały indywidualnych wartości zabytkowych, gdyż zostały przebudowane. Mimo to w dalszym ciągu stanowią całość kompozycyjną z zespołami, do których należą i dlatego zasługują na ochronę prawną.

Wśród 18 zaproponowanych do wpisu obiektów obronnych aż 10 dotyczy województwa pomorskiego.

OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW

Dwór, Dowiaczki, gm. Puńsk, pow. sejneński, woj. podlaskie

Drewniany budynek z końca XIX lub początku XX w. Jeden z nielicznych już dworów szlacheckich zachowanych w tym rejonie.

Fot. A. Kułak

Sytuacja taka spowodowana jest pilną potrzebą uzupełnienia wpisu Twierdzy Wisłoujście o murowane budowle fortyfikacyjne Szańca Wschodniego. Twierdza ta jest wyjątkowym i cennym kompleksem fortyfikacji wznoszonych od czasów średniowiecza do schyłku XIX wieku. Do wpisu zaproponowano również relikty średniowiecznej architektury obronnej, np. murowane baszty w Lublinie (ul. Lubartowska 25, woj. lubelskie).

13 obiektów wytypowano z grupy „przemysłowe”. Znajdują się wśród nich hale produkcyjne i towarzyszące im obiekty oraz urządzenia wodociągowe, hydrotechniczne itd. Niemal wszystkie są murowane i pochodzą z XIX wieku lub z przełomu XIX i XX wieku, rzadziej z początku XX wieku. Zaproponowano pojedyncze obiekty w województwach: dolnośląskim, podkarpackim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim oraz aż 7 w województwie zachodniopomorskim (wszystkie w Szczecinie).

Oceniono, że do wpisów uzupełniających kwalifikuje się 14 dworów i 10 pałaców, stanowiących wspólnie z zachowanymi, figurującymi od wielu lat w rejestrze zabytków, parkami kompletną i nierozzerwalną całość. Niemal wszystkie, z wyjątkiem drewnianego dworu w Skarkiszkach-Dowiaczkach (gm. Puńsk, pow. sejneński, woj. podlaskie) z połowy XVIII wieku, zostały wzniesione z cegły i mają XIX-wieczną metrykę.

W przypadku zamków za zasadne uznano rozszerzenie wpisu zespołu Zakładu Karnego (ul. Zamkowa 7) w Nowogardzie (pow. goleniowski, woj. zachodniopomorskie) o pochodzące z XVI wieku dawne lochy/kazamaty zamku.

OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW

Kościół i pastorówka, Ludomy, gm. Ryczywół, pow. obornicki, woj. wielkopolskie.

Zespół ewangelicki wzniesiony ok. 1905 r. przez osadników przybyłych z Nadrenii i Westfalii. Świątynia od 1949 roku pełniła funkcje kościoła pw. NMP, obecnie funkcjonuje jako kostnica i kaplica przedpogrzebowa. Zespół jest świadectwem historii wsi Ludomy.

Fot. T. Łuczak

II. OBIEKTY I ZESPOŁY NOWE Kwalifikujące się do wpisu do rejestru zabytków

Weryfikacja wykazała, że na terenie wszystkich weryfikowanych powiatów (zarówno grodzkich, jak i ziemskich) znajdują się obiekty, które powinny zostać wpisane do rejestru zabytków. W niektórych województwach przedstawiono jednak tylko propozycje wybranych obiektów, będących wybitnymi rozwiązaniami architektonicznymi epok, w których powstały. W województwie lubuskim zaproponowano aż 302 obiekty różnych kategorii (z czego ponad 70% mieszkalnych) do oceny i decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków. Podobnie dużą liczbę zaproponowano w województwie wielkopolskim.

Wiele spośród propozycji objęcia ochroną indywidualną dotyczy ochrony pojedynczych obiektów występujących na terenach historycznych układów urbanistycznych, ruralistycznych czy zespołów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. Dotychczasowa ochrona często nie jest wystarczająca dla zachowania ich wartości zabytkowych. Najwięcej propozycji wskazano w kategorii „obiekty mieszkalne” – 421, z czego w województwie lubuskim – 230, a w województwie śląskim – 126. Wszystkie wytypowane budynki oceniono jako posiadające przede

OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW

Kaplica cmentarna-krematorium na cmentarzu komunalnym, Jelenia Góra, ul. Sudecka 44, woj. dolnośląskie

Powstała w latach 1913-1914. Reprezentuje budynek w stylu historyzmu z elementami secesji, kompletnie zachowany i wyjątkowy w swej skali i klasie artystycznej.

Fot. P. Roczek

wszystkim wartości artystyczne. Na terenach miejskich do obiektów mieszkalnych kwalifikowano: kamienice z końca XIX wieku lub lat 30. XX wieku (sprowadycznie z XVIII wieku i starsze) – typowe lub wyjątkowe pod względem detalu, cech stylowych, rozplanowania, wille z lat 30. XX wieku, plebanie, domy w osiedlach pracowniczych z drugiej połowy XIX i początku XX wieku. Na uwagę zasługuje 5 zespołów z województwa śląskiego. W obejmującym łącznie 40 budynków Osiedlu Patronackim Donnersmarcków przy ul. Krakusa i Stalmacha w Zabrze, zrealizowanym w latach 1905-1920, zastosowano „unikatową w tego typu zespołach konstrukcję szkieletową, wykorzystano elementy fachuwerku”. Wyjątkowym obiektem ze względu na zastosowany materiał jest wzniesiony w 1927 roku tzw. Stalowy Dom przy ul. Cmentarnej 7D w Zabrze. Należy do najstarszych tego typu w Europie. Jego stalowe i spawane ze sobą ściany, odlane w hucie Donnersmacka, ocieplono warstwą cegieł. Wymienione wyżej domy są jednak

OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW

Dwór, Bąkowiec, gm. Świerczów, pow. namysłowski, woj. opolskie

Obiekt w zespole dworsko-parkowym, wzniesiony w XVIII w., przekształcony ok. 1800 r. w duchu klasycystycznym. Rozbudowany w 1. połowie XIX w. i w latach późniejszych. Na południowy wschód od dworu założono park angielski, a na północ od dworu w 1. połowie XIX w. powstał folwark. Całość stanowi założenie o jednolitej koncepcji, zachowanej architekturze, zasługujące na kompleksowe objęcie wpisem do rejestru zabytków.

Fot. K. Czartoryski

wyjątkami jeżeli chodzi o rodzaj użytego do ich budowy materiału. Praktycznie wszystkie pozostałe budynki tej grupy są murowane.

Drugą pod względem liczebności grupą obiektów proponowanych do wpisu są budynki użyteczności publicznej. Łącznie wskazano ich 108. Są to dworce, sądy, ratusze, hotele, szkoły, wieże widokowe, seminaria, bursy i inne gmachy. Specyficzną grupą są charakterystyczne dla terenu środkowego Nadodrza świetlice wiejskie z pierwszej połowy XIX wieku. Proponowane do wpisu budynki użyteczności publicznej nierzadko stanowią dzieła znanych twórców, reprezentują duże walory artystyczne oraz związane są z dziejami miejscowości, w których się znajdują. Najstarsze wzniesiono w końcu XIX wieku – ratusz w Wolinie, pow. kamieński, woj. zachodniopomorskie. W grupie tej wyróżniają się monumentalne gmachy z drugiego ćwierćwiecza XX wieku: Muzeum Górnośląskie (pl. Jana III Sobieskiego 2, Bytom, woj. śląskie), gmach Policji (ul. de Gaule'a 17, Zabrze, woj. śląskie), Akademia Górniczo-Hutnicza (ul. Mickiewicza 30, Kraków, woj. małopolskie). W tej grupie znalazł się również socrealistyczny gmach zabudowań dawnego KW PZPR (ul. Żeromskiego 5) wraz z kompleksem zabudowań pomocniczych (m.in. mieszkalnych) i terenem w Kielcach (woj. świętokrzyskie).

Wśród 83 wskazanych obiektów sakralnych zdecydowanie dominują murowane klasztory i kościoły zbudowane w XIX wieku lub w pierwszej połowie XX wieku, reprezentujące neostyle i modernizm w architekturze. W przypadku 6 kościołów z województwa zachodniopomorskiego zwrócono uwagę nie tylko na artystyczne walory świątyń, ale także na elementy zabytkowego wyposażenia, będące importami z innych kościołów albo pozostałościami wyposażenia wcześniejszych – nieistniejących już w tym miejscu – budowli.

Do wpisu do rejestru wskazano również 36 cmentarzy różnych wyznań. Wytypowano je w województwach: łódzkim – 1, podlaskim – 1, świętokrzyskim – 3, wielkopolskim – 12 oraz zachodniopomorskim – 19. Wszystkie zachowały czytelny układ przestrzenny, niejednokrotnie cenne nagrobki i obeliski, ogrodzenia oraz starodrzew. Obok cmentarzy ewangelickich, prawosławnych, greckokatolickich i katolickich z drugiej połowy XIX wieku wytypowano cmentarze wojenne, takie jak cmentarz tzw. żołnierski w Kaliszu-Majkowie (ul. Żołnierska, woj. wielkopolskie), na którym znajdują się pochówki z lat 1914-1920 oraz cmentarze żołnierzy radzieckich w Kaliszu (współcześnie założony na terenie tzw. Nowego Parku, ul. Częstochowska) i Kielcach (Bukówka, u podnóża Góry Telegraf, 1942-1945). Jednym z najstarszych z proponowanych cmentarzy jest średniowieczny cmentarz w zespole kościoła fil. pw. św. Izydora Wyznawcy w Ulikowie (gm. Stargard Szczeciński, pow. stargardzki, woj. zachodniopomorskie). Został, podobnie jak wiele innych, zaproponowany do wpisu razem z istniejącym ogrodzeniem, zakwalifikowanym do grupy „inne”, liczącej 37 obiektów.

Spśród obiektów przemysłowych do wpisu wskazano 40 budowli. Najwięcej propozycji z tej grupy dotyczy obiektów w województwie lubuskim – 10, w województwie wielkopolskim i śląskim zaproponowano po 9 budynków. Oceniając datowanie i materiał użyty do ich budowy można stwierdzić, że znaczącą większość obiektów stanowią budowle z końca XIX i początku XX wieku, wykonane w konstrukcji stalowo-murowanej lub murowanej z kamienia i cegły. Na terenie województw: wielkopolskiego, świętokrzyskiego, małopolskiego i lubuskiego dominują propozycje objęcia ochroną młynów, wiatraków, gorzelni z końca XIX wieku. Na terenie województwa śląskiego do wpisu zaproponowano wielkoprzemysłowe zabudowania z XX wieku: szyb kopalniany w kopalni Miechowice, Bytom, elektrociepłownię „Szombierki” (ul. Energetyki 8, Bytom). W uzasadnieniach propozycji wpisu powoływano się na zachowane rozwiązania architektoniczno-inżynierskie i tech-

nologiczne, a więc głównie wartości historyczne i naukowe.

Następna pod względem liczebności grupa to zieleń. Wskazano w niej 30 obiektów. Obok historycznych parków i ogrodów pałacowych czy dworskich o powierzchni od kilku do kilkunastu hektarów oraz parków miejskich – np. park Fosa czy park im. Stefana Żeromskiego na warszawskim Żoliborzu – wyodrębniono do wpisu pojedyncze aleje, które decydują o charakterze krajobrazu kulturowego podobnie jak parki. Przykładem jest aleja lipowa przy drodze Budziszewko – Studzieniec (gm. Rogoźno, pow. obornicki, woj. wielkopolskie). Na 21 parków i ogrodów przy willach miejskich, aż 17 znajduje się w województwie wielkopolskim. Rozpoznane parki w dużym zakresie zachowały historyczny układ przestrzenny, wodny i drogowy, dawne powiązania widokowe, nasadzenia i elementy małej architektury, zakwalifikowane do grupy „inne”. W kilku czytelne są nawarstwienia wieloletnich epok.

Do wpisu do rejestru zabytków zaproponowano bardzo nieliczne obiekty gospodarcze – 12 i folwarczne – 6. Są to obiekty o różnym przeznaczeniu, na ogół pomocniczym, gospodarczym, magazynowym (stodoły, obory, spichlerze). Materiałem użytym do ich budowy jest cegła. Niemal wszystkie powstały po połowie XIX wieku. Niektóre, jak np. dom w zespole pałacowo-folwarcznym w Próchnowie (gm. Margonin, pow. chodzieski, woj. wielkopolskie), pochodzą z XVIII wieku.

W wyniku dotychczasowej weryfikacji do samodzielnego wpisu wskazano tylko 3 murowane dwory, będące interesującymi przykładami architektury ziemiańskiej z XIX wieku lub początku XX wieku. W jednym przypadku zaproponowano obiekt wzniesiony w 1829 roku, przekształcany w kolejnych latach XIX stulecia. Jest to dwór w Krakowie-Pleszowie przy ul. Suchy Jar 4. Kolejne dwie propozycje dotyczą województwa lubuskiego, gdzie w powiecie zielonogórskim zaproponowano: dwór w Droszkowie (ul. Dębowa 6, gm. Zabór) i dwór w Krępie (ul. Odrzeńska 32, gm. Zielona Góra).

Porównywalnie tylko trzy obiekty zaproponowano w kategorii „obronne”. Są to: schron bojowy nr 33 w Rudzie Śląskiej-Bieluszowicach przy ul. Cynkowej 22 (woj. śląskie) i dwa schrony bierne przy ul. Bunkrowej w Świdnicy (gm. Świdnica, pow. zielonogórski, woj. lubuskie). Wszystkie pochodzą z lat 20. i 30. XX wieku i mają konstrukcję żelbetową.

Dwie ostatnie, pod względem liczby proponowanych do wpisu obiektów, grupy to „pałace” i „zamki”, z których do samodzielnej ochrony prawnej wskazano odpowiednio dwa obiekty i jeden obiekt. Są to:

OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW

Budynki z zespołu Domu Partii, Kielce, ul. Żeromskiego 5, woj. świętokrzyskie

Zespół z lat 50. XX w., wzniesiony w stylu socrealistycznym. Zachował wygląd i wyposażenie z czasów powstania. Obecnie mieści dziekanat i wydział historyczny Uniwersytetu im. Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Fot. D. Kalina

OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW

Gmach Akademii Górniczo-Hutniczej, ul. Mickiewicza 30, Kraków, woj. małopolskie

Budynek z lat 1921-1936, wzniesiony wg projektu Sławomira Odrzywolskiego i Wacława Krzyżanowskiego

Fot. O. Dyba

murowany pałac w Próchnowie z lat 1824-1848 (gmina Margonin, pow. chodzieski, woj. wielkopolskie), pałac Karola Weigla „Belweder” w Kaliszu z 1874 r. (ul. Śródmiejska 27) oraz odslonięte i uczytelnione po 1985 roku fundamenty jednego ze skrzydeł zamku królewskiego z XIV-XVIII wieku w Kaliszu (ul. Grodzka/pl. Jana Pawła II, woj. wielkopolskie). Niewielką liczbę proponowanych do wpisu pałaców, zamków i dworów tłumaczyć należy faktem, że zdecydowana większość z nich już figuruje w rejestrze zabytków.

III. PODSUMOWANIE

Podczas weryfikacji starano się zidentyfikować zespoły i obiekty, których dawne wpisy do rejestru – niejednokrotnie z lat 50. czy 60. XX wieku – nie uwzględniały. Jednym z powodów takiego stanu rzeczy był inny niż obecnie system wartościowania zabytków architektury. Dlatego najczęściej propozycji wpisów – zarówno uzupełniających, jak i nowych – dotyczy obiektów murowanych (cegłanych, sporadycznie ceglano-kamiennych, żelbetowych, betonowych) z XIX wieku, przełomu XIX i XX wieku oraz z pierwszej połowy XX wieku. Wśród 1237 obiektów proponowanych do wpisu wskazano tylko 16 drewnianych – głównie dlatego, że zachowało się ich już bardzo niewiele.

Osobnym zagadnieniem są nieprecyzyjne zapisy w istniejących decyzjach i brak załączników graficznych, pokazujących granice ochrony konserwatorskiej obszarów i obiektów. Braki te nie tylko uniemożliwiają prawidłową ochronę, ale również utrud-

niają weryfikację, w tym typowanie do wpisów nowych obiektów. Często bowiem nieprecyzyjny zapis w decyzji nie pozwala stwierdzić, czy dany obiekt jest rzeczywiście przedmiotem wpisu, czy należy uzupełnić zespół o rzeczonego obiekt.

Przy próbie oceny walorów artystycznych, architektonicznych i stanu zachowania niektórych obiektów wpisanych do rejestru zabytków, zwłaszcza w latach 60. ubiegłego stulecia, pojawiają się wątpliwości, dotyczące prawidłowego rozpoznania obiektu. Ponadto daje się zaobserwować jeszcze inną tendencję: tzw. wpis interwencyjny dotyczący przede wszystkim zabytków zagrożonych rozbiórką.

Analizując propozycje nowych wpisów pod kątem przynależności do typów własności, widoczna jest dominacja obiektów wyznaniowych (kościół, kaplice, dzwonnice, cmentarze, ogrodzenia). Na drugim miejscu można postawić obiekty należące do samorządów oraz równorzędnie – obiekty w rękach właścicieli prywatnych.

ZAKOŃCZENIE

Jak zaznaczono we wstępie, prezentowane opracowanie dotyczy 3025 obiektów, z czego 1509 wpisanych jest do rejestru zabytków, a 1516 jest proponowanych do wpisu. Niniejsze omówienie **nie odnosi się do obiektów zabytkowych, które istnieją *in situ*, zachowują swoje walory zabytkowe, pozosta-**

ją w stanie dobrym, są poprawnie użytkowane i w miarę potrzeb remontowane.

Z powodu zdecydowanej nadreprezentacji obiektów zlokalizowanych na terenie miast nie można na jego podstawie wysnuwać ostatecznych wniosków na temat ogólnej kondycji zabytków w Polsce. Niemniej, dzięki zebranych materiałom, można stwierdzić, iż około 10% obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymaga pilnego zainteresowania ze strony wojewódzkich konserwatorów zabytków. W rzeczywistości liczba ta może być znacznie większa, gdyż niemal zasadą jest, że na terenach miejskich obiekty zabytkowe znajdują się w lepszym stanie. Było to uwidocznione we wszystkich powstałych w trakcie prac nad niniejszym sprawozdaniem roboczych raportach wojewódzkich opracowanych przez DEiRZ NID. Globalnie spośród 9366 zlustrowanych obiektów na terenach miast na prawach powiatu do sześciu pierwszych grup weryfikacyjnych zaliczono 586 obiektów (6%). Z kolei spośród 5301 zlustrowanych obiektów znajdujących się na terenach powiatów ziemskich do grup tych zaliczono aż 923 obiekty (17%).

Informacje o obiektach nieistniejących oraz dotyczące stwierdzonych poważnych zagrożeń dla stanu zachowania zabytków, a także o wzbudzających wątpliwości natury konserwatorskiej nowych inwestycjach realizowanych przy zabytkach i w ich najbliższym otoczeniu, na bieżąco przekazywane są wojewódzkim konserwatorom zabytków.

Na podstawie dotychczas przekazanych materiałów można natomiast wstępnie rozpoznać największe zagrożenia i ich przyczyny. Są nimi przede wszystkim: brak należytej troski ze strony właścicieli obiektów, nieużytkowanie wielu zabytków oraz coraz częstsze zagrożenia inwestycyjne, dotyczące zarówno samych obiektów wpisanych do rejestru, jak i ich najbliższego otoczenia. Do najbardziej zagrożonych grup zabytków należą budynki gospodarcze, folwarczne, przemysłowe i obronne, które utraciły swe pierwotne funkcje i – ze względu na specyficzną formę architektoniczną oraz często mało atrakcyjną lokalizację – trudno dla nich znaleźć właściwego użytkownika. Z drugiej strony przyczyną zagrożenia jest dla nich również atrakcyjne położenie, gdyż postrzegane jako mało wartościowe, a często znajdujące się w złym stanie technicznym, narażone są na całkowite zniszczenie poprzez rozbiórkę.

Najmniej zagrożone fizycznym zniszczeniem są obiekty sakralne i mieszkalne, zwykle użytkowane zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem i znajdujące się w dobrym stanie technicznym. W ich przypadku

utrata wartości zabytkowych często bywa wynikiem niewłaściwie przeprowadzonych prac remontowych.

Weryfikacja rejestru zabytków nieruchomości prowadzona jest przez Oddziały Terenowe NID równoległe z pracami prowadzonymi przez wojewódzkich konserwatorów zabytków, których działania w tym zakresie przede wszystkim skupione są na: procesie rozbudowy rejestru, porządkowaniu rejestru poprzez przepisywanie go do nowych ksiąg wojewódzkich i nadawaniu nowych numerów. Spośród obiektów objętych weryfikacją do tej pory skreślono z rejestru zabytków 33 obiekty, z czego aż 14 przed wrześniem 2008 roku (Tabela 3). Wśród podlegających weryfikacji obiektów skreślonych najczęściej było obiektów nieistniejących. Dużą grupę stanowiły też obiekty zagrożone, które nie utraciły wartości zabytkowych. Odnotowano również pojedyncze przypadki wpisywania do rejestru zabytków obiektów zaproponowanych przez Oddziały Terenowe.

Mimo porównania w poprzednich latach i ujednolicenia z wojewódzkimi konserwatorami zabytków zbiorów decyzji o wpisie do rejestru zabytków, podczas prac związanych z weryfikacją rejestru zabytków nieruchomości niestety stwierdzane są rozbieżności w zasobach dokumentacji rejestru zabytków wojewódzkich konserwatorów zabytków i NID, które na bieżąco są ujednolicane.

Po publikacji niniejszego sprawozdania DEiRZ planuje się przygotowanie osobnego raportu dotyczącego stanu zabytków w 49 dawnych miastach wojewódzkich. Opracowanie i publikacja raportu podsumowującego całościowe wyniki weryfikacji rejestru zabytków nieruchomości możliwe będą po otrzymaniu i opracowaniu wszystkich materiałów.

* * *

Publikowany tekst dotyczy weryfikacji rejestru zabytków według stanu na dzień 31.12.2010 roku. Od tego czasu prace są pomyślnie kontynuowane. Według danych na dzień 30.06.2012 roku zweryfikowano 50 601 obiektów, co stanowi 82% zasobu. Do tej pory stwierdzono, że 1233 obiekty nie istnieją, 434 utraciło wartości zabytkowe, a 137 przeniesiono do skansenów, 65 translokowano na inne miejsce, jako zagrożone określono 1796, nie zidentyfikowano zaś 242. Jednocześnie z weryfikacją wytypowano 4527 obiektów zasługujących na wpis do rejestru, a dotychczas nim nie objętych. Weryfikacja została zakończona w województwie opolskim, a w województwach podlaskim, pomorskim, śląskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim przekroczyła 90% zasobu.

Tabele

TABELA 1

STAN ZAAWANSOWANIA WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

(31.12.2010)

WOJEWÓDZTWO	OBIEKTY W REJESTRZE*	LICZBA OBIEKTÓW ZWERYFIKOWANYCH	UDZIAŁ OBIEKTÓW ZWERYFIKOWANYCH	OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE	OBIEKTY PRZENIESIONE DO SKANSENÓW	OBIEKTY TRANSLOKOWANE	OBIEKTY NIEZIDENTYFIKOWANE	OBIEKTY O UTRACONEJ WARTOŚCI ZABYTKOWEJ	OBIEKTY ZAGROŻONE	OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU
dolnośląskie	7690	2862	37,20%	87	1	0	6	10	109	114
kujawsko-pomorskie	2759	1052	38,10%	27	0	1	1	6	12	7
lubelskie	3431	1779	51,80%	8	0	0	1	10	54	9
lubuskie	3607	1284	35,60%	85	1	0	9	14	12	298
łódzkie	2418	868	35,90%	41	0	1	5	1	18	3
małopolskie	4730	2817	59,50%	86	20	3	12	26	68	47
mazowieckie	6079	1709	28,10%	56	2	0	12	4	10	27
opolskie	2725	2583	94,70%	78	1	4	28	47	151	17
podkarpackie	3541	1991	56,20%	84	23	13	37	37	89	81
podlaskie	2108	1592	75,50%	75	0	2	8	27	1	2
pomorskie	2796	1346	48,10%	52	0	2	1	2	62	103
śląskie	3482	2749	78,90%	56	0	1	19	18	170	69
świętokrzyskie	1469	1022	69,50%	62	38	1	1	16	20	2
warmińsko-mazurskie	5407	1489	27,50%	96	9	4	8	23	49	28
wielkopolskie	6615	3766	56,90%	67	15	13	20	15	83	815
zachodniopomorskie	3056	1569	51,30%	53	0	0	0	15	180	125
RAZEM:	61913	30478	49,20%	1013	110	45	168	271	1088	1747

* w niniejszej tabeli skorygowano - względem publikowanych wcześniej informacji o postępach prac - wyjściową ilość obiektów w rejestrze, przyjmując jako dane porównawcze, dane z końca września 2008 roku; w dotychczas publikowanych zestawieniach - zgodnie z przyjętym niegdyś założeniem porównywania ilości zweryfikowanych obiektów do aktualnego stanu rejestru zabytków - przyjmowano jako wyjściowe dane z grudnia 2009 roku

TABELA 2

LICZBA OBIEKTÓW ZAKWALIFIKOWANYCH DO GRUP WERYFIKACYJNYCH W ZAKOŃCZONYCH POWIATACH*

WOJEWÓDZTWO	POWIAT	OBIEKTY ZLUSTROWANE OBIEKTY REJESTROWANE	OBIEKTY OBJĘTE RAPORTEM	OBIEKTY PROPONO- WANE DO WPISU	OBIEKTY ZLUSTROWANE	GRUPY WERYFIKACYJNE	GRUPY WERYFIKACYJNE (BEZ NOWYCH)	OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE	OBIEKTY PRZENIESIONE DO SKANSENOW	OBIEKTY TRANSLOKOWANE	OBIEKTY NIEZIDENTYFIKOWANE	OBIEKTY O UTRACO- NEJ WARTOŚCI ZABYTKOWEJ	OBIEKTY ZAGROŻONE
dolnośląskie	górowski	167	0	b.d.	167	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
	Jelenia Góra	260	260	8	528	24	16	6	0	0	0	1	9
	Legnica	148	148	63	359	81	18	4	0	0	0	3	11
	razem	575	408	71	1054	105	34	10	0	0	0	4	20
kujawsko- pomorskie	golubsko-dobrzyński	48	48	3	99	4	1	0	0	1	0	0	0
	Toruń	355	355	0	710	15	15	2	0	0	0	0	13
	toruński	101	101	0	202	8	8	0	0	0	0	1	7
	wąbrzeski	70	70	0	140	10	10	1	0	0	0	0	9
razem	574	574	3	1151	37	34	3	0	1	0	1	29	
lubelskie	Biała Podlaska	56	56	0	112	0	0	0	0	0	0	0	0
	Chełm	56	56	0	112	0	0	0	0	0	0	0	0
	chełmski	103	103	6	212	13	7	6	0	0	0	0	1
	lubartowski	89	89	1	179	5	4	0	0	0	0	0	4
	Lublin	369	369	1	739	14	13	1	0	0	0	3	9
	łęczyński	75	75	0	150	5	5	0	0	0	0	0	5
	opolski	89	89	2	180	13	11	3	0	0	0	2	6
	Zamość	155	0	b.d.	155	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
razem	992	837	10	1684	50	40	10	0	0	0	5	25	
lubuskie	Gorzów Wielkopolski	96	96	66	258	77	11	3	0	0	0	6	2
	Zielona Góra	324	324	151	799	159	8	3	0	0	0	2	3
	zielonogórski	222	222	100	544	140	40	20	1	0	6	9	4
razem	642	642	317	1601	376	59	26	1	0	6	17	9	
łódzkie	rawski	137	137	2	276	10	8	0	1	0	0	1	6
	skierniewicki	98	98	1	197	14	13	0	2	0	0	1	10
	razem	235	235	3	473	24	21	0	3	0	0	2	16
małopolskie	brzeski	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy	1	1	nie dotyczy	nie dotyczy	1	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy
	gorlicki	266	0	b.d.	266	17	17	5	11	1	b.d.	b.d.	b.d.
	Kraków	1492	1492	26	3010	99	73	17	0	1	0	2	53
	Nowy Sącz	78	78	1	157	1	0	0	0	0	0	0	0
	Tarnów	90	90	0	180	2	2	0	0	0	0	0	2
razem	1926	1660	27	3613	120	93	22	11	2	0	2	55	
mazowieckie	łosicki	127	127	0	254	16	16	7	0	0	1	4	4
	Ostrołęka	28	28	0	56	1	1	0	0	0	0	1	0
	piaseczyński	237	0	b.d.	237	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
	Radom	214	214	0	428	4	4	0	0	0	0	0	4
	Siedlce	39	39	0	78	0	0	0	0	0	0	0	0
	Warszawa	811	811	13	1635	25	12	5	0	0	3	1	3
	żyrardowski	281	281	3	565	10	7	3	0	0	0	1	3

razem		1737	1500	16	3253	56	40	15	0	0	4	7	14	
opolskie	brzeski	419	419	3	841	48	45	19	0	0	11	1	14	
	głubczycki	240	240	0	480	103	103	37	0	0	5	31	30	
	kędzierzyńsko-kozielski	157	157	2	316	31	29	4	2	0	0	1	22	
	namysłowski	181	181	7	369	42	35	10	1	0	0	6	18	
	Opole	196	196	4	396	9	5	2	0	0	0	0	3	
	opolski	196	196	2	394	68	66	6	4	1	1	16	38	
razem		1389	1389	18	2796	301	283	78	7	1	17	55	125	
podkarpackie	bieszczadzki	67	67	15	149	30	15	5	0	0	2	2	6	
	kolbuszowski	61	61	5	127	17	12	6	0	2	1	0	3	
	m. Krosno	108	108	5	221	8	3	0	0	0	0	2	1	
	leski	74	74	9	157	20	11	3	2	1	0	0	5	
	leżajski	79	79	8	166	15	7	2	0	0	0	4	1	
	łańcucki	186	186	1	373	28	27	10	3	1	2	5	6	
	Przemyśl	439	439	6	884	24	18	1	0	0	6	5	6	
	Rzeszów	179	179	0	358	5	5	2	0	0	0	1	2	
	rzeszowski	174	0	b.d.	174	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
	stalowowolski	72	72	7	151	13	6	0	0	0	3	2	1	
	Tarnobrzeg	45	45	5	95	12	7	0	0	0	1	1	5	
	tarnobrzesci	45	45	3	93	15	12	3	5	0	0	3	1	
	razem		1529	1355	64	2948	187	123	32	10	4	15	25	37
podlaskie	augustowski	139	139	1	279	3	2	0	0	0	0	2	0	
	bielski	109	0	b.d.	109	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
	hajnowski	96	96	2	194	3	1	0	0	0	0	0	1	
	kolneński	72	72	0	144	4	4	1	0	0	2	0	1	
	moniecki	49	49	0	98	4	4	2	0	0	1	1	0	
	sejneński	147	147	1	295	67	66	37	0	3	0	15	11	
razem		612	503	4	1119	81	77	40	0	3	3	18	13	
pomorskie	Gdańsk	631	631	61	1323	113	52	8	0	0	0	1	43	
	Gdynia	74	74	5	153	9	4	1	0	0	0	0	3	
	łęborski	41	41	13	95	17	4	0	0	0	0	0	4	
	nowodworski	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy	1	1	nie dotyczy	nie dotyczy	1	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy	
	Słupsk	69	69	3	141	12	9	2	0	1	1	0	5	
	Sopot	122	122	18	262	22	4	3	0	0	0	0	1	
razem		937	937	100	1974	174	74	14	0	2	1	1	56	
śląskie	Bielsko-Biała	266	266	0	532	50	50	16	0	0	2	1	31	
	Bytom	212	212	11	435	59	48	2	0	0	1	0	45	
	Chorzów	45	45	0	90	8	8	0	0	0	0	2	6	
	Częstochowa	160	160	0	320	3	3	0	0	0	0	2	1	
	Dąbrowa Górnicza	6	6	1	13	2	1	0	0	0	0	1	0	
	Gliwice	85	85	0	170	18	18	1	0	0	0	1	16	
	Jaworzno	4	4	0	8	3	3	3	0	0	0	0	0	
	Katowice	269	269	18	556	40	22	7	0	0	0	1	14	
	Mysłowice	19	19	0	38	0	0	0	0	0	0	0	0	
	Piekary Śląskie	53	53	2	108	4	2	2	0	0	0	0	0	
	Ruda Śląska	121	121	1	243	16	15	4	0	0	0	1	10	
	Rybnik	78	78	1	157	7	6	0	0	0	1	0	5	
	Sosnowiec	54	54	1	109	12	11	2	0	0	1	1	7	

	Świętochłowice	9	9	0	18	2	2	0	0	0	0	0	2
	Tychy	25	25	0	50	12	12	1	0	0	1	0	10
	Zabrze	185	185	116	486	119	3	0	0	0	0	0	3
	zawierciański	95	95	0	190	25	25	5	0	0	1	3	16
razem		1686	1686	151	3523	380	229	43	0	0	7	13	166
świętokrzyskie	Kielce	122	122	27	271	35	8	2	0	0	0	0	6
	opatowski	132	0	b.d.	132	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
razem		254	122	27	403	35	8	2	0	0	0	0	6
warmińsko-mazurskie	Elbląg	197	197	2	396	16	14	3	0	6	0	0	5
	kętrzyński	477	0	b.d.	477	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
	Olsztyn	469	469	32	970	49	17	4	0	0	0	5	8
	piski	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy	1	1	nie dotyczy	nie dotyczy	1	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy
	węgorzewski	140	140	3	283	35	32	2	0	0	4	6	20
razem		1283	806	37	2126	101	64	9	0	7	4	11	33
wielkopolskie	chodzieski	98	98	21	217	30	9	6	0	1	1	0	1
	czarnkowsko-trzcianecki	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy	1	1	nie dotyczy	nie dotyczy	1	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy
	jarociński	154	0	b.d.	154	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
	Kalisz	109	109	94	312	108	14	0	1	0	2	3	8
	Konin	56	56	12	124	18	6	1	0	0	0	1	4
	Leszno	178	178	33	389	36	3	0	0	0	0	1	2
	leszczyński	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy	1	1	nie dotyczy	nie dotyczy	1	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy
	obornicki	136	136	27	299	43	16	2	1	0	0	1	12
	wolsztyński	150	150	24	324	39	15	3	0	1	3	2	6
razem		881	727	211	1819	276	65	12	2	4	6	8	33
zachodnio-pomorskie	goleniowski	150	150	44	344	75	31	4	0	0	0	1	26
	kamieński	155	155	23	333	54	31	6	0	0	0	2	23
	łobeski	188	188	118	494	176	58	1	0	0	0	0	57
	policki	79	79	32	190	58	26	2	0	0	0	0	24
	pyrzycki	126	126	65	317	96	31	3	0	0	0	2	26
	stargardzki	223	223	114	560	162	48	5	0	0	0	3	40
	Szczecin	313	313	59	685	82	23	2	0	0	3	0	18
	Świnoujście	52	52	2	106	19	17	1	0	0	0	1	15
razem		1286	1286	457	3029	722	265	24	0	0	3	9	229
POLSKA		16538	14667	1516	32566	3025	1509	340	34	25	66	178	866

* Tabela zawiera również informacje o obiektach skreślonych z rejestru oraz tych wobec których toczy się postępowania skreślające;

OBIEKTY TRANSLOKOWANE - przyjęto zasadę, że obiekty translokowane liczone będą zgodnie z ich obecną lokalizacją; dlatego w tabeli pojawiają się wiersze dotyczące powiatów nieobjętych dotychczasową weryfikacją i niniejszym raportem, w których we wszystkich pozostałych kolumnach wpisano „nie dotyczy”

TABELA 3

OBIEKTY ZE ZWERFIKOWANYCH POWIATÓW SKREŚLONE Z REJESTRU ZABYTKÓW

WOJEWÓDZTWO	OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE		OBIEKTY PRZENIESIONE DO SKANSENÓW		OBIEKTY O UTRACONEJ WARTOŚCI ZABYTKOWEJ		OBIEKTY ZAGROŻONE		RAZEM
	przed 2008*	po 2008	przed 2008*	po 2008	przed 2008*	po 2008	przed 2008*	po 2008	
dolnośląskie	0	0	0	0	0	0	0	0	0
kujawsko-pomorskie	0	0	0	0	0	0	0	1	1
lubelskie	2	1	0	0	0	0	0	0	3
lubuskie	1	0	0	0	0	0	0	0	1
łódzkie	0	0	0	0	0	0	0	0	0
małopolskie	2	3	0	2	0	0	0	0	7
mazowieckie	0	1	0	0	0	1	0	0	2
opolskie	0	0	0	0	0	1	0	0	1
podkarpackie	0	0	0	0	0	0	0	0	0
podlaskie	0	0	0	0	0	2	0	0	2
pomorskie	0	0	0	0	0	0	4	0	4
śląskie	0	1	0	0	0	1	0	1	3
świętokrzyskie	0	0	2	1	0	0	1	0	4
warmińsko-mazurskie	0	1	0	0	0	1	0	0	2
wielkopolskie	1	0	0	0	0	0	0	1	2
zachodniopomorskie	0	0	0	0	0	0	1	0	1
RAZEM	6	7	2	3	0	6	6	3	33

* część decyzji dotyczących skreśleń z rejestru zabytków NID otrzymuje ze znacznym opóźnieniem; dlatego na listach obiektów do weryfikacji - tylko na obszarze omawianych w raporcie powiatów - znalazło się aż 14 obiektów formalnie nie figurujących już w rejestrze zabytków

TABELA 4

OBIEKTY PROPONOWANE JAKO UZUPEŁNIENIA ISTNIEJĄCYCH WPISÓW - KLASYFIKACJA

WOJEWÓDZTWO	POWIAT	SAKRALNE	PUBLICZNE	OBRONNIE	ZAMKI	PALACE	DWORY	MIESZKALNE	FOLWARCZNE	GOSPODARCZE	PRZEMYSŁOWE	ZIELEŃ	CMENTARZE	INNE	RAZEM
dolnośląskie	górowski	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	Jelenia Góra	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	2	6
	Legnica	0	4	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	8
	razem	1	4	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2	5	14
kujawsko-pomorskie	golubsko-dobrzyński	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
	Toruń	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	toruński	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	wąbrzeski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	razem	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
lubelskie	Biała Podlaska	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Chełm	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	chelmiński	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	lubartowski	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	Lublin	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	łęczyński	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	opolski	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2
	Zamość	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
razem		3	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	6
lubuskie	Gorzów Wielkopolski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Zielona Góra	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	zielonogórski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
razem		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
łódzkie	rawski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
	skierniewicki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
razem		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2
małopolskie	gorlicki	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	Kraków	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Nowy Sącz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Tarnów	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
mazowieckie	łosicki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Ostrołęka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	piaseczyński	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	Radom	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Siedlce	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Warszawa	4	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	1	1	9
	żyrardowski	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3
razem		6	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	1	2	12
opolskie	brzeski	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	3
	glubczycki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	kędzierzyńsko-kozielski	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	namysłowski	1	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	6
	Opole	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	4
	opolski	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2
razem		3	0	0	0	3	1	1	7	0	0	0	1	1	17
podkarpackie	bieszczadzki	8	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	4	0	15
	kolbuszowski	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	5
	m. Krosno	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	3	5
	leski	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	9
	leżajski	2	0	1	0	0	0	2	2	0	0	0	1	0	8
	łańcucki	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	Przemyśl	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	4	6
	Rzeszów	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	rzeszowski	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	stalowowolski	1	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	3	7
	Tarnobrzeg	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	5
	tarnobrzecki	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	3

razem		22	2	1	0	0	0	8	5	0	1	0	6	19	64
podlaskie	augustowski	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	bielski	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	hajnowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	kolneński	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	moniecki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	sejneński	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
razem		1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2
pomorskie	Gdańsk	3	2	10	0	0	1	4	1	2	0	11	3	23	60
	Gdynia	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	3	5
	łębski	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	7	13
	Słupsk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
	Sopot	0	0	0	0	0	0	3	0	1	0	4	0	10	18
razem		5	2	10	0	0	1	7	1	4	0	16	8	44	98
śląskie	Bielsko-Biała	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Bytom	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Chorzów	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Częstochowa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Dąbrowa Górnicza	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
	Gliwice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Jaworzno	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Katowice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Mysłowice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Piekary Śląskie	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
śląskie - cd.	Ruda Śląska	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Rybnik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Sosnowiec	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
	Świętochłowice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Tychy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Zabrze	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	zawierciański	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	4
świętokrzyskie	Kielce	0	0	3	0	0	0	1	0	3	0	1	0	6	14
	opatowski	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
razem		0	0	3	0	0	0	1	0	3	0	1	0	6	14
warmińsko-mazurskie	Elbląg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	kętrzyński	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	Olsztyn	0	1	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	4
	węgorzewski	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	3
razem		0	1	1	0	0	0	0	0	3	1	0	0	1	7
wielkopolskie	chodzieski	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	4	10
	jarociński	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	Kalisz	2	6	0	0	0	0	4	0	4	1	7	3	13	40
	Konin	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	2	3	10
	Leszno	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2
	obornicki	1	1	0	0	1	0	0	4	0	0	2	4	5	18

	wolsztyński	2	1	0	0	2	1	0	2	1	2	4	1	6	22
razem		8	10	1	0	3	1	6	6	7	3	14	12	31	102
zachodnio-pomorskie	goleniowski	4	5	1	1	0	0	7	0	0	0	0	11	12	41
	kamieński	1	0	0	0	2	3	0	0	0	0	0	8	7	21
	łobeski	5	0	0	0	1	5	8	16	5	0	7	38	28	113
	policki	1	0	0	0	0	1	0	6	0	0	0	12	12	32
	pyrzycki	2	0	0	0	0	0	0	8	1	0	3	20	23	57
	stargardzki	8	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	35	28	74
	Szczecin	0	6	0	0	0	0	4	0	8	7	12	7	14	58
	Świnoujście	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2
	razem		21	11	1	1	4	9	19	31	15	7	24	131	124
POLSKA		72	30	18	1	10	14	45	50	32	13	58	164	236	743

TABELA 5

OBIEKTY PROPONOWANE JAKO NOWE WPISY - KLASYFIKACJA

WOJEWÓDZTWO	POWIAT	SAKRALNE	PUBLICZNE	OBRONNE	ZAMKI	PALACE	DWORY	MIESZKALNE	FOLWARCZNE	GOSPO-DARCZE	PRZEMYSŁOWE	ZIELEŃ	CMENTARZE	INNE	RAZEM
dolnośląskie	górowski	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	Jelenia Góra	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2
	Legnica	2	41	0	0	0	0	0	0	2	8	0	0	2	55
razem		2	41	0	0	0	0	2	0	2	8	0	0	2	57
kujawsko-pomorskie	golubsko-dobrzyński	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
	Toruń	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	toruński	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	wąbrzeski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
lubelskie	Biała Podlaska	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Chełm	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	chełmski	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
	lubartowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Lublin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	łęczyński	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	opolski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Zamość	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
razem		3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
lubuskie	Gorzów Wielkopolski	4	6	0	0	0	0	56	0	0	0	0	0	0	66
	Zielona Góra	1	9	0	0	0	0	129	0	3	7	0	0	2	151
	zielonogórski	18	23	2	0	0	2	45	2	0	3	1	0	2	98
razem		23	38	2	0	0	2	230	2	3	10	1	0	4	315
łódzkie	rawski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1

	skierniewicki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
razem		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
małopolskie	gorlicki	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	Kraków	9	8	0	0	0	1	5	0	0	2	1	0	0	0	26
	Nowy Sącz	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	Tarnów	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		10	8	0	0	0	1	5	0	0	2	1	0	0	0	27
mazowieckie	łosicki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Ostrołęka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	piaseczyński	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	Radom	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Siedlce	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Warszawa	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	4
	żyrardowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	4
opolskie	brzeski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	głubczycki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	kędzierzyńsko-kozielski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	namysłowski	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	Opole	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	opolski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
podkarpackie	bieszczadzki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	kolbuszowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	m. Krosno	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	leski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	leżajski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	łańcucki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Przemyśl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Rzeszów	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	rzeszowski	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	stalowowolski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Tarnobrzeg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	tarnobrzesci	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
podlaskie	augustowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	bielski	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	hajnowski	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2
	kolneński	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	moniecki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	sejneński	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
pomorskie	Gdańsk	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
	Gdynia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	łęborski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Słupsk	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1

	Sopot	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2
śląskie	Bielsko-Biała	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Bytom	1	2	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	11
	Chorzów	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Częstochowa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Dąbrowa Górnicza	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Gliwice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Jaworzno	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Katowice	0	0	0	0	0	0	18	0	0	0	0	0	0	18
	Mysłowice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Piekary Śląskie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Ruda Śląska	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	Rybnik	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	Sosnowiec	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Świętochłowice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Tychy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Zabrze	2	4	0	0	0	0	108	0	0	1	1	0	0	116
	zawierciański	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		3	7	1	0	0	0	126	0	0	9	1	0	0	147
świętokrzyskie	Kielce	1	2	0	0	0	0	1	0	2	2	1	3	1	13
	opatowski	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
razem		1	2	0	0	0	0	1	0	2	2	1	3	1	13
warmińsko-mazurskie	Elbląg	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
	kętrzyński	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	Olsztyn	0	0	0	0	0	0	26	0	1	0	0	0	1	28
	węgorzewski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		0	1	0	0	0	0	27	0	1	0	0	0	1	30
wielkopolskie	chodzieski	1	0	0	0	1	0	0	4	0	0	1	4	0	11
	jarociński	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
	Kalisz	7	6	0	1	1	0	13	0	1	4	8	6	7	54
	Konin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
	Leszno	1	1	0	0	0	0	10	0	2	5	7	0	5	31
	obornicki	4	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	2	9
	wolsztyński	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
razem		14	8	0	1	2	0	24	4	3	9	17	12	15	109
zachodnio-pomorskie	goleniowski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3
	kamieński	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	łobeski	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	5
	policki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	pyrzycki	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	4	8
	stargardzki	19	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	6	40
	Szczecin	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
	Świnoujście	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
razem		24	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	19	13	59
POLSKA		83	108	3	1	2	3	421	6	12	40	21	36	37	773

Załączniki

ZAŁĄCZNIK 1

MIESIĘCZNE SPRAWOZDANIE ODDZIAŁÓW TERENOWYCH Z WERYFIKACJI

WERYFIKACJA REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH
DANE SZCZEGÓŁOWE
woj. LUBELSKIE maj 2010

Powiat	Gmina	Nieistniejące	Skanseny	Translok.	Niezidentyf.	Utrata wartości	Zagrożone	Nowy wpis	Obiekty zweryfikowane w terenie	Zakończona weryfikacja gminy tak/nie	Planowana weryfikacja gminy Rok-miesiąc
Biała Podl.	Biała Podlaska - m.								37	tak	V
Lublin	Lublin - m.					1	14	1	213	tak	V
puławski											XII
	Baranów										
	Janowiec										
	Kazimierz Dolny										
	Końskowola										
	Kurów										
	Markuszów										
	Nałęczów										
	Puławy - gm.								6	nie	
	Puławy - m.										
	Wąwolnica										
	Żyrzyn										
Razem						1	14	1	256		

ANKIETA WERYFIKACYJNA REJESTRU ZABYTEKÓW NIEMUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

A. ROZPOZNANIE STANU PRAWNEGO

w nawiasach [] podano numery kolumn z tabeli PRiEZ

1. Identyfikator z bazy rejestru [A]: *Dzielnica RE # 31401*

	Zgodnie z zapisem w decyzji	Stan aktualny	Konieczność aktualizacji/ uzupełnienia decyzji
2. Miejscowość [D]	<i>PRUSKÓW - ŻBIKÓW</i> [M]		☒ tak ☒ nie
3. Gmina [C]	<i>PRUSKÓW</i> [C]		☒ tak ☒ nie
4. Powiat [B]	<i>PRUSKÓW</i> [B]		☒ tak ☐ nie
5. Określenie obiektu/przedmiotu ochrony [G]	<i>CMENTARZ PAR. RZYMSKO-KAT.</i> [H]		☐ tak ☒ nie
6. Obiekty wymienione w decyzji zespołu (w przypadku dużej liczby obiektów należy wymienić je w załączniku)	<i>1. MAGROBKI 2. MAGROBY ŻOŁNIERSKIE 3. STAFORZCZEW</i>		☐ tak ☒ nie
7. Adres [M]; [N]	<i>UL. DOMANIEWSKA</i>	[O]	☐ tak ☒ nie
8. Numer rejestru i data wpisu [P]	<i>nr rej. 1472 z dn. 20.02.1991 r</i>	[R]	☐ tak ☒ nie
9. Numery działek podane w decyzji	☐ tak ☒ nie [AI]		
10. Ewidencja gruntów (wypisy i wytychy w decyzji)	☐ tak ☒ nie [AJ]		
11. Rodzaj własności	☐ państwowe ☐ samorząd ☐ prywatne ☒ wyznaniowe ☐ współwłasność ☐ nieuregulowane ☐ inne ☐ brak danych [AF]	[AG]	☐ tak ☒ nie

ZAŁĄCZNIK 2

ANKIETA TERENOWA (2)

	Zgodnie z zapisem w decyzji	Stan aktualny	Konieczność aktualizacji/ uzupełnienia decyzji
12. Materiał – Słownik 1	[S]	[T]	☐ tak ☐ nie
13. Powierzchnia [V] (tylko obiekty obszarowe)	[V]		☒ tak ☐ nie
14. Datowanie	[W] 1 poł. XVIII w	[X]	☐ tak ☒ nie
15. Rozstrzygnięcie wpisu		Por. B8a, B10, B10a, B13, B13a	☐ tak ☐ nie
16. Uzasadnienie wpisu	[AL] WARTOŚĆ ZABYTKOWA I ARTYSTYCZNA	Por. B9 i B9a	☐ tak ☐ nie
17. Ocena kompletności decyzji			☐ tak ☒ nie
17a. Ocena kompletności załączników graficznych			☐ tak ☐ nie
18. Granice wpisu	☐ tak ☒ nie		☒ tak ☐ nie
19. Czy decyzją wpisano jednocześnie wyposażenie obiektu?	[Y] ☒ tak ☐ nie (zaznaczyć różnicę w kolumnie [Z] tabeli PRIEZ)		
20. Czy decyzją wpisano jednocześnie otoczenie?	[AA] ☐ tak ☒ nie (zaznaczyć różnicę w kolumnie [AB] tabeli PRIEZ)		
21. Czy decyzją jednocześnie wpisano obiekty lub warstwy archeologiczne?	[AC] ☐ tak ☒ nie (zaznaczyć różnicę w kolumnie [AD] tabeli PRIEZ)		

ANKIETĘ WYPEŁNIŁ: ...*M. Szulc*.....

DATA: *09.12.2009*.....

ANKIETA TERENOWA (3)

B. ROZPOZNANIE TERENOWE

1. Lokalne określenia/nazwy obiektu:		[AO]
2. Współrzędne geograficzne (za geoportal.gov.pl) + mapa (z geoportal.gov.pl) + skala (z geoportalu; skala 1:10 000 lub 1:25 000 dla miast)		[AO]
X: 481144.05 Y: 62336.97 N: 52°10'58.83" E: 20°46'32.53"		
3. Czy obiekt został zidentyfikowany w terenie:		
☒ tak ☐ nie (dlaczego?) ☐ obiekt nie istnieje ☐ obiekt (zespół) zachowany częściowo ☐ obiekt niemożliwy do rozpoznania w terenie		☐ obiekt przeniesiony w granicach województwa ☐ obiekt przeniesiony do skansenu ☐ obiekt przeniesiony poza granice województwa
3a. Data zniszczenia obiektu / obiektów z zespołu:		
3b. Data i miejsce translokacji:		
4. Czy obiekt jest:		4a. Ocena sposobu użytkowania obiektu:
☒ użytkowany ☐ nieużytkowany		☐ nie kolidujący ☒ kolidujący ☒ nie dotyczy
5. Czy obiekt jest:		
☐ zagrożony ☒ niezagrożony		
5a. Przyczyny zagrożenia:		
☐ brak użytkownika ☐ brak zabezpieczenia ☐ niewłaściwe użytkowanie ☐ niuregulowany stan prawny ☐ osuwiska / wody gruntowe		☐ szkody górnicze ☐ tereny zalewowe ☐ zagrożenia inwestycyjne względem obiektu ☐ zagrożenia inwestycyjne w sąsiedztwie obiektu ☐ zużycie konstrukcji i materiału
inne jakie?		
6. Czy wizja terenowa potwierdza rozstrzygnięcie wpisu:		[AN]
☒ tak ☐ nie		7. Poprawność zakresu ochrony: ☐ tak ☒ nie
7a. Proponowane rozstrzygnięcie decyzji + komentarz (uzasadnienie) – II etap		
NALEŻY PRZENIEŚĆ NA ZAPIS WPISU DO REJESTRU NAGROBKÓW DO WSIĘGI B – RUCHOME		

ZAŁĄCZNIK 2

ANKIETA TERENOWA (4)

8. Czy obiekt zachował wartości zabytkowe (zgodnie z uzasadnieniem decyzji o wpisie do rejestru zabytków): ☒ tak ☐ częściowo ☐ nie ☐ brak określenia wartości w decyzji	
8a. Opis zachowanych/utraconych/posiadanych wartości obiektu - uzasadnienie opcji wybranej w p. 8.: JAK W DECYZJI	
9. Czy obniżenie / utrata wartości zabytkowych obiektu / zespołu: ☐ nie wymaga wprowadzania korekt w ustaleniach dotyczących przedmiotu ochrony ☐ wymaga dokonania korekty przedmiotu wpisu do rejestru zabytków (rozszerzenie, zawężenie) ☐ uzasadnia wykreślenie obiektu z rejestru zabytków	
9a. Opis korekty przedmiotu wpisu do rejestru zabytków (rozszerzenie, zawężenie) / uzasadnienia wykreślenia obiektu z rejestru zabytków - uzasadnienie opcji wybranej w p. 9.:	
10. Czytelność granic wpisu w terenie: ☐ tak ☐ nie	11. Czy granice wpisu oznaczone w decyzji są właściwe dla skutecznej ochrony obiektu: (por. pkt A 18) ☐ tak ☐ nie
12. Czy w zespole istnieją obiekty, które zasługują na wpis do rejestru? ☐ tak ☒ nie	
12a. Propozycje opisu wartości obiektów w zespole zasługujących na ochronę a dotychczas nie wpisanych do rejestru zabytków [AP]	
13. Konieczność wykonania dokumentacji – jakiej? – II etap ☐ karta biała ☐ karta cmentarza ☐ ewidencja zieleni ☐ badania architektoniczne ☐ badania archeologiczne	☐ inwentaryzacja pomiarowa ☐ inwentaryzacja fotograficzna ☐ kwerenda archiwalna ☐ studium historyczno-architektoniczne ☐ studium historyczno-urbanistyczne

ANKIETA TERENOWA (5)

14. Uwagi:

NIE WYMIANO ZDJĘĆ GROBÓW ZAKMIERSKICH

C. ZAŁĄCZNIKI:

1. Załączniki tekstowe	2. Mapy
	1 x 4000
3. Fotografie	4. Skany decyzji
Abst.	x 2 str.

ANKIETĘ WYPEŁNIŁ: ... 08.12.2008 ... MSauku

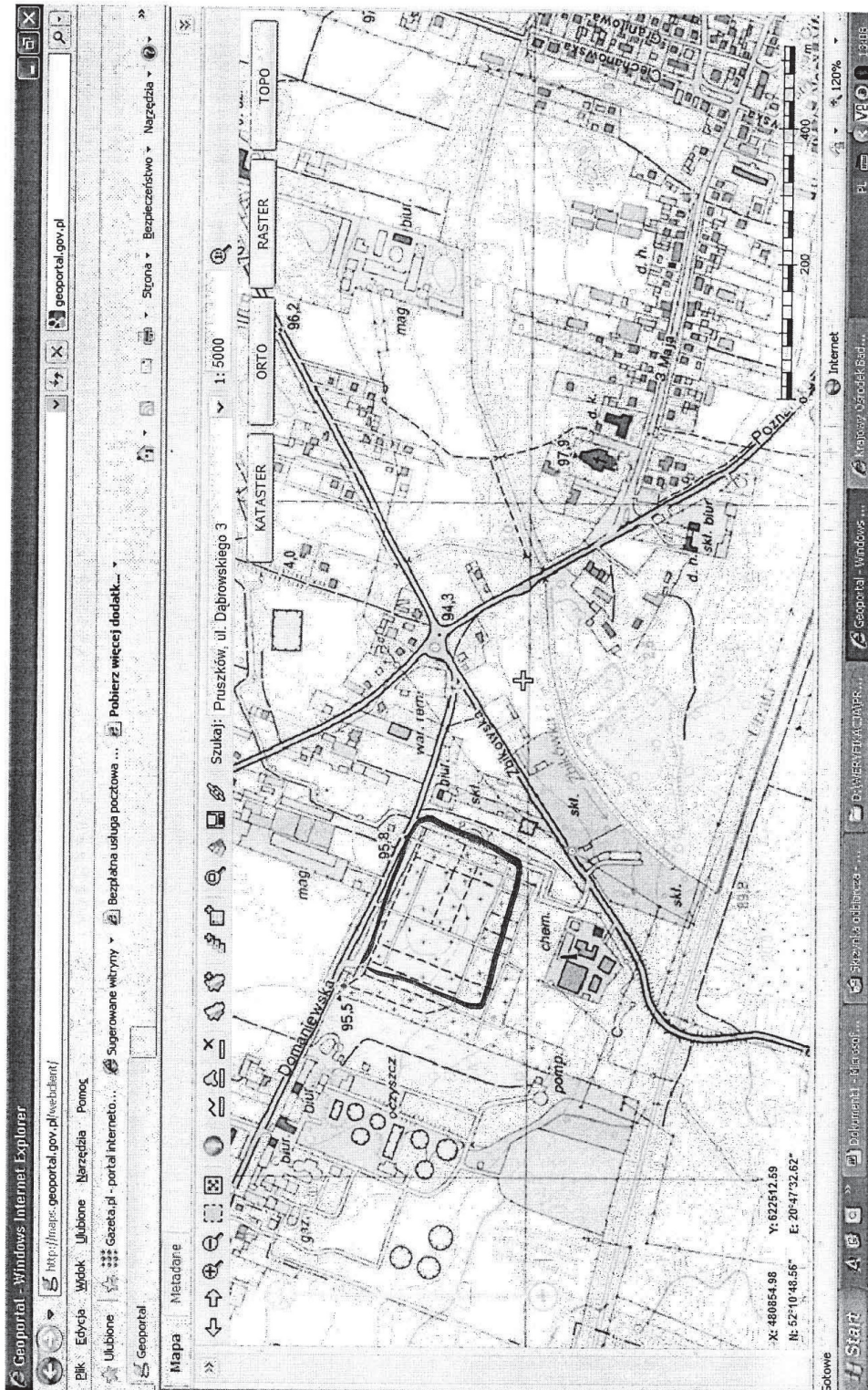
DATA OGLĘDZIN: DD_MM_RRRR

FOTOGRAFIE WYKONAŁ ... MSauku

DATA: DD_MM_RRRR 05.11.2008

ZAŁĄCZNIK 2

ANKIETA TERENOWA (6)

ANKIETA – OBIEKT NIEISTNIEJĄCY (1)

ANKIETA 01
DZN_RE/2979**I. OBIEKT NIEISTNIEJĄCY**

(Ankieta wypełniana dla poszczególnych obiektów; w uzasadnionych przypadkach – gdy nie istnieje żaden z obiektów wpisanego zespołu, np. zagrody – można wypełnić zbiorczo dla całego zespołu; formularz ten wypełniamy jedynie w sytuacji, gdy mamy pewność co do lokalizacji wpisanego obiektu/zespołu)

1. IDENTYFIKATOR REKORDU Z BAZY REJESTRU ZABYTKÓW KOBIDZ – [A]:

DZN_RE/2979

2. WOJEWÓDZTWO:

dolnośląskie

3. POWIAT – [B] lub [F]:

grodzki Legnica

4. GMINA – [C] lub [F]:

Legnica

5. MIEJSCOWOŚĆ (ewentualnie – po myślniku jej część) – [D] lub [F]:

Legnica

6. OKREŚLENIE OBIEKTU (zgodnie z tabelą weryfikacyjną) – [G] i [H]

kamienica

7. OKREŚLENIE ZESPOŁU (wpisujemy tylko dla obiektów niesamodzielnych) – [I]:

8. ADRES (wpisujemy zarówno adres pod którym obiekt został wpisany do rejestru jak i ostatni znany adres posesji) – [M] lub [N] i [O]:

ul. Panieńska 23/24

9. NUMER REJESTRU (wpisujemy zarówno numer i datę rejestru widniejące na decyzji o wpisie jak i aktualny numer rejestru – [P] i [R]:

167 z dnia 25 marca 1950 r.

10. OKREŚLENIE PRZEDMIOTU OCHRONY (zgodnie z zapisem na decyzji – o ile jest on zasadniczo różny od podanego w tabeli weryfikacyjnej [G]) – [AR]

kamienica przy ul. Panieńskiej 23/24 w Legnicy

11. MERYTORYCZNE UZASADNIENIE ZAKWALIFIKOWANIA DO GRUPY (należy podać – o ile dały się ustalić – czas oraz przyczynę zniszczenia a także podać krótką informację o obecnym zagospodarowaniu terenu, na którym znajdował się zabytek) – B-3A

Zgodnie z uzasadnieniem decyzji o wpisie do rejestru zabytków kamienica została wpisana „jako charakterystyczny dom staromiejski z renesansowym portalem o wybitnej wartości artystycznej.”

Budynek został uwzględniony w opracowaniu: W. Dziewulski, St. Niemirko, *Studium historyczno-urbanistyczne do planu zagospodarowania przestrzennego miasta Legnica*, Wrocław 1955-56 (mps archiwum ROBiDZ we Wrocławiu). Omawiana kamienica została w katalogu zabytków opisana jako dwie niezależne kamienice:

„Nr 23: Budynek 3-kondygnacyjny ze szczytem, 3-osiowy. Elewacja skromna z wysokim, barokowym, zmodernizowanym szczytem i cennym portalem renesansowym, kamiennym z XVI w. bogato profilowanym, ze zwornikiem przedstawiającym głowę zwierzęcia oraz wnękami bocznymi. Zachowana biedermajerowska stolarka bramy. Wnętrza sieni i parteru sklepione. Obiekt cenny – użytkowany. [sądząc z planszy, budynek nr 23 posiadał oficynę sięgającą kanału płynącej na tyłach domów Młynówki].

Nr 24: Budynek 3-kondygnacyjny ze szczytem, 3-osiowy. Skromna elewacja z detalami klasycystycznymi i barokowym szczytem – użytkowany.”

Oba budynki położone były południowej pierzei zwartej zabudowy ulicy Panieńskiej (obecnie ul. Najświętszej Marii Panny), na jej wschodnim odcinku, pomiędzy ul. Młynarską a linią wówczas

ZAŁĄCZNIK 3

ANKIETA – OBIEKT NIEISTNIEJĄCY (2)

ANKIETA 01
DZN_RE/2979

jeszcze odkrytej Młynówki.

Zgodnie z wytycznymi z lat 1955-56 obie pierzeje ulicy Panieńskiej zostały przeznaczone do zachowania, z ewentualnym dopuszczeniem spłylenia traktów. Już jednak kilka lat później, w 1960 r. zasypany został kanał Młynówki. W 1965 r. skierowano do realizacji projekt odbudowy i przebudowy zabytkowego starego miasta, przewidujący rozebranie większości zabytkowych kamienic i przekształcenie układu komunikacyjnego śródmieścia.

Kamienice przy ul. Panieńskiej o numerach 23 i 24 zostały wyburzone około 1966 r., o czym świadczy zachowana fotografia z czasów rozbiórki, ukazująca istniejący jeszcze renesansowy portal.

Obecnie w miejscu wyburzonych kamienic współczesna zabudowa mieszkalno-usługowa, utrzymująca historyczną linię zabudowy, budowa zakończona ok. 1991 r.

Ankieta opracowała: Bogna Oszczanowska, 10.05.2010.

Legnica. Kamienica ul. Panieńska 23/24. Fot. archiwalna, 1966 r. [źródło: <http://www.liegnitz.info/>]

ANKIETA – OBIEKT PRZENIESIONY DO SKANSENU

II. OBIEKT PRZENIESIONY DO SKANSENU

1. IDENTYFIKATOR REKORDU Z BAZY REJESTRU ZABYTKÓW KOBIDZ:
DZN_RE/23693

2. WOJEWÓDZTWO: **Małopolskie**

3. POWIAT: **Gorlicki**

4. GMINA: **Uście Gorlickie**

5. MIEJSCOWOŚĆ: **ROPKI**

6. OKREŚLENIE OBIEKTU: **CERKIEW GREKOKATOLICKA FILIALNA P.W.
NARODZENIA NMP**

7. OKREŚLENIE ZESPOŁU: -

Cerkiew w MBL w Sanoku (foto: MBL w Sanoku) i miejsce po cerkwi w Ropkach

8. ADRES: Ropki

9. NUMER REJESTRU: AK.11/Go/3/Kr/34 z 30.11.1934 (Kraków); 548 z 30.11.1984 (WKZ Nowy Sącz). Uwaga! Decyzją z dnia 24.09.2008, w związku z przeniesieniem do skansenu i włączeniem do inwentarza muzealnego, dokonano skreślenia obiektu z rejestru.

10. OKREŚLENIE PRZEDMIOTU OCHRONY: Cerkiew grekokatolicka

11. NAZWA I ADRES SKANSENU, DO KTÓREGO ZOSTAŁ PRZENIESIONY OBIEKT/ZESPÓŁ: Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku; ul. Rybickiego 3; 38-500 Sanok; nr inw. 30387 (wpis z 2003 r.).

ZAŁĄCZNIK 5

ANKIETA – OBIEKT TRANSLOKOWANY

III. OBIEKT PRZENIESIONY W INNE MIEJSCE*

1. IDENTYFIKATOR REKORDU Z BAZY REJESTRU ZABYTKÓW KOBIDZ – DZN_RE/43920 (DZN_RE/43921, DZN_RE/43922, DZN_RE/43923)
2. WOJEWÓDZTWO - podlaskie
3. POWIAT - sejneński
4. GMINA - Puńsk
5. MIEJSCOWOŚĆ - Wojtokiemie
6. OKREŚLENIE OBIEKTU - zagroda nr 3: dom, chlew, spichrz
7. OKREŚLENIE ZESPOŁU – zagroda nr 3
8. ADRES – Wojtokiemie 3
9. NUMER REJESTRU - 51 z 05.02.1980 (WKZ Suwałki)
10. OKREŚLENIE PRZEDMIOTU OCHRONY – jak w bazie KOBIDZ
11. WOJEWÓDZTWO (lokalizacja obecna) - podlaskie
12. POWIAT (lokalizacja obecna) – sejneński
13. GMINA (lokalizacja obecna) – Puńsk
14. MIEJSCOWOŚĆ (lokalizacja obecna) - Puńsk
15. ADRES (aktualny adres) – ul. Szkolna 67, Puńsk
16. DATA TRANSLOKACJI – 1986 r.
17. OKREŚLENIE WPLYWU TRANSLOKACJI NA WALORY DANEGO OBIEKTU – zagroda przeniesiona z Wojtokiemie nie utraciła swoich wartości zabytkowych, dzięki translokacji zostały one zachowane. Budynki znajdują się w dobrym stanie technicznym, są na bieżąco konserwowane. Zachowano również oryginalne rozplanowanie zagrody, a translokacja odbyła się na terenie tej samej gminy. Teren, na którym pierwotnie znajdowała się zagroda nie posiadał wartości zabytkowych.
18. AKTUALNY RODZAJ WŁASNOŚCI - inne (Litewskie Centrum Kultury w Puńsku)

oprac. wrzesień 2010, mgr Aneta Kułak

* Jeśli obiekt przeniesiono poza granice województwa (teren działania ROBiDZ) szczegółową waloryzację obiektu przeprowadza jednostka, na terenie działania której obiekt się obecnie znajduje.

IV. OBIEKT NIEZIDENTYFIKOWANE W TERENIE

1. IDENTYFIKATOR REKORDU Z BAZY REJESTRU ZABYTEKÓW KOBIDZ – A1 [A]:
DZN_RE/46944
2. WOJEWÓDZTWO: **pomorskie**
3. POWIAT: - A-4 [B] lub [F]: **m. Słupsk**
4. GMINA: - A-3 [C] lub [F]: **M. Słupsk**
5. MIEJSCOWOŚĆ (ewentualnie – po myślunku jej część): - A-2 [D] lub [F]: **Słupsk**
6. OKREŚLENIE OBIEKTU - A-2 [G] i [H] **wieża ciśnień**
7. OKREŚLENIE ZESPOŁU - [I]: **zespół browaru**
8. ADRES: - A-7 [M] lub [N] i [O]: **ul. Kilińskiego 26-28 (adres zespołu browaru)**
9. NUMER REJESTRU: - A-8 [P] i [R] **nr rej. 1281, d. 299/1-6 z dnia 06.07.1989**
10. OKREŚLENIE PRZEDMIOTU OCHRONY [G]) – A-5 [AR] -
11. MERYTORYCZNE UZASADNIENIE ZAKWALIFIKOWANIA DO DANEJ GRUPY:

Rozstrzygnięcie decyzji (nr rej. 1281 d. 299/1-6 z dnia 06.07.1989) wymienia w zespole browaru 6 obiektów chronionych (m.in. jako obiekt nr 2 - wieżę ciśnień). Na załączniku graficznym do decyzji obiekty chronione są obwiedzione linią, która w legendzie jest objaśniona jako *granica ochrony konserwatorskiej*. Zaznaczono 5 obiektów, ale nie opisano ich nazwami ani numerami z sentencji decyzji.

Podczas weryfikacji w terenie stwierdzono, że żaden z obiektów zakreślonych na załączniku graficznym nie odpowiada określeniu „wieża ciśnień”, nie znaleziono również takiego obiektu w całym zespole browaru.

Jedyna wieża w zespole browaru to charakterystyczna czworoboczna wieża kominowa słodowni, będąca jednym z elementów wieloczlonowego i wielofunkcyjnego „budynku produkcyjnego” (chroniony obiekt nr 1 w zespole) – wieża nie jest jednak wyróżniona na załączniku graficznym i nie można jej zidentyfikować jako wieży ciśnień.

ZAŁĄCZNIK 7

ANKIETA – OBIEKT, KTÓRY UTRACIŁ WARTOŚCI ZABYTKOWE (1)

Załącznik nr 5

V. OBIEKT, KTÓRY UTRACIŁ WARTOŚCI ZABYTKOWE

(wypełniane dla poszczególnych obiektów; w uzasadnionych przypadkach – gdy walory zabytkowe utraciły wszystkie obiekty wpisanego zespołu oraz sam zespół* – można wypełnić zbiorczo dla całego zespołu)

1. IDENTYFIKATOR REKORDU Z BAZY REJESTRU ZABYTKÓW KOBIDZ – A1 [A]:
DZN_RE/22523
2. WOJEWÓDZTWO: **Łódzkie**
3. POWIAT - A-4 [B] lub [F]: **skierniewicki**
4. GMINA - A-3 [C] lub [F]: **Kowiesy**
5. MIEJSCOWOŚĆ (ewentualnie – po myślniku jej część) - A-2 [D] lub [F]: **Wola Pękoszewska**
6. OKREŚLENIE OBIEKTU (zgodnie z zapisem w tabeli weryfikacyjnej) - A-2 [G] i [H]:
Spichrz z zespołu dworsko-folwarcznego
7. OKREŚLENIE ZESPOŁU (wpisujemy tylko dla obiektów niesamodzielných) - [I]:
Zespół dworski składający się z: dworu i zespołu budynków gospodarczych – spichlerza, obory, parnika)
8. ADRES (wpisujemy zarówno adres pod którym obiekt został wpisany do rejestru jak i ostatni znany adres posesji) - A-7 [M] lub [N] i [O]:
9. NUMER REJESTRU (wpisujemy zarówno numer i datę rejestru widniejące na decyzji o wpisie jak i aktualny numer rejestru – A-8 [P] i [R]: **A 518 z dnia 30.01. 1979 r.**
10. OKREŚLENIE PRZEDMIOTU OCHRONY (zgodnie z zapisem na decyzji – o ile jest on zasadniczo różny od podanego w tabeli weryfikacyjnej [G]) – A-5 [AR]
11. MERYTORYCZNE UZASADNIENIE ZAKWALIFIKOWANIA DO DANEJ GRUPY (należy syntetycznie opisać na czym polega utrata walorów historycznych, artystycznych lub naukowych – nawet jeśli nie zostały precyzyjnie opisane w decyzji - i co fizycznie pozostało z określonego obiektu - materiał, konstrukcja, forma, rozplanowanie, itp.; na czym polegają zaobserwowane zmiany w obiekcie oraz opisać występujące nadal zagrożenia dla obiektu, np. przebudowy, rozbudowy dokonywane z naruszeniem oryginalnej substancji zabytkowej, przebudowy całkowicie deformujące zabytkowy charakter obiektu, przekształcenie/zniszczenie otoczenia obiektu itp.) – B8a, B9a i B5a

* Teoretycznie jest możliwe zachowanie walorów przestrzennych zespołu przy całkowitej wymianie wszystkich elementów.

ANKIETA – OBIEKT, KTÓRY UTRACIŁ WARTOŚCI ZABYTKOWE (2)

Spichlerz wpisany został do rejestru zabytków jako element zespołu folwarcznego. Wpis uzasadniono tym, że jest to założenie typowe dla epoki i regionu, podkreślone zostały również wartości historyczne zespołu należącego do znanej rodziny Górskich.

Jednak ostatecznie inwestycje obecnego właściciela części obiektów spowodowały utratę wartości zabytkowych spichlerza.

Historyczny budynek był dwukondygnacyjny przekryty dwuspadowym dachem, wzniesiony został na planie prostokąta. Jego przeznaczenie podkreślały charakterystyczne dla tego typu obiektów niewielkie otwory okienne, prostokątne i zwieńczone łukiem pełnym, rozmieszczone regularnie na tle płycin utworzonych przez lizeny biegnące przez całą wysokość każdej z elewacji oraz gzymsy kordonowe podkreślające wysokość poszczególnych kondygnacji. Tego typu bryły charakterystyczne są dla każdego z większych zespołów dworsko-folwarcznych.

Obiekt został rozbudowany, a podziały elewacji zatarte. Wymieniono również dach, zmieniając kąt nachylenia połaci. W bryłach budynków obecnie znajdujących się na miejscu dawnego spichlerza trudno rozpoznać tę należącą do wpisanego do rejestru zabytków obiektu.

1. fot z karty białej, stan z 1978 r.

2. Widok spichlerza, wrzesień 2010 r.

ZAŁĄCZNIK 7

ANKIETA – OBIEKT, KTÓRY UTRACIŁ WARTOŚCI ZABYTKOWE (3)

3. Widok spichlerza, wrzesień 2010 r.

4. Widok ściany szczytowej rozbudowanego spichlerza

ANKIETA – OBIEKT SZCZEGÓLNIE ZAGROŻONY, KTÓRY NIE UTRACIŁ WARTOŚCI ZABYTKOWYCH (1)

VII. OBIEKT SZCZEGÓLNIE ZAGROŻONY, KTÓRY NIE UTRACIŁ WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

1. IDENTYFIKATOR REKORDU Z BAZY REJESTRU ZABYTKÓW KOBIDZ – A1 [A]:
DZN_RE/12084
2. WOJEWÓDZTWO: **kujawsko-pomorskie**
3. POWIAT - A-4 [B] lub [F]: **toruński**
4. GMINA - A-3 [C] lub [F]: **Toruń**
5. MIEJSCOWOŚĆ (ewentualnie – po myślniku jej część) - A-2 [D] lub [F]: **Toruń**
6. OKREŚLENIE OBIEKTU (zgodnie z zapisem w tabeli weryfikacyjnej) - A-2 [G] i [H]:
Kamienica (willa)
7. OKREŚLENIE ZESPOŁU (wpisujemy tylko dla obiektów niesamodzielnych) - [I]:
8. ADRES (wpisujemy zarówno adres pod którym obiekt został wpisany do rejestru jak i ostatni znany adres posesji) - A-7 [M] lub [N] i [O]: **ul. Mickiewicza 20**
9. NUMER REJESTRU (wpisujemy zarówno numer i datę rejestru widniejące na decyzji o wpisie jak i aktualny numer rejestru – A-8 [P] i [R]: **A/437 z 25.05.1984**
10. OKREŚLENIE PRZEDMIOTU OCHRONY (zgodnie z zapisem na decyzji – o ile jest on zasadniczo różny od podanego w tabeli weryfikacyjnej) – A-5 [G]: **kamienica**
11. MERYTORYCZNE UZASADNIENIE ZAKWALIFIKOWANIA DO DANEJ GRUPY (należy precyzyjnie opisać prezentowane/zachowane walory obiektu/zespołu oraz rodzaj i przyczyny zagrożeń; bierzemy pod uwagę zarówno zagrożenia faktyczne jak i potencjalne - nie tylko związane z bezpośrednim zagrożeniem katastrofą budowlaną, ale również nieużytkowaniem czy innymi czynnikami, np. tapnięciami gruntu, zawałiskami, zalaniem wodą, działalnością kopalni odkrywkowych i in.; określamy ewentualną możliwość powrotu do stanu sprzed zagrożenia, np. sprzed przebudowy; należy w miarę możliwości określić najważniejsze cechy decydujące o wartości zabytku, np. oryginalność materiału, rozplanowania wnętrza, bryły, wyposażenia i in.; w przypadku zespołu należy zwrócić uwagę również na pozostałe elementy zespołu i ich otoczenie) – B4, B4a, B5a:

Wolnostojąca kamienica/willa z 1912 r., murowana ceglana, z bogatym detalem architektonicznym, od wielu lat opuszczona, ulega postępującemu zniszczeniu, tym samym tracąc walory decydujące o wpisie do rejestru zabytków. Ponadto wpisem należy

ZALĄCZNIK 8

ANKIETA – OBIEKT SZCZEGÓLNIE ZAGROŻONY, KTÓRY NIE UTRACIŁ WARTOŚCI ZABYTKOWYCH (2)

objąć towarzyszący willi budynek gospodarczy.

ANKIETA – OBIEKT ZASŁUGUJĄCY NA WPIS DO REJESTRU ZABYTEKÓW (1)

VI b. OBIEKT ZASŁUGUJĄCY NA WPIS DO REJESTRU ZABYTEKÓW

1. IDENTYFIKATOR REKORDU Z BAZY REJESTRU ZABYTEKÓW KOBiDZ
2. WOJEWÓDZTWO: wielkopolskie
3. POWIAT: grodzki Kalisz
4. GMINA: miasto Kalisz
5. MIEJSCOWOŚĆ: **Kalisz - Szczypiorno**
6. OKREŚLENIE OBIEKTU – **cmentarz niemiecki** od 1914, **ukraiński** od 1923 roku
7. OKREŚLENIE ZESPOŁU: zespół cmentarza wojskowego ukraińskiego
8. ADRES – ul. 29 Pułku Piechoty lub Ukraińska, na polach, na północ za koszarami d. urzędu celnego
9. NUMER REJESTRU –
10. OKREŚLENIE PRZEDMIOTU OCHRONY: ukraiński cmentarz wojskowy z nagrobkami i obeliskiem, ogrodzenie z bramą, w granicach działki
11. MERYTORYCZNE UZASADNIENIE ZAKWALIFIKOWANIA DO DANEJ GRUPY –

W Szczypiornie, przy ul. Obozowej znajdował się obóz internowania oficerów ukraińskich pod wodzą atamana Petrułi którzy walczyli w czasie wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. o wyzwolenie Ukrainy po stronie wojsk polskich, dowodzonych przez Józefa Piłsudskiego. Po zakończeniu działań wojennych i zajęciu Ukrainy przez bolszewików, żołnierze, a przede wszystkim oficerowie, nie mogli powrócić do swoich domów. Dla nich i ich rodzin uruchomiono kilka obozów w Polsce. Jeden z nich znalazł się w Szczypiornie na terenie dawnych koszar wojskowych. Czynny był do 1939 r., choć większość rodzin wcześniej opuściła obóz.

Na polach, położonych na zachód od koszar w Szczypiornie, w 1914 r. założono cmentarz dla żołnierzy niemieckich. W 1923 r. zaczęto na tym cmentarzu chować zmarłych żołnierzy ukraińskich. Cmentarz został zrekonstruowany w 1999 r. przez harcerzy polskich i ukraińskich przy wsparciu środków Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz Miasta Kalisza. Odtworzono wtedy ogrodzenie z bramą, uporządkowano teren cmentarza, ucztylniono zachowane groby, zakonserwowano krzyże i obelisk z datą 1923, założono przed cmentarzem parking.

Cmentarz żołnierzy ukraińskich jest świadectwem historii politycznej Polski. Ze względów artystycznych i historycznych powinien być wpisany do rejestru zabytków. Ochronie podlega ukraiński cmentarz wojskowy, z nagrobkami, obeliskiem, ogrodzeniem z bramą, zadrzewieniem, w granicach działki.

12. Data weryfikacji: 8 października 2009, fot. Anna Jabłońska, ROBiDZ Poznań

ZAŁĄCZNIK 9

ANKIETA – OBIEKT ZASŁUGUJĄCY NA WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW (2)

Kalisz-Szczypiorno – widok z parkingu na cmentarz żołnierzy ukraińskich

Kalisz-Szczypiorno – obelisk na cmentarzu żołnierzy ukraińskich

Opis zasobu zabytkowego na terenie powiatu głubczyckiego, woj. opolskie

I.

W okresie od VI.2009 do IX.2009 przeprowadzono weryfikację/lustrację obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie powiatu głubczyckiego.

II.

Według stanu bazy zabytków KOBiDZ na terenie powiatu znajdowało się 278 obiektów wpisanych do rejestru. Podczas weryfikacji stwierdzono 2 zespoły obiektów wpisanych do rejestru zabytków (zespół szpitala w Branicach; słodownia i suszarnia w Głubczycach), a dotychczas nie figurujących w bazie (kopie decyzji wpisujących do rejestru zabytków w załączeniu).

III.

W terenie łącznie lustracji poddano 278 obiektów.

Do grup weryfikacyjnych zaliczono łącznie 95 obiektów.

IV.

Stwierdzono, że:

- nie istnieje 35 obiektów (kwestionariusze w załączeniu)
- do skansenów przeniesiono 0 obiektów
- translokowano w inne miejsce 0 obiektów
- nie zidentyfikowano 4 obiektów (kwestionariusze w załączeniu)
- wartości zabytkowe utraciło 30 obiektów (kwestionariusze w załączeniu)
- jest zagrożonych, ale nie utraciło wartości zabytkowych 26 obiektów (kwestionariusze w załączeniu)

Ponadto podczas weryfikacji stwierdzono 0 obiektów kwalifikujących się do wpisu do rejestru zabytków, a dotychczas w nim nie figurujących oraz 0 obiektów jako uzupełnienie dotychczas istniejących wpisów.

ZAŁĄCZNIK 10

OPIS ZASOBU ZABYTKOWEGO NA TERENIE POWIATU GŁUBCZYCKIEGO, WOJ. OPOLSKIE (2)

Obiekty nieistniejące

BOBOLUSZKI, stodoła, DZN_RE#35837

BOGUCHWAŁÓW, spichrz, ob. dom nr 27, DZN_RE#35816

CHOMIAŻA, chałupa 22, DZN_RE/35862

CZERWONKÓW, spichrz, DZN_RE#35819

DZIELÓW, ogrodzenie z brama i furtą w zagrodzie 14, N_RE#1732

GROBNIKI, Szkolna10, brama, N_RE#1725

GROBNIKI, Szkolna 10, spichlerz, N_RE#1724

GROBNIKI, Szkolna 57, brama, DZN_RE#35932

GROBNIKI, ul. Głubczycka 13, dom DZN_RE#35904

GROBNIKI, ul. Szkolna 48, spichrz, DZN_RE#35921

GROBNIKI, ul. Szkolna 56, ogrodzenie z bramą i furtą, DZN_RE#35928

GROBNIKI, ul. Szkolna 57, dom, DZN_RE#35930

GROBNIKI, ul. Szkolna 63, brama, DZN_RE#35940

GROBNIKI, ul. Szkolna 63, spichrz DZN_RE#35939

KIETRZ, ul. Górska 2, ogrodzenie z bramą i furtą, DZN_RE#36028

KIETRZ, ul. Górska 16, dom, DZN_RE#36030

KIETRZ, ul. Górska 40, ogrodzenie, DZN_RE#36035

KIETRZ, ul. Górska 40, spichrz, DZN_RE#36034

KLISINO, dom nr 42 (11), DZN_RE#35954

KOZŁÓWKI, dom nr 55, DZN_RE#36045

KOZŁÓWKI, dom nr 57, DZN_RE#36046

KOZŁÓWKI, ogrodzenie w zagrodzie nr 7, DZN_RE#36040

KRÓLOWE, bud. gosp. w zagrodzie nr 73, DZN_RE#35971

KRÓLOWE, bud. gosp. w zagrodzie nr 73, DZN_RE#35971

KRÓLOWE, ogrodzenie w zagrodzie nr 44, DZN_RE#35965

KRZYŻOWICE, dom nr 60 DZN_RE#35973

LISIĘCICE, brama w zagr. 72 DZN_RE#35983

LISIĘCICE, ogrodzenie w zagrodzie 61, DZN_RE#35982

NASIEDLE, oficyna, DZN_RE#36050

NOWA CEREKWIA, dom, ul. Raciborska 19 DZN_RE#36056

NOWA WIEŚ GŁUBCZYCKA, zagroda nr 59, DZN_RE#35993

POMORZOWICZKI, dwór, DZN_RE#36004

ROGOŻANY, ogrodzenie w zagrodzie 37, DZN_RE#36067

ZUBRZYCE, dom nr 44, DZN_RE#36014

ZUBRZYCE, dom nr 110, DZN_RE/36015

Obiekty niezidentyfikowane w terenie

DOBIESZÓW, dom nr 42, DZN_RE/35866

KRÓLOWE, zagroda nr 10, DZN_RE#35957

LISIĘCICE, zagroda nr 61, DZN_RE/35979

ZUBRZYCE, dom nr 157, DZN_RE/36016

Obiekty, które utraciły wartości zabytkowe

BABORÓW, dom, ul. Wiejska 7, DZN_RE#35813

CZERWONKÓW, zagroda nr 22 (46), DZN_RE#35817

GŁUBCZYCE, zbiorowa mogiła strażników i celników czeskich na cmentarzu komunalnym,
DZN_RE#35875

GROBNIKI, ul. Gliwicka 1, dom DZN_RE#35902

GROBNIKI, ul. Kościelna 10, dom DZN_RE#35908

GROBNIKI, ul. Szkolna 10, zagroda DZN_RE#35909

GROBNIKI, ul. Szkolna 38, zespół domu DZN_RE#35910

ZAŁĄCZNIK 10

OPIS ZASOBU ZABYTKOWEGO NA TERENIE POWIATU GŁUBCZYCKIEGO, WOJ. OPOLSKIE (4)

GROBNIKI, ul. Szkolna 42, zespół domu, DZN_RE#35913

GROBNIKI, ul. Szkolna 48, zagroda, DZN_RE#35919

GROBNIKI, ul. Szkolna 52-53, zagroda, DZN_RE#35922

GROBNIKI, ul. Szkolna 56, dom DZN_RE#35927

GROBNIKI, ul. Szkolna 56, zagroda DZN_RE#35926

GROBNIKI, ul. Szkolna 57, zagroda DZN_RE#35929

GROBNIKI, ul. Szkolna 63, zagroda DZN_RE#35937

KIETLICE, zagroda nr 54, DZN_RE#35944

KIETLICE, zagroda nr 54, DZN_RE#35944

KIETRZ, ul. Górską 40, dom, DZN_RE#36033

KIETRZ, ul. Górską 40, zagroda, DZN_RE#36032

KOZŁÓWKI, dom w zagrodzie nr 8, DZN_RE#36042

KOZŁÓWKI, spichrz w zagrodzie nr 8, DZN_RE#36043

KOZŁÓWKI, zagroda nr 7, DZN_RE#36037

KOZŁÓWKI, zagroda nr 8, DZN_RE#36041

KRÓLOWE, zagroda nr 33, DZN_RE#35960

KRÓLOWE, zagroda nr 44, DZN_RE#35963

KRÓLOWE, zagroda nr 55-57, DZN_RE#35966

KRÓLOWE, zagroda nr 73 DZN_RE#35969

KRZYŻOWICE, dom nr 26, DZN_RE#35972

ROGOŻANY, dom w zagr. 37, DZN_RE#36066

ROGOŻANY, dom, w zagrodzie nr 17, DZN_RE#36062

ROGOŻANY, zagroda nr 37, DZN_RE#36065

Obiekty zagrożone

BABORÓW, spichrz, ul. Wiejska 3, DZN_RE#35814

OPIS ZASOBU ZABYTKOWEGO NA TERENIE POWIATU GŁUBCZYCKIEGO, WOJ. OPOLSKIE (5)

BOBOLUSZKI, spichrz, DZN_RE#35836
CHOMIĄŻA, dom nr 2, DZN_RE#35861
CZERWONKÓW, dom, DZN_RE#35818
DZIERŻYSŁAW, dom Willa w lesie, DZN_RE#36019
GŁUBCZYCE, cmentarz żydowski, DZN_RE#35874
GŁUBCZYCE, słodownia i suszarnia, BRAK NR W BAZIE
GROBNIKI, ul. Dolna 1, zespół domu DZN_RE#35898
GROBNIKI, ul. Szkolna 44#46, zespół domu DZN_RE#35916
KIETRZ, kaplica cmentarna p.w. Św. Krzyża, DZN_RE#36023
KIETRZ, ul. Górską 6, dom, DZN_RE#36029
KIETRZ, ul. Górską 32, zagroda, DZN_RE/36031
KOZŁÓWKI, ogrodzenie w zagr. nr 8, DZN_RE#36044
KOZŁÓWKI, spichrz w zagrodzie nr 7, DZN_RE#36039
KRÓLOWE, dom w zagrodzie nr 44, DZN_RE#35964
LENARCICE, ogrodzenie, DZN_RE#35977
LENARCICE, oranżeria, DZN_RE#35976
LISIĘCICE, zagroda nr 171, DZN_RE#35987
NOWA CEREKWIA, ruina kościoła cmentarnego p.w. św. Wacława, DZN_RE#36054
NOWA CEREKWIA, ruina zamku, DZN_RE#36055
PIELGRZYMÓW, ruina kościoła p.w. św. Józefa, DZN_RE#35998
ROGOŻANY, dom nr 47, DZN_RE#36068
TURKÓW, dom nr 3, DZN_RE#35845
WŁODZIENIN, ruina kościoła cmentarnego, DZN_RE#35847
WYSOKA, pałac, DZN_RE#35851

Obiekty niezidentyfikowane

Podstawowym problemem utrudniającym / uniemożliwiającym lokalizację obiektów w terenie, są nieprecyzyjne zapisy w decyzji. Dotyczy to szczególnie druków jednostronicowych z lat 60. XX w., które w sposób lakoniczny i mało obrazowy definiują przedmiot wpisu (są to często kalki z tekstu opracowanego wcześniej – w 1958 r. – tomu Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce dotyczącego pow. głubczyckiego). W decyzjach tych nie jest określony zakres ochrony, brak też jakichkolwiek załączników graficznych. Sytuację ratują Karty Zielone (zazwyczaj posiadają rzut, zdjęcie, czasem rys. sytuacyjny), które w archiwum WUOZ w Opolu są przechowywane w teczkach obiektów (operujemy tu starym modelem dokumentacji, gdyż jest on opracowany dla znacznie większej ilości obiektów niż Karty Białe).

Brak map dodatkowo utrudnia poszukiwania obiektów w przypadku zmian adresowych: nie tylko w sytuacji przesunięcia numeracji w wyniku dzielenia parcel, ale również zastępowania numeracji ciągłej nazwami ulic. Istnieją przypadki pozostawiania starej numeracji domów z dodaniem nazwy ulicy, częściej jednak wraz z nadaniem nazw ulicom pojawia się nowa numeracja. Informacje takie nie zawsze docierały do Urzędu Konserwatorskiego, więc dane te nie zawsze aktualizowano w archiwaliach.

Podczas wyjazdów terenowych bardzo pomocne przy poszukiwaniach (szczególnie folwarków, nie istniejących kościołów i założeń pałacowo – parkowych) są niemieckie mapy sztabowe z lat 30. XX w. w skali 1:25000 (*Messtischblat*ty dostępne na www.amzp.pl).

Podobnie jest z dokumentacją fotograficzną – nie wszystkie obiekty posiadają KZ, a problem z identyfikacją obiektu zwiększa się w przypadku przebudowań.

Z praktyki terenowej można wyróżnić typowe problemy:

a) pod wymienionym w decyzji adresem zlokalizowany jest obiekt, którego opis w decyzji nie pokrywa się ze stanem faktycznym, nawet jeśli uwzględnimy ewentualne przebudowy, przy czym nie dysponujemy archiwalnymi zdjęciami (por.: zagroda Królowe 10 w wykazie obiektów niezlokalizowanych w terenie).

b) w terenie znajduje się inny obiekt, niż ten którego dotyczy decyzja – świadczy o tym opis i posiadana dokumentacja fotograficzna; jednocześnie we wsi nie znajdujemy szukanego obiektu (por.: dom Dobieszów 42 w wykazie obiektów niezlokalizowanych w terenie).

c) niemożność ustalenia obecnego adresu po zmianach adresowych we wsi, przy jednoczesnym braku archiwalnej ikonografii – nie wiemy gdzie obiekt stał i nie wiemy jak wyglądał, a jego opis w decyzji odpowiada wielu innym typowym budynkom we wsi (por.: zagroda Zubrzyce 157 w wykazie obiektów niezlokalizowanych w terenie).

d) w małej wsi (którą można szybko przejść), nie znajdujemy obiektu, którego posiadamy fotografię ale nie znamy adresu. Zapytani mieszkańcy nie potrafią wskazać gdzie taki obiekt się znajdował (por.: dwór w Pomorzowiczkach w wykazie obiektów niezlokalizowanych w terenie).

Obiekty o utraconych wartościach zabytkowych

W przypadku pow. głubczyckiego charakterystycznym typem obiektu wpisanego do rejestru zabytków są zagrody wielobudynkowe o zwartej zabudowie wokół podwórza z bramą wjazdową i wejściem (tzw. *zagroda frankońska* o czworobocznym układzie budynków), które tu (w decyzjach, a następnie w bazie danych PRiEZ) ujęte są jako zespoły. Uwaga: zagrody wpisywane do rejestru (czasem wpisywane jako *dom (zespół domu)*, czasem jako *zagroda*) składały się z wielu budynków, natomiast w treści decyzji wymienione są tylko te obiekty, które widoczne były z drogi (dom, brama, spichrz) – to co wewnątrz zagrody (obora, stajnia, chlew, stodoła), schowane za charakterystyczną dla tego typu obiektów bramą, i tworzące integralną całość, nie było wpisywane do rejestru zabytków. Skutkiem tego dziś w bazie PRiEZ figurują takie a nie inne rekordy (por. szczegółowe rysunki zagród w formularzach).

Ewentualne uzupełnienie dotychczas istniejących wpisów mija się z celem, gdyż zdecydowana większość tych obiektów już nie istnieje.

Reasumując, z kompleksów zagrod przetrwały głównie domy, często przebudowane z utratą cech stylowych: zamiana oryginalnej stolarki okiennej na okna jednoramowe z pcv bez podziałów; przekucie większych otworów okiennych i co za tym idzie zmiana ilości osi, np. czterech na dwie; wprowadzanie izolacji termicznej domów niosące za sobą zanik detalu; zmiana pokrycia dachu (tradycyjny w tym rejonie łupek zostaje zastąpiony najczęściej blachą); wejścia do domów bywają poprzedzane wiatrołapami; wprowadzana jest też dowolnie kolorystyka.

Bramy wjazdowe, najczęściej określane jako *ogrodzenie z bramą i furtką*, zamykające niegdyś wewnętrzny dziedziniec gospodarczy od strony drogi, w wielu przypadkach nie zachowały się. Likwidowano je, gdyż stanowiły przeszkodę ograniczającą ruch (np. większych maszyn rolniczych). Sąsiadujące z bramami spichrze, przebudowywano lub rozbierano, powiększając w ten sposób plac przed domem, lub zyskując miejsce pod np. garaż.

Doprowadziło to do sytuacji, gdy z wykruszającej się systematycznie historycznej wieloelementowej kompozycji zagrody, pozostaje tylko dom mieszkalny. Jest on zazwyczaj oskubany z historycznej estetyki i tylko bryłą (jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem, na rzucie prostokąta, z dwuspadowym dachem z naczółkiem) akcentuje swą proveniencję, a cały kontekst uległ już zatarciu.

Utrata wartości nastąpiła wskutek zużycia technicznego, braku bieżącej konserwacji, bądź poprzez modernizację wg własnych upodobań. Jednocześnie likwidowano zbędne w codziennym życiu elementy gospodarstwa. Najwięcej walorów historycznych, artystycznych i naukowych zachowały zagrody, które niezamieszkane przetrwały nie poddawane modernizacjom. Takie przypadki należą jednak do rzadkości, gdyż część obiektów niezamieszkałych i nieużytkowanych znajduje się zazwyczaj w złej kondycji.

Uwidacznia to szerszy problem społeczny i uzmysławia niewydolność prawnej ochrony zabytków na terenach, gdzie historyczna ciągłość pokoleniowa została przerwana i nastąpiła całkowita wymiana ludności. Nowi mieszkańcy, z innym bagażem doświadczeń, wychowani w innej kulturze materialnej, nie odnajdywali się w takich realiach. Trudno w takim wypadku o zrozumienie, szacunek i opiekę dla nie swojego dziedzictwa. Trosce nie sprzyjał też klimat powojennego ubóstwa i niepewności.

Obiekty szczególnie zagrożone

Zagrożenia wynikają zazwyczaj z braku bieżącej konserwacji, wpływającej zarówno na strukturę budowlaną obiektów, jak i na ich detal architektoniczny. Najczęstsze zagrożenia są typowe: dziurawe dachy, brak sprawnego odprowadzania wody deszczowej, odpadające tynki, niekontrolowany rozrost zieleni. Dotyczy to głównie obiektów długotrwałe nieużytkowanych i opuszczonych, gdzie dodatkowo zachodzi problem dewastacji.

Osobnym problem są zaniedbane przypałacowe założenia parkowe (wpisane jako: *park, park dworski, bądź park pałacowy* – w pow. głubczyckim jest 10 takich wpisów). Temat wymaga rozeznania przez osoby kompetentne w tym temacie. Tu jedynie sygnalizujemy problem.

KLASYFIKACJA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH STOSOWANA W DEiRZ

Klasyfikacja obiektów zabytkowych stosowana w DEiRZ

URBANISTYKA - założenia przestrzenne - układy urbanistyczne, ruralistyczne, dzielnice i osiedla, place i ulice (jako wnętrza urbanistyczne), strefy ochrony konserwatorskiej krajobrazu, kanały, linie kolejowe, założenia rekreacyjne i sportowe, miejsca pamięci narodowej

SAKRALNE - obiekty sakralne - kościoły różnych wyznań, klasztory, dzwonnice, kaplice, kaplice cmentarne, kostnice, kapliczki przydrożne, figury

OBRONNE - obiekty budownictwa obronnego - mury obronne, bramy miejskie, forty, arsenały

PUBLICZNE - budowle użyteczności publicznej - siedziby władz, szkoły i internaty, banki, poczty, hotele i pensjonaty, teatry i kina, koszary i więzienia, dworce kolejowe, szpitale i zakłady opiekuńcze, budynki administracyjne zakładów przemysłowych

PAŁACE - pałace wiejskie (ośrodki dóbr), pałace miejskie (w zespołach rezydencjonalnych)

DWORY - dwory wiejskie (ośrodki dóbr), dwory podmiejskie (w zespołach rezydencjonalnych), dwory obronne (wieże mieszkalne)

ZIELEŃ - parki pałacowe i dworskie, ogrody dworskie, ogrody willowe (jako elementy komponowanych założeń), parki miejskie, aleje

FOLWARCZNE - zabudowa folwarczna - oficyny mieszkalne i gospodarcze (w zespołach), budynki inwentarskie (w zespołach), budynki produkcyjne (w zespołach), budynki mieszkalno-użytkowe pracowników folwarcznych (domki ogrodnika, leśniczego, doktora itp.), pojedyncze obiekty pozostałe po zespołach folwarcznych, spichlerze, magazyny

GOSPODARCZE - budynki gospodarcze - wszelkie pojedyncze obiekty gospodarskie w zagrodach wiejskich, spichlerze, magazyny jako obiekty samoistne, poza zespołami folwarcznymi, budynki pomocnicze w obiektach użyteczności publicznej i domach mieszkalnych

MIESZKALNE - domy mieszkalne - domy, kamienice, chałupy wiejskie, pałace i dwory miejskie, plebanie, wikariaty i organistówki, domy w osiedlach (wyszczególnione w decyzjach przestrzennych), domy w osiedlach robotniczych (wpisane w zespołach zakładów przestrzennych)

PRZEMYSŁOWE - budownictwo przemysłowe - hale produkcyjne w zespołach fabrycznych, warsztaty, obiekty towarzyszące, parowozownie, kotłownie, wieże szybowe w kopalniach, pojedyncze budynki produkcyjne, poza zespołami folwarcznymi (kuźnie, olejarnie itp.), młyny, wiatraki, urządzenia hydrotechniczne, wodociągowe wieże ciśnień, mosty i wiadukty, elektrownie, gazownie i wodociągi

CMENTARZE - cmentarze komunalne, wojenne, wyznaniowe, kwatery cmentarne, pojedyncze groby i mogiły

INNE - ogrodzenia, bramy i kordegardy, pomniki, fontanny i studnie, mała architektura parkowa (altany, grotty, pawilony), oranżerie, otoczenia i tereny (poza zielenią i cmentarzami przykościelnymi)